



PROVINCIAAL  
ONDERWIJS  
VLAANDEREN



# Het CLB in cijfers

**Schooljaar 2016-2017**

## Inhoudstabel

|                                                                                      |    |
|--------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Inhoudstabel.....                                                                    | 2  |
| Voorbeschouwing.....                                                                 | 4  |
| Overzicht .....                                                                      | 5  |
| Leeswijzer .....                                                                     | 6  |
| Dataverzameling.....                                                                 | 7  |
| <hr/>                                                                                |    |
| Deel I: LEERLINGGEBONDEN CLB-WERKING .....                                           | 8  |
| Wie kwam in contact met het CLB? .....                                               | 9  |
| De vraaggestuurde begeleiding: met welke vragen komen leerlingen naar het CLB? ..... | 13 |
| Vraaggestuurde werking op basis van de leeftijd .....                                | 33 |
| Preventieve gezondheidszorg: de leerling op medisch onderzoek.....                   | 36 |
| Wat doet het CLB met een zorgvraag?.....                                             | 47 |
| CLB en het M-decreet.....                                                            | 56 |
| <hr/>                                                                                |    |
| Deel II: NETOVERSTIJGENDE SAMENWERKING BINNEN DE CLB'S .....                         | 63 |
| Samen sterk: netoverstijgende samenwerking in de CLB's.....                          | 64 |
| Onderwijskiezer.....                                                                 | 65 |
| CLBch@t .....                                                                        | 68 |
| LARS: Leerlingen Activiteiten en Registratie Systeem.....                            | 72 |
| Prodia (protocollering van diagnostiek) .....                                        | 73 |
| <hr/>                                                                                |    |
| Deel III: HET CLB BINNEN EEN NETWERK .....                                           | 75 |
| Het netwerk rond het CLB .....                                                       | 76 |
| Samenwerking met een netwerk .....                                                   | 77 |
| Met wie werkt het CLB samen?.....                                                    | 79 |
| De CLB's binnen het jeugdhulpverleningslandschap .....                               | 83 |
| <hr/>                                                                                |    |
| DEEL IV: ORGANISATIE EN STRUCTUUR .....                                              | 87 |
| De CLB's in cijfers .....                                                            | 88 |
| <hr/>                                                                                |    |

|                                     |    |
|-------------------------------------|----|
| BIJLAGEN .....                      | 94 |
| Bijlage I: overzicht functies.....  | 95 |
| Bijlage II: overzicht actoren ..... | 97 |

---

## Voorbeschouwing

Deze publicatie en verspreiding van het internetten CLB-jaarverslag, het vijfde nu reeds, valt op de vooravond van een belangrijke verandering in het CLB-landschap. Op het ogenblik van het schrijven van dit voorwoord heeft de Commissie Onderwijs van het Vlaams Parlement het ontwerpdecreet op de leerlingenbegeleiding goedgekeurd. En wanneer u dit leest, heeft de plenaire vergadering het decreet waarschijnlijk al goedgekeurd.

Het zou ons dan ook niet verwonderen dat ons toekomstige jaarverslag over het schooljaar 2018-2019, er toch wat anders zal uitzien. Dit omdat een aantal opdrachten wijzigen. De Vlaamse Regering en het Vlaams Parlement hebben ervoor gekozen om na grondig overleg met de sector een aantal fundamentele wijzigingen in onze opdracht te herschrijven. Zo zullen er bijvoorbeeld minder medische consulten plaatsvinden, maar zullen ouders nauwer betrokken worden bij deze medische consulten op scharniermomenten. De openingstijden en -uren worden uitgebreid en ook de opdracht van de scholen in leerlingenbegeleiding wordt duidelijker omschreven. Daarnaast geeft de Vlaamse Regering een personeelsinjectie - iets waar de sector reeds lang voor pleit - en dit gespreid over vijf jaar.

Hoewel we liever naar de toekomst kijken, is een terugblik ook steeds leerrijk. Het verleden leert ons hoe we onze toekomst beter kunnen maken en dit geldt ook voor de CLB-sector en dit jaarverslag. U krijgt opnieuw een beeld van wat onze 2774 personeelsleden<sup>1</sup> dagelijks presteren. Dagelijks zetten zij zich met hart en ziel in om de 1 173 483 leerlingen uit het Nederlandstalig onderwijs die kansen te bieden waar ze recht op hebben.

Dit jaarverslag geeft tevens een goed beeld van de rol die de CLB's spelen in de preventieve gezondheidszorg, als draaischijf tussen welzijn en onderwijs, bij het mee vorm geven aan de keuzes die leerlingen maken in verband met hun loopbaan, en in de hulp voor leerlingen die moeilijkheden ondervinden in het onderwijsgebeuren. Hiervoor schakelen we meer en meer moderne communicatiemiddelen in. Met hun succes bewijzen Onderwijskiezer en CLBch@t hun noodzaak.

In dit jaarverslag zal u ook de eerste effecten van het M-decreet voor de eerste maal met cijfers aangetoond zien. Dit M-decreet heeft niet alleen voor een aardverschuiving gezorgd in het onderwijs, maar ook in de CLB-sector.

Hoe dan ook bewijzen de cijfers in dit jaarverslag dat de CLB's een prominente plaats innemen, niet alleen in de leerlingenbegeleiding, maar ook in de welzijnswereld als brede instap voor leerlingen naar de jeugdhulp toe. Een rol die wij in de toekomst nog verder willen uitbouwen.

Veel leesgenot

De Internettensamenwerkingscel (ISC)

---

<sup>1</sup> Uitgedrukt in voltijdse equivalenten

## Overzicht

Dit jaarverslag wordt opgedeeld in vier grote hoofdstukken.

**Deel I: leerlinggebonden CLB-aanbod** focust op de leerling. De activiteiten waarbij de leerling centraal staat, worden hier uitgelicht.

In **Deel II** beschrijven we uitvoerig de manier waarop de CLB's netoverstijgend samenwerken.

Het volgende **Deel III: het CLB binnen een netwerk** bekijkt hoe en op welke manier het CLB samenwerkt met actoren binnen onderwijs, welzijn, gezondheidszorg en belendende sectoren.

Het laatste hoofdstuk, **Deel IV: organisatie en structuur**, bespreekt tenslotte de organisatie en structuur van het CLB en van het bredere onderwijslandschap.

## Leeswijzer

De CLB-sector hanteert een specifiek begrippenkader. Om u daar wegwijs in te maken, schreven we deze leeswijzer. Zo geven we u de belangrijkste begrippen mee om het jaarverslag goed te kunnen interpreteren.

**Unieke leerling:** in dit jaarverslag wordt vaak gesproken van ‘unieke leerlingen’. Dit betekent dat iedere leerling slechts eenmaal geregistreerd wordt in deze statistieken, ondanks het feit dat heel wat leerlingen meerdere malen in contact kwamen met het CLB tijdens hetzelfde schooljaar.

We illustreren dit met een voorbeeld. Nora kwam tijdens het schooljaar 2016-2017 meermaals in contact met het CLB. In oktober kwam Nora met haar klas langs voor een medisch consult. Tijdens dit consult besprak de CLB-arts de snijwonden op de armen van Nora. In de maanden die daarop volgden, kwam Nora meermaals op gesprek bij een CLB-medewerker over zelfverwonding. Op het einde van het schooljaar stelde Nora een vraag over studiekeuze. Voor ieder contact (een gesprek, een medisch consult, een onthaal van een vraag) noteerde de CLB-medewerker een nieuwe interventie in het elektronisch leerlingendossier van Nora. Toch zal Nora slechts eenmaal meetellen in het unieke leerlingenaantal, aangezien deze statistieken betrekking hebben op het aantal unieke leerlingen die in contact kwamen met het CLB.

**Interventie:** een interventie is een contact met de leerling of een contact over een leerling.

**Vraaggestuurde werking:** CLB-werking op vraag van de leerling, ouder(s) of school. De vraaggestuurde werking rond zorgvragen van leerlingen bestaat uit een logische aaneenschakeling van ‘kernactiviteiten’ die decretaal bepaald zijn. Deze aaneenschakeling van activiteiten wordt een handelingsgericht **traject** genoemd.

**Handelingsgericht traject:** een opeenvolging van kernactiviteiten (zie hoger) die worden ingezet bij de vraaggestuurde werking. Een traject start steeds met een onthaal en vraagverheldering. Nadien zijn verschillende opties mogelijk: informatieverstrekking, advisering, diagnose, kortdurende begeleiding en/of samenwerking met een netwerk.

**Verplicht aanbod:** door de overheid bepaalde CLB-opdrachten waarbij medewerking door de leerling, ouder(s) en school verplicht is. Dit is het geval voor de algemene en gerichte medische consulten, de profylactische maatregelen<sup>2</sup> en de begeleiding in het kader van leerplicht. Als we verder in de tekst spreken over *medische consulten*, dan verwijst dit naar de interventies in het kader van het verplicht aanbod.

Het CLB biedt eveneens gratis vaccinaties aan. Hiervoor wordt het vaccinatieschema van de Vlaamse overheid gevolgd en beslissen de ouders of ze al dan niet willen ingaan op dit aanbod. Dit vaccinatieaanbod behoort tot het vraaggestuurde aanbod van het CLB.

Deze vraaggestuurde en verplichte opdrachten vormen samen het CLB-aanbod naar leerlingen toe. Hiernaast vervult het CLB eveneens een taak binnen de **schoolondersteuning**.

---

<sup>2</sup> Besluit van de Vlaamse Regering tot vaststelling van de operationele doelstellingen van de Centra voor Leerlingenbegeleiding (2009). Hoofdstuk V: Vaccinaties en profylactische maatregelen.  
Zie <http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=14124>

## Dataverzameling

De data, zoals opgenomen in dit jaarverslag, worden verzameld via het elektronisch leerlingendossier LARS. Sinds 2011 werken alle CLB's met hetzelfde elektronische leerlingendossier, waar alle relevante gegevens m.b.t. de CLB-begeleiding van een leerling worden bijgehouden. Het gaat hierbij zowel over de conclusies van de medische consulten, de interventies in het kader van een verplichte begeleiding, als over de vraaggestuurde CLB-begeleiding. Het LARS-dossier vervangt sinds 2011 het vroegere papieren dossier.

Het leerlingendossier kreeg de naam **LARS** mee: Leerling Activiteiten en Registratie Systeem. Het grootste deel van de CLB-registratie in dit leerlingendossier gebeurt a.d.h.v. gestandaardiseerde processen en procedures. Zo kent LARS een uitgebreide nomenclatuur van functies, onderwerpen, actoren enzovoort<sup>3</sup> die de uniformiteit van de CLB-registratie ondersteunen.

De invoering van dit gezamenlijk en gelijkgericht elektronisch dossier wordt door de CLB's aanschouwd als een groeiproses. Sinds 2011 zet de sector dan ook prioritair in op gelijkgerichte registratie en uniform gebruik van LARS. Een gevolg van dit groeiproses is dat dit jaarverslag over een aantal cijfers een betrouwbare tendens kan weergeven sinds de ingebruikname in het schooljaar 2010-2011.

Dit jaarverslag is het vijfde jaarverslag dat door de sector wordt gepubliceerd. In dit jaarverslag presenteren we voor een aantal data de evolutie van de laatste 5 schooljaren.

Tenslotte dienen we te benadrukken dat de LARS-dossiers in de eerste plaats leerlingendossiers zijn. Zo wordt de CLB-werking rond schoolondersteuning niet geregistreerd in LARS omdat deze op het niveau van de school gesitueerd dient te worden, en niet op niveau van de leerling. Deze schoolondersteunende rol wordt dan ook niet besproken in dit jaarverslag.

In dit jaarverslag schetsen we een aantal trends die we vaststellen in onze cijfers. Dit jaarverslag beschrijft de activiteiten die de CLB-sector registreerde tijdens het schooljaar 2016-2017 en heeft niet tot doel een wetenschappelijke publicatie te zijn.

---

<sup>3</sup> Zie in bijlage II.

## **Deel I: LEERLINGGEBONDEN CLB-WERKING**



## Wie kwam in contact met het CLB?

Leerlingen, ouders en scholen zijn de prioritaire partners van de CLB's in hun werking. Daarbij stelt het CLB het **belang van de leerling altijd centraal**. We kiezen er dan ook voor om dit jaarverslag in de eerste plaats op de leerling te focussen.

We kunnen de leerlinggebonden begeleiding van het CLB indelen in twee verschillende soorten:

- ▶ enerzijds de **vraaggestuurde begeleiding** waarbij een leerling, ouder(s) of de school een zorgvraag formuleren aan het CLB;
- ▶ anderzijds de **verplichte begeleiding** met inbegrip van de medische consulten, de begeleiding in het voorkomen van besmettelijke ziekten en de begeleiding in het kader van problematische afwezigheden.

We bekijken verder in dit jaarverslag in detail wat de concrete begeleiding inhoudt.

### *Contact met leerlingen*

De CLB's hadden tijdens het schooljaar 2016-2017 contact met **694 566 unieke leerlingen**. Dit is 58,51 % van de totale Vlaamse schoolpopulatie of bijna **6 leerlingen op 10** die in de loop van dit schooljaar in contact kwamen met het CLB.

|                                  | Aantal interventies | Aantal unieke leerlingen |
|----------------------------------|---------------------|--------------------------|
| <b>Vraaggestuurde activiteit</b> | 1 185 595           | 308 460                  |
| <b>Medische activiteit</b>       | 595 138             | 528 671                  |
| <b>Totaal</b>                    | <b>1 780 733</b>    | <b>694 566</b>           |

*Tabel 1: aantal interventies en unieke leerlingen*

Een leerling kan tijdens hetzelfde schooljaar zowel voor een vraaggestuurde activiteit (bijvoorbeeld wanneer het rekenen moeilijk gaat) als voor een medische activiteit (bv. een medisch consult) in contact komen met het CLB. De som van het totaal aantal leerlingen blijft echter altijd uniek, wat betekent dat deze leerling slechts eenmaal wordt meegeteld.

In absolute aantallen kwamen méér leerlingen in contact met het CLB dan tijdens het schooljaar ervoor<sup>4</sup>. Dit is een gevolg van de stijgende leerlingenpopulatie, wat ook betekent dat er meer leerlingen naar het medisch consult dienen te komen. Ondanks meer leerlingen kwamen er niet meer personeelsleden bij voor de CLB's. Dit heeft te maken met de gesloten enveloppefinanciering. Hierop komen we verder in dit jaarverslag terug.

### *De leerling op medisch onderzoek*

In totaal kwamen 528 671 unieke leerlingen langs bij het CLB op medisch onderzoek, wat 44,54 % is van de totale schoolpopulatie. Dat is een stijging tegenover het voorgaande schooljaar<sup>5</sup> wat verklaard wordt door de stijgende schoolpopulatie.

<sup>4</sup> Tijdens het schooljaar 2015-2016 kwamen in totaal 689 085 unieke leerlingen in contact met het CLB.

<sup>5</sup> Tijdens het schooljaar 2015-2016 kwamen 511 744 unieke leerlingen langs op het CLB voor een medisch consult.

Het CLB voert gemiddeld 1,13 interventies uit per leerling in het kader van een medische activiteit. Dit aantal ligt in lijn met de cijfers van de voorgaande schooljaren.

#### *Leerlingen met een zorgvraag: de vraaggestuurde werking*

Voor 308 460 unieke leerlingen werd een zorgvraag gesteld aan het CLB. Dat is 25,99 % van de totale schoolpopulatie of meer dan **1 leerling op 4**. Zowel de leerling zelf, zijn/haar ouder(s) als de school kunnen deze vraag stellen aan het CLB.

We stellen vast dat het aantal leerlingen binnen de vraaggestuurde werking daalt voor het vijfde schooljaar op rij.

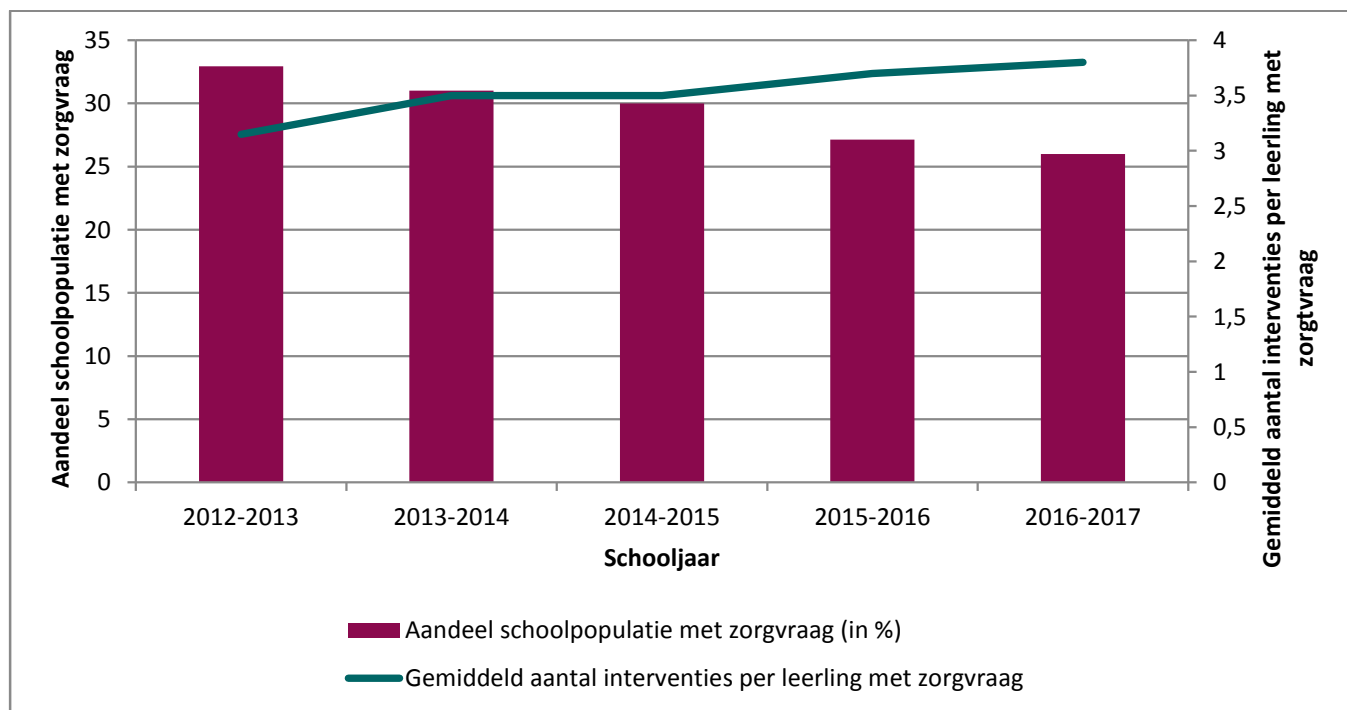
Daarentegen stijgt het gemiddeld aantal interventies per leerling. Er komen met andere woorden minder leerlingen met een vraag naar het CLB, maar de vragen die ze stellen vragen wel meer contacten.

Binnen de vraaggestuurde werking voert het CLB gemiddeld 3,8 interventies uit per leerling. Dit betekent dan weer – voor het vijfde schooljaar op rij – een stijging in het gemiddeld aantal interventies.

| 2012-2013 | 2013-2014 | 2014-2015 | 2015-2016 | 2016-2017 |
|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|
| 3,15      | 3,5       | 3,5       | 3,7       | 3,8       |

Tabel 2: evolutie gemiddeld aantal interventies per leerling met zorgvraag

De grafiek hieronder illustreert enerzijds de daling in het aantal leerlingen met een zorgvraag die in contact kwamen met het CLB (weergegeven in aandeel van de schoolpopulatie uitgedrukt in percentage) en anderzijds het stijgend gemiddeld aantal interventies per leerlingen met een zorgvraag.



Figuur 1: evolutie aantal zorgvragen en gemiddeld aantal interventies

Bij een vergelijking over de laatste vijf schooljaren heen zien we een daling van het aantal leerlingen met een zorgvraag dat in contact komt met het CLB. Het gemiddeld aantal interventies per leerling met een zorgvraag toont dan weer een duidelijke stijging over de laatste schooljaren heen.

Betekent dit nu dat er minder leerlingen zijn met een zorgvraag? Dat voelen we als CLB-sector niet zo aan. We vermelden wel enkele mogelijke hypothesen die deze evolutie kunnen verklaren.

- ▶ Leerlingenbegeleiding situeert zich op een continuüm van zorg, waarin zowel de school als het CLB een belangrijke rol opnemen. De laatste schooljaren werd heel wat aandacht besteed aan de afstemming tussen school en CLB binnen deze leerlingenbegeleiding. Dit is tevens een van de uitgangspunten voor het nieuwe decreet op de leerlingenbegeleiding<sup>6</sup>. Een mogelijke verklaring voor de daling van het aantal leerlingen binnen de vraaggestuurde werking ligt in het feit dat de school vaker een rol opneemt binnen de eerstelijnsbegeleiding van leerlingen.
- ▶ We stellen vast dat meer leerlingen online hun weg vinden naar het CLB. Met vragen over studietoelagen en beroepskeuze kunnen leerlingen terecht op de website Onderwijskiezer. Daarnaast kunnen leerlingen sinds 1 februari 2016 terecht bij CLBch@t, waar ze anoniem een vraag kunnen stellen aan het CLB. Het aantal leerlingen die op deze manier online onthaald worden, zit niet vervat in de voorgaande cijfers. Verder in dit jaarverslag wordt aandacht besteed aan de online aanwezigheid van CLB.
- ▶ In het begin van dit jaarverslag werd aangehaald dat de implementatie van het elektronisch leerlingendossier en de registratie in dat dossier als een groeiproces moet gezien worden. Een verdere optimalisatie van de registratie blijft een constant aandachtspunt binnen het LARS-project. Het is niet uit te sluiten dat een betere registratie mee aan de basis ligt van deze daling, omdat gegevens nog accurater worden geregistreerd.
- ▶ Tenslotte stellen we vast dat zorgvragen complexer worden en er bovendien sprake is van een multiproblematiek waarbij een leerling verschillende zorgvragen tegelijk heeft. Dit kan bijvoorbeeld geïllustreerd worden aan de hand van de projecten *Samen tegen schooluitval* en *Ondersteuning asielkinderen met een traumaproblematiek* waarin de Vlaamse overheid investeerde tijdens het schooljaar 2016-2017. Beide projecten werden toegekend aan de CLB's en kennen een doelpubliek waarin – bijna uitsluitend – leerlingen worden begeleid met zeer complexe zorgvragen en/of een multiproblematiek.

Deze laatste hypothese betekent dat de CLB's meer investeren in leerlingen met een grote(re) zorgnood. Dit heeft voor een belangrijk deel te maken met het mank lopen van de integrale jeugdhulpverlening, waardoor er nog steeds geen oplossingen gevonden worden voor de steeds langere wachtlijsten. Het CLB neemt de rol op van draaischijffunctie en verwijst de leerling door naar het meest gepaste aanbod. Zeker voor leerlingen met een grote zorgnood en/of een multiproblematiek betekent dat vaak dat het CLB (langer dan aangewezen is) de leerlingen ondersteunt in afwachting van de opstart van de hulp. We komen hierop verder in dit jaarverslag op terug.

In totaal voerden de CLB's meer dan 1 miljoen interventies uit, nl. 1 780 733, waarvan 1 185 595 binnen de vraaggestuurde werking.

---

<sup>6</sup> Onder voorbehoud van goedkeuring tijdens de plenaire vergadering van 18 april 2018, zal de hervorming van de leerlingenbegeleiding in werking treden op 1 september 2018. De uitgangspunten van deze hervorming zijn een betere afstemming tussen de verschillende actoren en rollen binnen de leerlingenbegeleiding (school, CLB, PBD) vertrekkende vanuit de principes van het zorgcontinuüm en vier begeleidingsdomeinen. Een kwaliteitsvol zorgbeleid wordt daarbij een erkenningsvoorwaarde voor scholen.

*De laagdrempeligheid van de CLB's*

Uit de cijfers blijkt dat de CLB's voor de meeste kinderen en jongeren het eerste contact zijn met hulpverlening. Dit onderstreept het belang van de unieke positie van het CLB binnen het onderwijslandschap: iedere Nederlandstalige erkende school in Vlaanderen en Brussel werkt samen met een CLB. Daarnaast nemen de CLB's ook een belangrijke rol in als onthaler en toeleider naar de integrale jeugdhulp (IJH). Binnen de functie van de brede instap onthaalt het CLB iedere vraag naar jeugdhulp (dus ook niet-schoolgerelateerde vragen). Naast de CLB's maken ook de CAW (Centra voor Algemeen Welzijnswerk) en de consultatiebureaus van Kind en Gezin deel uit van de brede instap.

Om de laagdrempeligheid van de CLB's te illustreren binnen deze werking, vergelijken we hieronder het aantal unieke minderjarigen die beroep deden op een dienst uit de brede instap.

| <b>CLB</b><br><i>Aantal leerlingen met minstens een contact</i> | <b>CLB</b><br><i>Aantal leerlingen waarvoor een zorgvraag werd gesteld</i> | <b>CAW<sup>7</sup></b><br><i>Aantal cliënten binnen de functie onthaal</i> | <b>Kind en Gezin<sup>5</sup></b><br><i>Aantal kinderen met minstens een fysiek contact</i> |
|-----------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|
| 694 566                                                         | 308 189                                                                    | 26 949                                                                     | 187 617                                                                                    |

*Tabel 3: vergelijking aantal contacten binnen de brede instap*

Voor een goed begrip dienen we op te merken dat de contacten van Kind en Gezin (één fysiek contact) niet enkel betrekking hebben op hun vraaggestuurde werking, maar dat ook de contacten in het kader van consult of gehoortest hieronder vallen. Dit geldt ook voor de eerste kolom (leerlingen met minstens een contact) waarbij ook de medische contactmomenten werden opgenomen. De cijfers van Kind en Gezin hebben daarnaast ook voor het merendeel betrekking op kinderen die nog niet naar school gaan.

De bovenstaande vergelijking illustreert de unieke en laagdrempelige positie die de CLB's innemen in het hulpverleningslandschap. In de volgende hoofdstuk gaan we dieper in op de rol van de CLB's en wat deze precies inhoudt.

<sup>7</sup> Voor de cijfers van CAW en Kind en Gezin verwijzen we naar het intersectoraal jaarverslag jeugdhulp 2016, online raadpleegbaar via <http://www.jaarverslagjeugdhulp.be/>.

## De vraaggestuurde begeleiding: met welke vragen komen leerlingen naar het CLB?

De vraaggestuurde werking van de CLB's vertrekt altijd van een **zorgvraag** die gesteld wordt **over het welbevinden van een leerling of groep van leerlingen**. De vraag kan daarbij komen van de leerling zelf, de ouder(s) of het schoolpersoneel. Het vrijwaren of versterken van het leerproces of de onderwijsloopbaan van de leerling vormt daarbij steeds het uitgangspunt. Dit vanuit het principe dat het **belang van de leerling** altijd centraal staat.

Het vraaggestuurde aanbod van het CLB wordt ingedeeld in vier begeleidingsdomeinen:



Ieder begeleidingsdomein bevat volgens de LARS-nomenclatuur thema's, die op hun beurt verschillende onderwerpen bevatten. Dit laat de CLB-medewerkers toe om interventies op een gedetailleerd niveau te registreren in het leerlingendossier LARS.

- ▶ Het domein **leren en studeren** bevat interventies m.b.t. het functioneren in de klas. Thema's en onderwerpen die hieronder vallen zijn moeilijkheden met rekenen of lezen, taal- en spraakontwikkeling en werkhouding en aandacht.
- ▶ Het domein **onderwijsloopbaan** heeft – zoals de naam het zelf zegt - rechtstreeks betrekking op het onderwijstraject van de leerling. Een belangrijke opdracht van het CLB ligt hierbij in studiekeuzebegeleiding, waarbij het CLB een rol opneemt aanvullend op de school. Ook belangrijke overstappen in de onderwijsloopbaan worden begeleid door het CLB, zoals de trajectbegeleiding in het kader van een eventuele overstap naar het buitengewoon onderwijs of de overstap naar/binnen het stelsel leren en werken. Daarnaast nemen de CLB's een belangrijke rol op bij de opvolging van de leerplicht.
- ▶ Een volgend domein is de **preventieve gezondheidszorg**. Naast de verplichte medische consulten en het vaccinatieaanbod werkt het CLB ook preventief en vraaggestuurd binnen dit domein.
- ▶ Binnen het domein **psychosociaal functioneren** tot slot worden leerlingen begeleid met een zorgvraag die betrekking heeft op het brede welbevinden, zoals de emotionele of sociale ontwikkeling (bijvoorbeeld pesten) of problemen thuis.

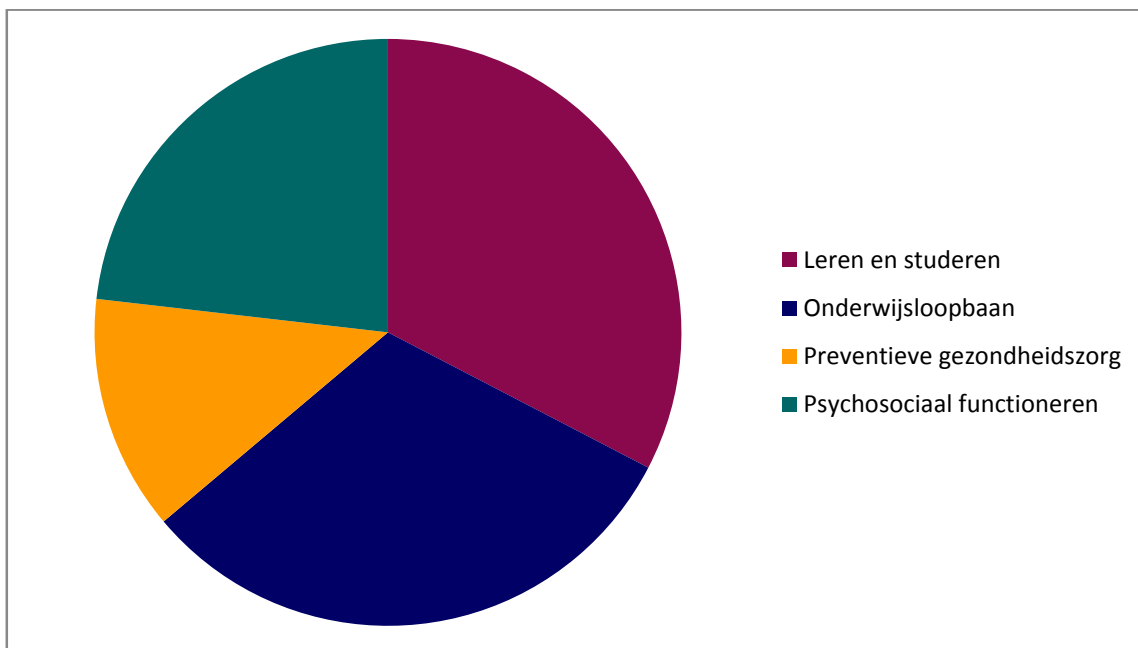
*De vraaggestuurde werking binnen de vier begeleidingsdomeinen*

Wanneer we vervolgens naar de verdeling van de zorgvragen kijken binnen de vier begeleidingsdomeinen, levert dit de onderstaande tabel op voor het schooljaar 2016-2017. Deze tabel bevat enkel de begeleidingen binnen de vraaggestuurde werking, wat betekent dat de cijfers van de medische consulten niet in deze tabellen vervat zijn.

|                                                                     | Leren en studeren | Onderwijsloopbaan | Preventieve Gezondheidszorg | Psychosociaal functioneren |
|---------------------------------------------------------------------|-------------------|-------------------|-----------------------------|----------------------------|
| <b>Aantal unieke leerlingen met een zorgvraag binnen dit domein</b> | 146 763           | 140 473           | 58 348                      | 104 266                    |
| <b>Aandeel ten opzichte van de volledige schoolpopulatie</b>        | 12,36 %           | 11,83 %           | 4,92 %                      | 8,78 %                     |

Tabel 4: aantal leerlingen per begeleidingsdomein

Het is belangrijk om hierbij op te merken dat één leerling tijdens hetzelfde schooljaar voor meerdere begeleidingsdomeinen in contact kan komen met het CLB.



Figuur 2: overzicht aantal leerlingen per begeleidingsdomein binnen vraaggestuurde werking

De meeste zorgvragen binnen de vraaggestuurde werking worden opgenomen binnen het begeleidingsdomein leren en studeren, waar voor meer dan 12 % of 1 leerling op 8 een zorgvraag wordt gesteld. Ook het begeleidingsdomein van de onderwijsloopbaan bereikt ongeveer 12 % van de totale schoolpopulatie.

Voor 1 leerling op 10 of zo'n 9 % van de schoolpopulatie behandelt het CLB een zorgvraag binnen het domein psychosociaal functioneren. De vraaggestuurde werking binnen de preventieve gezondheidszorg wordt ten slotte ingezet voor 1 leerling op 20 of 5 % van de schoolbevolking.

*Gemiddeld aantal interventies per begeleidingsdomein*

Zoals in het eerste hoofdstuk reeds aan bod kwam, stellen we vast dat het gemiddeld aantal interventies per leerling binnen het vraaggestuurde aanbod schooljaar na schooljaar stijgt. De tabel hieronder illustreert het gemiddelde aantal interventies opgedeeld per begeleidingsdomein voor de vraaggestuurde werking:

|                                                                                    | Leren en studeren | Onderwijsloopbaan | Preventieve gezondheidszorg | Psychosociaal functioneren |
|------------------------------------------------------------------------------------|-------------------|-------------------|-----------------------------|----------------------------|
| <b>Gemiddeld aantal interventies per leerling binnen de vraaggestuurde werking</b> | 2,59              | 2,79              | 1,67                        | 3,93                       |

*Tabel 5: gemiddeld aantal interventies per begeleidingsdomein*

Het domein psychosociaal functioneren blijft het domein waarvoor het CLB gemiddeld het meest aantal interventies onderneemt per leerling binnen de vraaggestuurde werking.

De onderstaande tabel illustreert het gemiddeld aantal interventies per leerling, opgedeeld per begeleidingsdomein en naar geslacht van de leerling.

|                             | Meisjes | Jongens |
|-----------------------------|---------|---------|
| Leren en studeren           | 2,45    | 2,67    |
| Onderwijsloopbaan           | 2,54    | 2,95    |
| Preventieve gezondheidszorg | 1,68    | 1,66    |
| Psychosociaal functioneren  | 4,06    | 3,79    |

*Tabel 6: gemiddeld aantal interventies per domein opgedeeld naar geslacht*

Er worden gemiddeld iets meer interventies ondernomen voor jongens dan voor meisjes binnen de domeinen leren en studeren en onderwijsloopbaan. Ook uit diverse onderzoeken blijkt dat jongens het gemiddeld genomen minder goed doen op school dan meisjes.

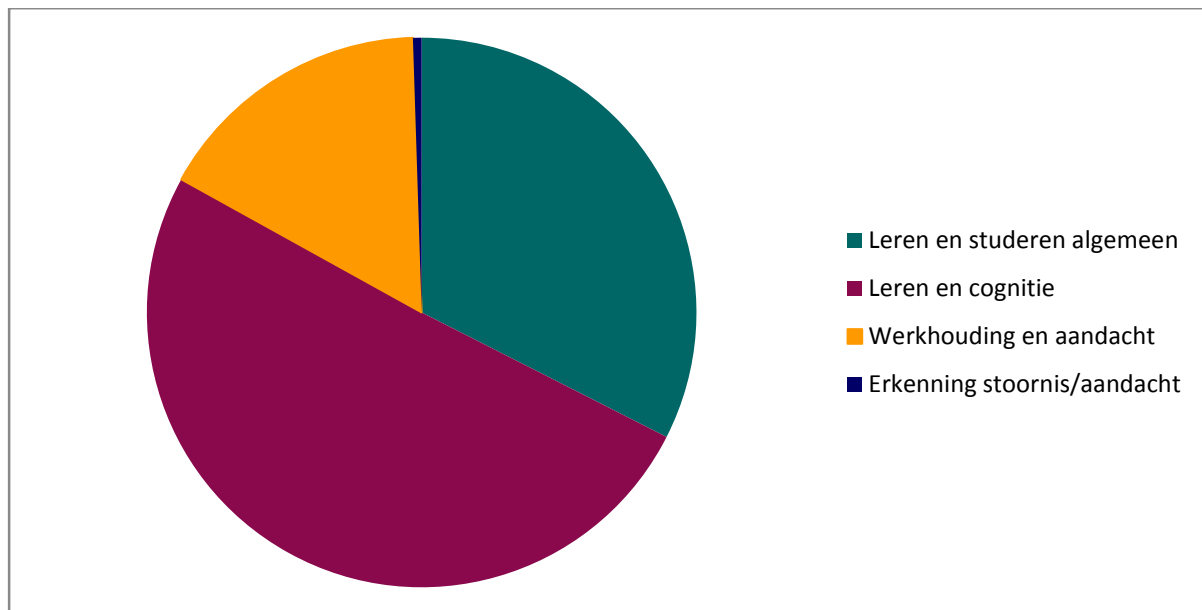
Daarentegen werden er gemiddeld meer interventies geregistreerd voor meisjes wat betreft het psychosociaal functioneren.

Op de volgende bladzijden bekijken we in detail welke interventies de CLB's ondernemen op ieder begeleidingsdomein.

### Domen leren en studeren

|                                                             | Aantal leerlingen |
|-------------------------------------------------------------|-------------------|
| <b>Leren en studeren – niet nader gespecificeerd</b>        | <b>58 087</b>     |
| <b>Leren en cognitie</b>                                    | <b>90 410</b>     |
| <i>Niet nader gespecificeerd</i>                            | 14 604            |
| <i>Algemene ontwikkeling</i>                                | 37 176            |
| <i>Cognitieve ontwikkeling</i>                              | 18 509            |
| <i>Taal- en spraakontwikkeling (buiten medisch consult)</i> | 18 779            |
| <i>Lees-, spellings- en rekenproblemen</i>                  | 28 154            |
| <b>Werkhouding en aandacht</b>                              | <b>29 411</b>     |
| <i>Niet nader gespecificeerd</i>                            | 12 579            |
| <i>Werkhouding en -tempo</i>                                | 2302              |
| <i>Leer- en studiemethode</i>                               | 1329              |
| <i>Motivatie en uitstelgedrag</i>                           | 3557              |
| <i>Aandacht, concentratie, impulsiviteit</i>                | 15 702            |
| <b>Erkenning stoornis/handicap</b>                          | <b>907</b>        |
| <i>Erkenning stoornis/handicap</i>                          | 907               |

Tabel 7: aantal leerlingen begeleidingsdomein leren en studeren



Figuur 3: verdeling leerlingen binnen domein leren en studeren

De grootste aandacht binnen dit begeleidingsdomein gaat naar het thema leren en cognitie.

### Leren en cognitie

We stellen vast dat het aandeel van het thema leren en cognitie het grootste is binnen het domein leren en studeren, maar dat dit thema in omvang een dalende trend kent. Een van de onderwerpen die daarbij een sterk dalende trend kennen, zijn de begeleidingen met betrekking tot lees-, spellings- en rekenproblemen (waaronder dyslexie en dyscalculie).

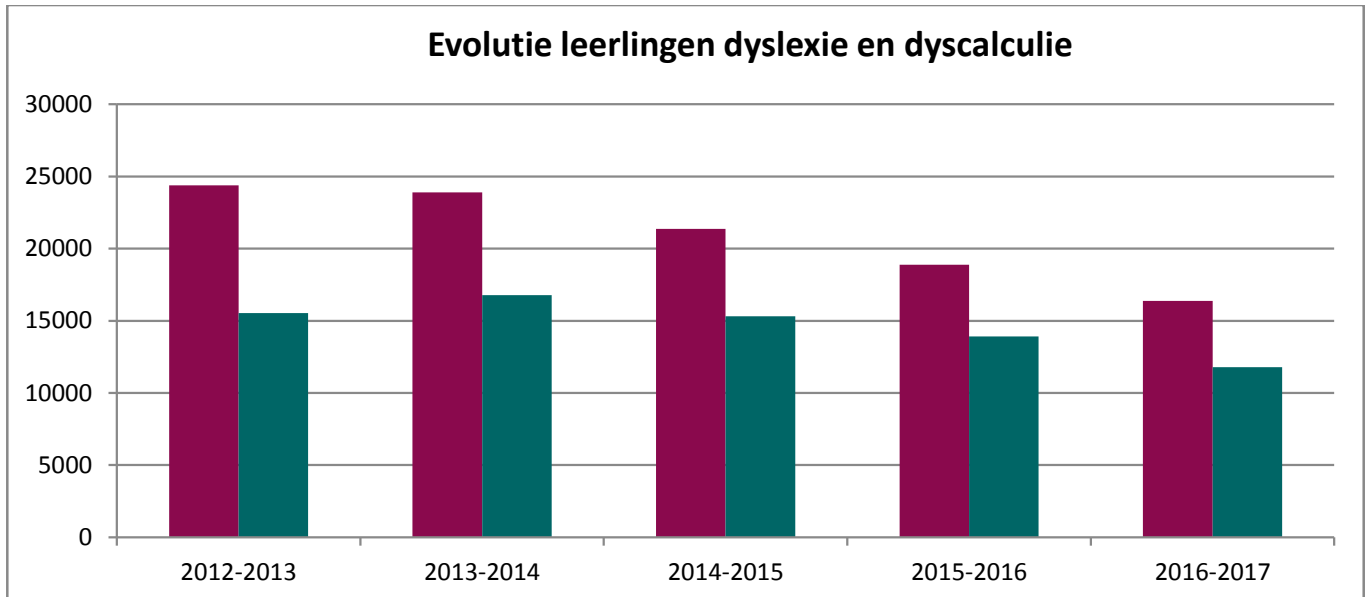


|                                      | 2012-2013 | 2013-2014 | 2014-2015 | 2015-2016 | 2016-2017 |
|--------------------------------------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|
| <b>Aantal leerlingen dyslexie</b>    | 24 388    | 23 892    | 21 376    | 18 877    | 16 370    |
| <b>Aantal leerlingen dyscalculie</b> | 15 528    | 16 778    | 15 319    | 13 920    | 11 784    |

Tabel 8: evolutie aantal leerlingen dyslexie en dyscalculie

We stellen een aanzienlijke daling vast bij zowel de leerlingen dyslexie als wat betreft dyscalculie. Dit is een trend die de CLB's tevredenstelt. Het denken in labels maakt stilaan plaats voor het denken in functie van concrete onderwijsbehoeften. Daarbij krijgt een leerling bijvoorbeeld niet langer het label 'dyslexie' opgeplakt, maar formuleert het CLB in nauw overleg met de leerling, de ouders en de school de concrete onderwijsbehoeften waar de leerling nood aan heeft. Dat kan bijvoorbeeld bestaan uit het geven van een mondelinge toelichting door de leerkracht bij een opdracht of de leerling krijgt meer tijd voor een toets<sup>8</sup>. Ook de school kan zelf al stappen nemen zonder dat daarvoor classificerende diagnostiek nodig is.

Veel van de maatregelen die een leerkracht kan nemen, ondersteunen bovendien niet een of meerdere individuele leerlingen, maar komen de hele klasgroep ten goede. Een voorbeeld daarvan is het mondeling toelichting van opdrachten. Dit past bovendien binnen het hebben van een visie op leerlingenbegeleiding vanuit een zorgcontinuüm. Mogelijk zorgt dit ervoor dat minder leerlingen nood hebben aan een geïndividualiseerde begeleiding op school.



Figuur 4: evolutie aantal leerlingen dyslexie en dyscalculie

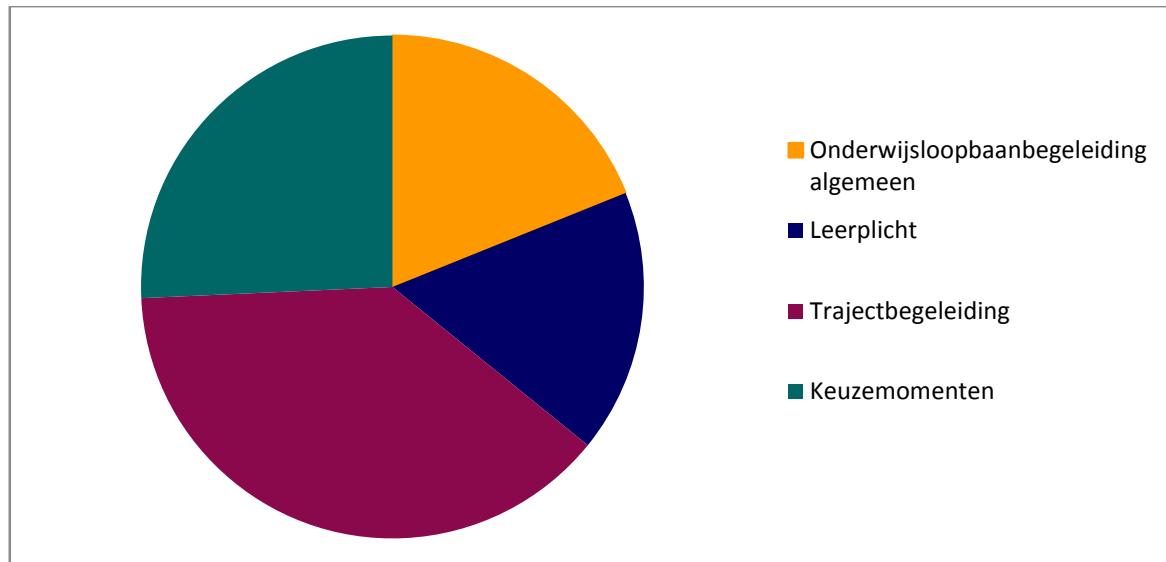
De meeste interventies van het CLB rond dyslexie en dyscalculie vinden plaats op de leeftijd van 8 en 9 jaar.

<sup>8</sup> Het CLB doet daarbij beroep op het *Protocol lezen en spellen* dat werd opgesteld door Prodia. Dit is terug te vinden op [http://www.prodiagnostiek.be/sites/default/files/20160210\\_protocol\\_lezen\\_spellens\\_dyslexie.pdf](http://www.prodiagnostiek.be/sites/default/files/20160210_protocol_lezen_spellens_dyslexie.pdf).

**Domein onderwijsloopbaanbegeleiding**

|                                                                                                  | Aantal leerlingen |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------|
| <b>OLB – niet nader gespecificeerd</b>                                                           | <b>31 491</b>     |
| <b>Leerplicht</b>                                                                                | <b>28 193</b>     |
| <i>Niet nader gespecificeerd</i>                                                                 | 1588              |
| <i>(Problematische) afwezigheden</i>                                                             | 24 181            |
| <i>Tijdelijke schorsing i.k.v. tuchtdossier</i>                                                  | 2388              |
| <i>Buitengezet op school (BOS)</i>                                                               | 2472              |
| <i>Manifeste onwil</i>                                                                           | 41                |
| <b>Trajectbegeleiding</b>                                                                        | <b>64 353</b>     |
| <i>Niet nader gespecificeerd</i>                                                                 | 16 151            |
| <i>Instap in kleuteronderwijs/andere instapmomenten</i>                                          | 102               |
| <i>Instap in onderwijs en studiekeuze voor anderstalige nieuwkomers</i>                          | 1529              |
| <i>Trajectbegeleiding in functie van verslag/gemotiveerd verslag</i>                             | 26 279            |
| <i>GON/ION</i>                                                                                   | 16 511            |
| <i>Moeilijke keuzes (overzitten etc.)</i>                                                        | 8039              |
| <i>Thuisonderwijs, tijdelijk onderwijs aan huis, ziekenhuisscholen, gemeenschapsinstellingen</i> | 1023              |
| <i>Overstap naar/binnen leren en werken (en omgekeerd)</i>                                       | 1980              |
| <i>Trajectverandering buiten scharniermomenten</i>                                               | 2844              |
| <i>Buitenschoolse begeleiding</i>                                                                | 7722              |
| <i>A-document (aanvraagdocument niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp)</i>                   | 1986              |
| <b>Keuzemomenten</b>                                                                             | <b>42 830</b>     |
| <i>Niet nader gespecificeerd</i>                                                                 | 734               |
| <i>Overstap kleuter – lager onderwijs</i>                                                        | 8391              |
| <i>Overstap lager – secundair onderwijs</i>                                                      | 22 015            |
| <i>Overstap naar 2e graad secundair</i>                                                          | 4027              |
| <i>Overstap naar 3e graad secundair</i>                                                          | 1766              |
| <i>Overstap secundair – hoger onderwijs</i>                                                      | 4965              |
| <i>Overstap secundair – andere opleiding dan hoger onderwijs</i>                                 | 1836              |
| <i>Aansluiting arbeidsmarkt</i>                                                                  | 562               |

Tabel 9: aantal leerlingen begeleidingsdomein onderwijsloopbaan



Figuur 5: verdeling leerlingen binnen domein onderwijsloopbaanbegeleiding

We stellen een aantal interessante trends vast binnen het domein onderwijsloopbaan waar we hieronder verder op ingaan.

#### Leerplicht

We stellen tijdens het schooljaar 2017-2018 een belangrijke stijging vast in het aantal begeleidde leerlingen binnen het thema leerplicht. Dit wordt geïllustreerd aan de hand van de onderstaande tabel:

|                                 | 2012-2013 | 2013-2014 | 2014-2015 | 2015-2016 | 2016-2017 |
|---------------------------------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|
| <b>Aantal unieke leerlingen</b> | 23 395    | 22 299    | 24 128    | 24 105    | 28 130    |

Tabel 10: evolutie aantal leerlingen begeleid voor leerplicht

Een deel van deze stijging kan verklaard worden door een aantal decretale wijzigingen waarbij het CLB een meer actieve rol kreeg toebedeeld. Toch merken we ook effectief een stijging van het aantal leerlingen die begeleid worden in het kader van een leerplichtprobleem. We bekijken in de volgende paragrafen de concrete onderwerpen die onder het thema leerplicht werden geregistreerd.

#### Problematische afwezigheden

|                                 | 2012-2013 | 2013-2014 | 2014-2015 | 2015-2016 | 2016-2017 |
|---------------------------------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|
| <b>Aantal unieke leerlingen</b> | 20 418    | 19 527    | 20 794    | 20 251    | 24 126    |

Tabel 11: evolutie aantal leerlingen begeleid rond problematische afwezigheden

Bovenstaande tabel toont aan dat het aantal leerlingen begeleid in het kader van problematische afwezigheden, redelijk stabiel blijkt met uitzondering van het laatste schooljaar 2016-2017. Hier stellen we een toename vast met 19 % of 3875 unieke leerlingen tegenover het schooljaar 2015-2016, dus op één schooljaar tijd.

De verklaring voor deze toename is rechtstreeks terug te vinden in de regelgeving. Sedert 1 september 2016 moet de school namelijk iedere leerling die vijf of meer halve dagen ongewettigd

afwezig is op school (of vijf zogenaamde B-codes heeft), verplicht melden aan het CLB. School en CLB bepalen daarbij in onderling overleg welke acties ondernomen worden. Voorheen was de CLB-betrokkenheid pas verplicht vanaf tien halve dagen ongewettigde afwezigheid. Om te voorkomen dat spijbelen problematisch wordt, is het van groot belang om tijdig te interveniëren. We merken hierbij wel op dat de CLB's geen bijkomende middelen gekregen hebben om deze opdracht te realiseren. De extra inspanningen hier hebben dan ook hun impact op de rest van de werking van de CLB's.

Bovenstaande decretale wijziging is een van de acties die de overheid nam naar aanleiding van de conceptnota [Samen tegen schooluitval](#). Als gevolg hiervan werden ook projectmiddelen toegekend aan de CLB's om regionale netwerken tegen schooluitval op te zetten. Hierover rapporteren we uitvoering in het hoofdstuk over samenwerking (zie verder in dit jaarverslag).

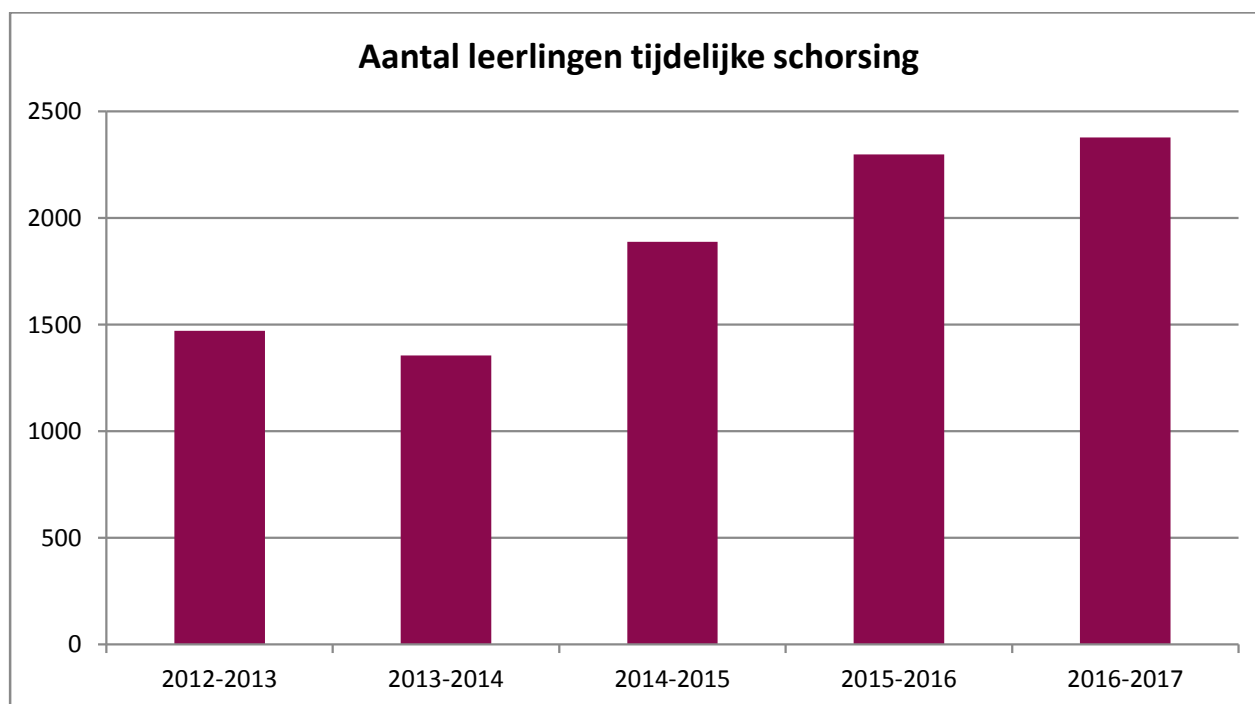
#### Tijdelijke uitsluiting in het kader van een tuchtmaatregel

|                                 | 2012-2013 | 2013-2014 | 2014-2015 | 2015-2016 | 2016-2017 |
|---------------------------------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|
| <b>Aantal unieke leerlingen</b> | 1471      | 1355      | 1888      | 2298      | 2379      |

Tabel 12: evolutie aantal leerlingen begeleid rond tijdelijke schorsing

Scholen beschikken over een aantal mogelijke tuchtmaatregelen om leerlingen tijdelijk of definitief uit te sluiten van de lessen op school. De aanleiding daarvoor is vaak een schending van de leefregels door de leerling.

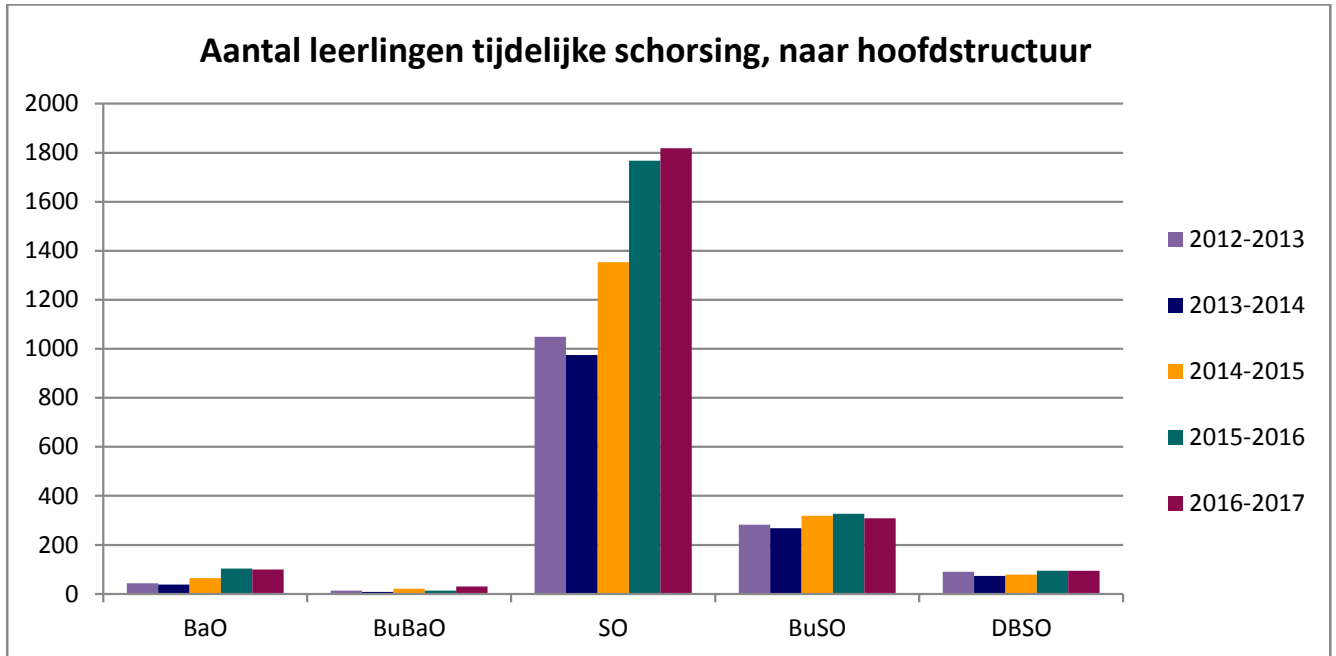
We stellen als CLB-sector vast dat het aantal begeleidingen in het kader van een tijdelijke schorsing de laatste vijf schooljaren is toegenomen. Hierbij stellen we een stijging vast van 62 % ten opzichte van het schooljaar 2012-2013. Hierbij dienen we op te merken dat de aanwezigheid van het CLB op de klassenraad voorafgaand aan een tijdelijke schorsing niet verplicht is (dit in tegenstelling tot de klassenraad bij een definitieve uitsluiting, zie verder).



Figuur 6: evolutie aantal leerlingen begeleid rond tijdelijke schorsing

Wanneer we dit aantal leerlingen die tijdelijk geschorst worden bekijken over een volledig schooljaar, betekent dit dat er gemiddeld 61 leerlingen tijdelijk geschorst worden per week<sup>9</sup>. Aangezien de begeleiding van het CLB niet verplicht is hierbij, is dit een onderschatting van het aantal werkelijke tijdelijke uitsluitingen op school.

Een vergelijking tussen de onderwijsniveaus levert de volgende gegevens op:



Figuur 7: evolutie aantal leerlingen tijdelijke schorsing per hoofdstructuur

*BaO* Basisonderwijs  
*BuBaO* Buitengewoon basisonderwijs  
*SO* Secundair onderwijs  
*BuSO* Buitengewoon secundair onderwijs  
*DBSO* Deeltijds beroepssecundair onderwijs

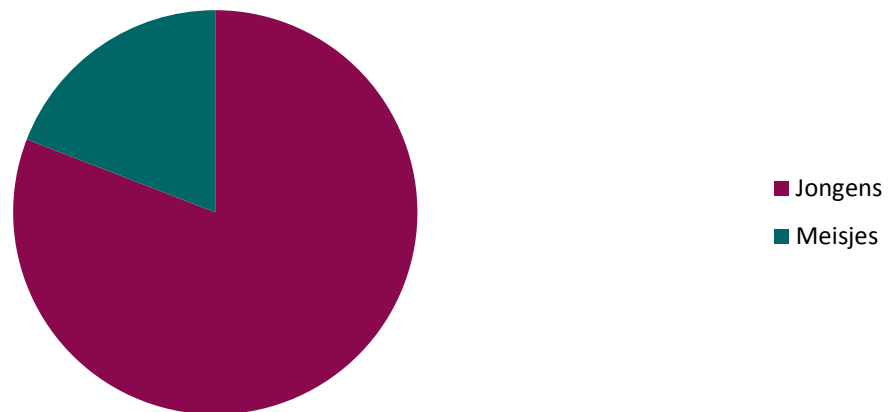
Overheen de afgelopen 5 schooljaren stellen we een stijging vast, die zich het sterkste manifesteert in het secundair onderwijs. 76 % van de tijdelijk uitgesloten leerlingen bevinden zich in het secundair. Ook in het lager onderwijs merken we een stijging, al is het aantal leerlingen dat

vorig schooljaar werden geschorst (nl. 100) stabiel ten opzichte van het schooljaar 2015-2016.

Wanneer we de vergelijking maken tussen jongens en meisjes, blijkt dat er opvallend meer jongens (nl. 1924) tijdelijk werden geschorst dan meisjes (455). De stijging in het aantal tijdelijke schorsingen doet zich zowel bij jongens als bij meisjes voor.

<sup>9</sup> We baseren ons voor deze uitspraak op de indeling van het schooljaar zoals die geldt voor scholen en dus niet voor de CLB's. Deze telde tijdens het schooljaar 2016-2017 39 weken.

## Tijdelijke schorsingen



Figuur 8: verdeling tijdelijke schorsing naar geslacht

### Definitieve uitsluitingen – buitengezet op school (BOS)

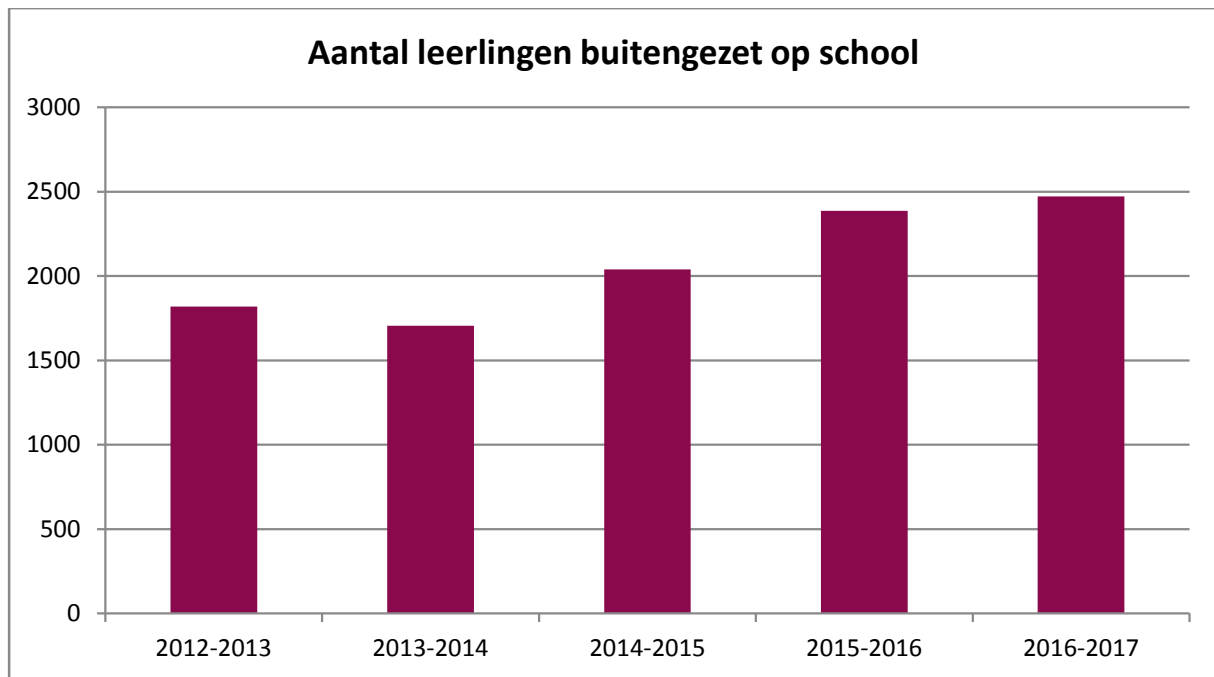
Een andere tuchtmaatregel naast de tijdelijke uitsluiting, is de definitieve uitsluiting, waarbij de leerling wordt buitengezet op school. Een definitieve uitsluiting is ingrijpend en moet dan ook worden aanzien als allerlaatste maatregel die de school kan nemen. Gezien dit ingrijpende karakter moet de school altijd het advies inwinnen van de begeleidende klassenraad. De klassenraad wordt daarbij uitgebreid met een CLB-medewerker die een adviserende stem heeft. De verplichting dat het CLB dient aanwezig te zijn op de klassenraad ging in op 1 september 2014.

Wanneer een definitieve uitsluiting ingaat in de loop van het schooljaar, is de uitsluitende school verplicht om, samen met het CLB, de leerling actief bij te staan in de zoektocht naar een nieuwe school.

Net zoals de voorbije schooljaren stellen we vast dat het aantal definitieve uitsluitingen op school blijft toenemen.

|                                 | 2012-2013 | 2013-2014 | 2014-2015 | 2015-2016 | 2016-2017 |
|---------------------------------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|
| <b>Aantal unieke leerlingen</b> | 1 820     | 1 705     | 2 039     | 2 387     | 2 472     |

Tabel 13: evolutie aantal leerlingen buitengezet op school

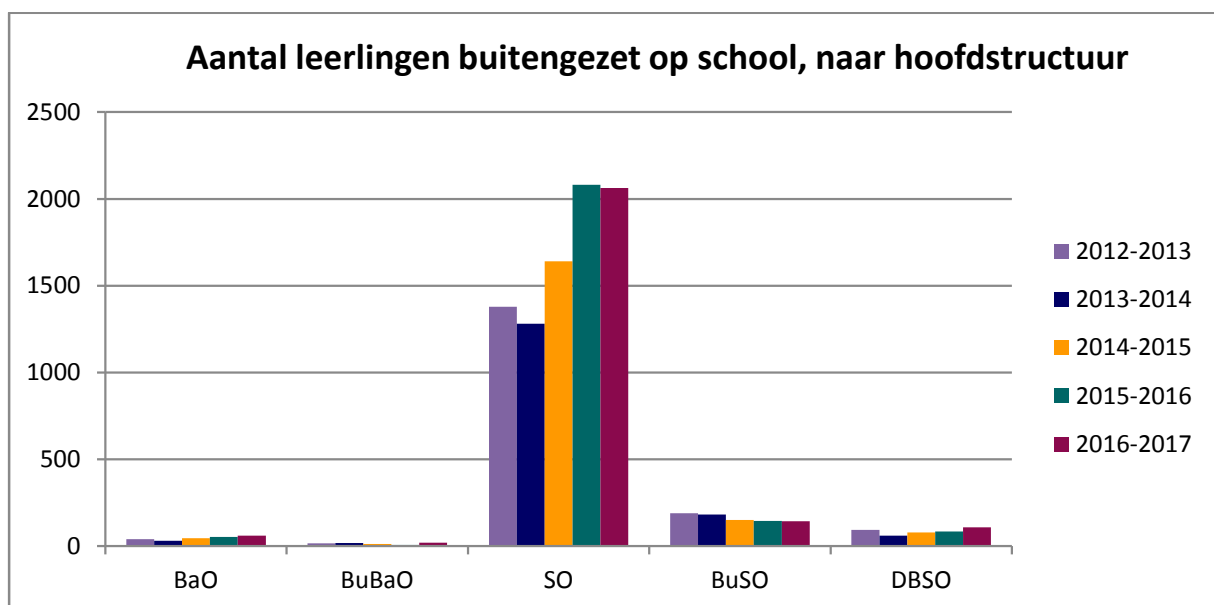


Figuur 9: evolutie aantal leerlingen buitengezet op school

Vorig schooljaar werden in totaal 2472 definitief geschorst of buitengezet op school. Dat is 35 % of een derde meer dan in het schooljaar 2012-2013. De duidelijke stijging die we de afgelopen 3 jaren zagen, zet zich minder sterk voort.

Dit is een trend die de CLB's ernstig verontrust omdat een buitenzetting op school een drastische beslissing is en een grote impact heeft op de verdere onderwijsloopbaan van de leerling.

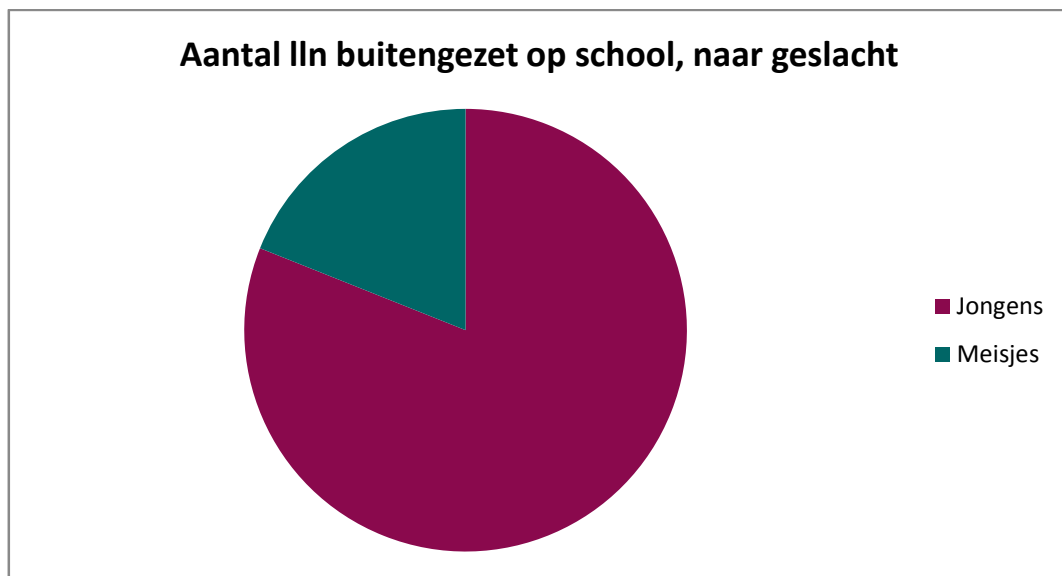
Een definitieve uitsluiting is – net zoals een tijdelijke uitsluiting - mogelijk in alle onderwijsniveaus. De volgende figuur illustreert het aantal leerlingen die werden buitengezet op school ingedeeld per onderwijsniveau.



Wat betreft leerlingen basisonderwijs, buitengewoon lager onderwijs en deeltijds beroepsonderwijs (DBSO) stellen we een stijging vast van het aantal leerlingen die werden buitengezet op school. In het secundair onderwijs zien we dan een lichte daling. Dit is voor het secundair onderwijs een belangrijke trendbreuk. Problematisch is wel het stijgende aantal leerlingen in het lager onderwijs.

Tijdens het schooljaar 2016-2017 werden er 60 leerlingen buitengezet in het lager onderwijs. Het gaat daarbij vooral over jongens: 55 jongens tegenover 5 meisjes. Leerlingen uit het kleuteronderwijs kunnen niet tijdelijk of definitief geschorst worden.

Wanneer we het totaalaantal leerlingen die werden buitengezet op school indelen naar geslacht, krijgen we de onderstaande verdeling.



*Figuur 10: aantal leerlingen buitengezet op school, naar geslacht*

Ook hier stellen we vast dat er meer jongens (1996 leerlingen of 81 %) werden buitengezet dan meisjes (467 leerlingen of 19 %).

Tot slot maken we ook een onderverdeling van het aantal definitief buitengesloten leerlingen naar regio. De meeste leerlingen worden buitengezet in Brussel (nl. 0,5 % van de totale schoolpopulatie) gevolgd door de provincie Antwerpen (0,24 % van de schoolpopulatie). Het gemiddelde voor Vlaanderen en Brussel bedraagt 0,21 % van de schoolpopulatie. In de provincies West-Vlaanderen (0,18 %), Oost-Vlaanderen (0,17 %) en Limburg en Vlaams-Brabant (beiden 0,16 %) worden gemiddeld genomen minder leerlingen definitief buitengesloten op school.

#### Time-out en zorgboerderij

Wanneer een leerling het moeilijk heeft op school, bestaan er een aantal mogelijkheden om de leerling tijdelijk van school te halen zonder hem of haar daarbij te schorsen of uit te sluiten. Op deze manier krijgen zowel de leerling als de school tijdelijk wat ademruimte met als doel het schooltraject van de leerling later opnieuw te hervatten of een alternatief toekomstperspectief uit te werken.

Tijdens het schooljaar 2016-2017 werd voor 1276 leerlingen een time-outproject aangevraagd, voor 487 werd samengewerkt met een zorgproject (waaronder een zorgboerderij).



De CLB's wachten met spanning de verdere evoluties inzake de time-outprojecten en zorgboerderijen af. Vandaag staat het CLB als enige in voor de aanmelding bij dit aanbod en de nazorg wanneer de leerling terug naar school keert. Het is voor de CLB's cruciaal dat dit aanbod, bij een mogelijke transitie naar welzijn, voldoende beschikbaar blijft voor leerlingen.

#### Revalidatie tijdens de lestijden

Een groeiend aantal leerlingen doet beroep op schoolexterne begeleiding. Deze revalidatie kan enkel tijdens de lestijden plaatsvinden wanneer de schooldirecteur daarvoor zijn toestemming geeft. De schooldirecteur dient daarvoor altijd over een uitgebreid dossier te beschikken, wat onder meer een advies van het CLB bevat. Dit advies kan gunstig of ongunstig zijn.

De tabel hieronder schetst de evolutie van het aantal leerlingen waarvoor het CLB een advies uitbracht met betrekking tot revalidatie tijdens de lestijden. Deze tabel bevatten zowel de gunstige als ongunstige adviezen.

|                                 | 2014-2015 | 2015-2016 | 2016-2017 |
|---------------------------------|-----------|-----------|-----------|
| <b>Aantal unieke leerlingen</b> | 1889      | 2092      | 2261      |

Tabel 14: evolutie aantal leerlingen revalidatie tijdens de lestijden

We stellen vast dat voor meer leerlingen een advies wordt gevraagd aan het CLB voor het volgen van revalidatie tijdens de lestijden. De overgrote meerderheid (zo'n 90 %) van deze adviezen wordt verstrekt in het basisonderwijs.

#### Instap in het onderwijs en studiekeuze van anderstalige nieuwkomers

Net zoals vorig jaar ondernamen de CLB's meer activiteiten binnen het domein onderwijsloopbaan voor anderstalige nieuwkomers. Tijdens het schooljaar 2016-2017 werden 1529 leerlingen begeleid binnen dit onderwerp, wat te wijten is aan een verhoogde instroom van anderstalige nieuwkomers in het onderwijs.

#### Inschrijving onder ontbindende voorwaarden

Wanneer een leerling die beschikt over een verslag (dat toelating geeft tot het buitengewoon onderwijs) wordt ingeschreven in een school voor gewoon onderwijs, wordt dit een *inschrijving onder ontbindende voorwaarden genoemd*. Bij een dergelijke inschrijving wordt doorgaans overleg gepleegd met het CLB. Het CLB vervult hierbij voornamelijk een schoolondersteunende rol, wat geen verplichte opdracht is. Hierdoor dienen we erop te wijzen dat onderstaande cijfers een onderschatting zijn omdat het CLB niet altijd wordt betrokken.

|                                 | 2012-2013 | 2013-2014 | 2014-2015 | 2015-2016 | 2016-2017 |
|---------------------------------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|
| <b>Aantal unieke leerlingen</b> | 48        | 42        | 48        | 214       | 349       |

Tabel 15: evolutie aantal leerlingen inschrijving onder ontbindende voorwaarden

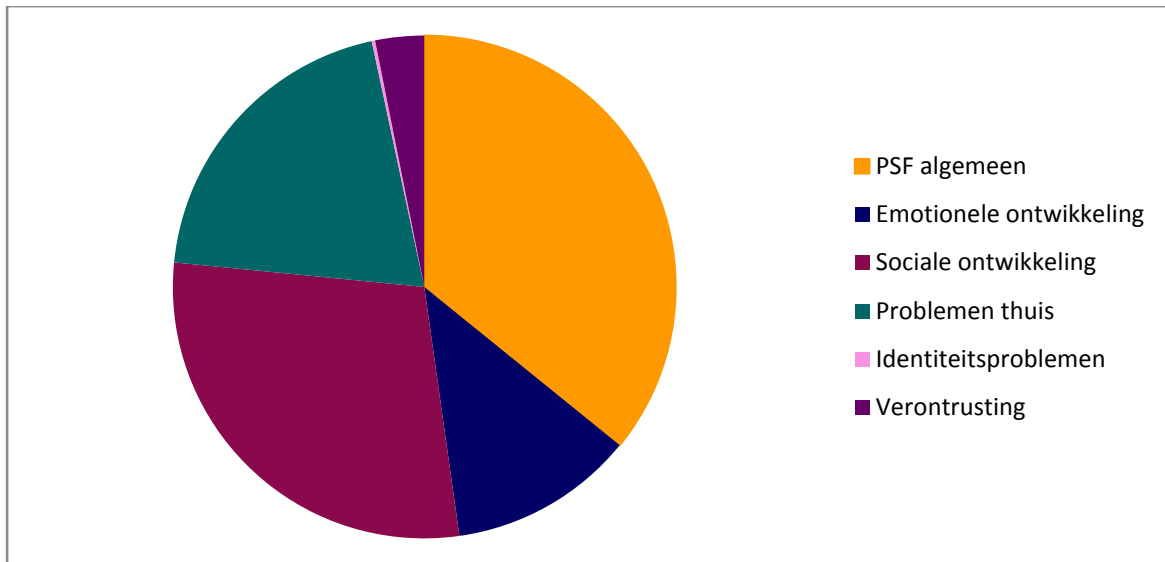
We stellen vast dat het aantal leerlingen met een inschrijving onder ontbindende voorwaarden sterk is toegenomen sinds het schooljaar 2015-2016. Dat is een rechtstreeks gevolg van het M-decreet (zie ook verder), wat van start ging op 1 september 2015. Er werden tijdens het schooljaar 2016-2017

meer dan 7 keer zoveel inschrijvingen onder ontbindende voorwaarden geregistreerd dan in het schooljaar 2012-2013.

**Domein psychosociaal functioneren**

|                                                             | Aantal leerlingen die een beroep deden op het CLB voor dit thema/onderwerp |
|-------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|
| <b>PSF – niet nader gespecificeerd</b>                      | <b>51 668</b>                                                              |
| <b>Emotionele ontwikkeling</b>                              | <b>17 214</b>                                                              |
| <i>Niet nader gespecificeerd</i>                            | 10 672                                                                     |
| <i>Angstproblemen (vermoeden van stoornis)</i>              | 3489                                                                       |
| <i>Stemmingsproblemen (vermoeden van stoornis)</i>          | 3615                                                                       |
| <i>Persoonlijkheidsproblemen (vermoeden van stoornis)</i>   | 1029                                                                       |
| <b>Sociale ontwikkeling</b>                                 | <b>41 517</b>                                                              |
| <i>Niet nader gespecificeerd</i>                            | 4145                                                                       |
| <i>Aanpassingsproblemen, sociale vaardigheden</i>           | 2269                                                                       |
| <i>Interactieproblemen met leerkracht(en)</i>               | 1017                                                                       |
| <i>Communicatie- en interactieproblemen (ASS)</i>           | 13 353                                                                     |
| <i>Regelovertredend gedrag</i>                              | 7919                                                                       |
| <i>Pesten en gepest worden</i>                              | 3883                                                                       |
| <i>Gedragsproblemen (vermoeden van stoornis)</i>            | 16 973                                                                     |
| <b>Problemen thuis</b>                                      | <b>28 966</b>                                                              |
| <i>Niet nader gespecificeerd</i>                            | 22 410                                                                     |
| <i>Opvoedingsaanpak en -vaardigheden</i>                    | 4248                                                                       |
| <i>Verwaarlozing en mishandeling (fysisch en psychisch)</i> | 1706                                                                       |
| <i>Interactieproblemen binnen het gezin</i>                 | 4673                                                                       |
| <i>Financieel-materiële problemen binnen het gezin</i>      | 1485                                                                       |
| <b>Identiteitsproblemen</b>                                 | <b>313</b>                                                                 |
| <i>Niet nader gespecificeerd</i>                            | 107                                                                        |
| <i>Seksuele geaardheid</i>                                  | 97                                                                         |
| <i>Cultuur, religie</i>                                     | 117                                                                        |
| <i>Jongerencultuur, subcultuur</i>                          | 7                                                                          |
| <b>Verontrusting</b>                                        | <b>4525</b>                                                                |
| <i>Verontrusting</i>                                        | 4525                                                                       |

Tabel 16: aantal leerlingen begeleidingsdomein psychosociaal functioneren



Figuur 11: verdeling leerlingen binnen domein psychosociaal functioneren

### Regelovertredend gedrag

De begeleiding van leerlingen in het kader van regelovertredend gedrag wordt vaak gesitueerd bij leerlingen in het kader van een (mogelijke) tijdelijke schorsing of een definitieve uitsluiting.

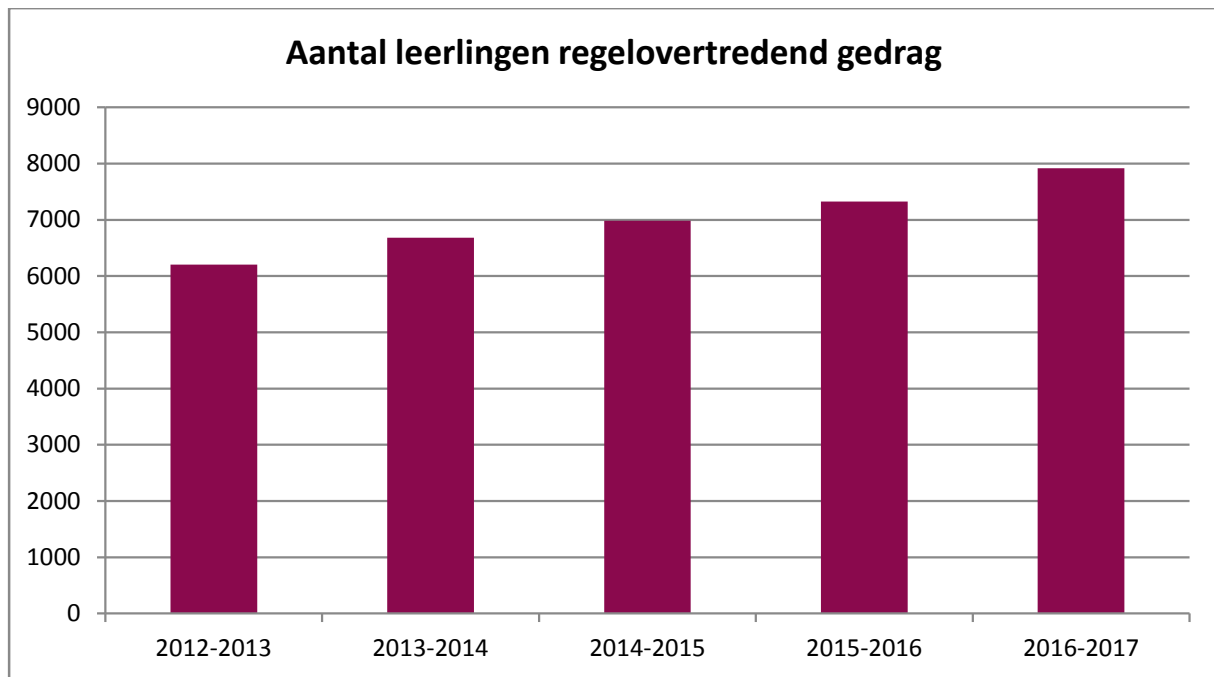
|                                 | 2012-2013 | 2013-2014 | 2014-2015 | 2015-2016 | 2016-2017 |
|---------------------------------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|
| <b>Aantal unieke leerlingen</b> | 6202      | 6683      | 6983      | 7325      | 7919      |

Tabel 17: evolutie aantal leerlingen regelovertredend gedrag

We stellen vast dat er steeds meer leerlingen in contact komen met het CLB in verband met regelovertredend gedrag. Ten opzichte van het schooljaar 2012-2013 stellen we hierbij een stijging vast met 27,68 %. Regelovertredend gedrag is een concreet voorbeeld van een hulpvraag die zich nooit alleen stelt (multiproblematiek). Een leerling die regelovertredend gedrag vertoont, heeft vaak meerdere hulpvragen waarvoor al dan niet beroep wordt gedaan op het CLB. Het CLB kijkt de vraag daarbij steeds vanuit een breed perspectief. Zo is het belangrijk om niet blind te staren op externaliserend gedrag (bijvoorbeeld agressie, regelovertredend gedrag) terwijl signalen van internaliserende problemen (bijvoorbeeld angst, depressie, extreme verlegenheid) minder of niet worden opgepikt.

De CLB-medewerker kan ook als bemiddelaar optreden indien de relatie van de leerling met opstandig en/of antisociaal gedrag met de school of medeleerlingen zodanig verstoord is dat communicatie onderling moeilijk is. Bemiddeling bestaat erin dat de betrokken leerling aangesproken wordt. Dit houdt geen veroordeling in van de leerling zelf. Voorbeelden van bemiddeling zijn een time-outproject (zie eerder) of een herstelgericht groepsgeprek (HERGO)<sup>10</sup>.

<sup>10</sup> Prodia, *Protocol gedrag en emotie*, versie 2014.



Figuur 12: evolutie regelovertredend gedrag

### Problemen thuis

Na een jarenlange stijging, lijkt het aantal leerlingen dat het CLB contacteert in verband met problemen thuis, te stabiliseren. Dit is echter maar schijn en heeft te maken met een nieuw onderwerp in de registratielijst. Vanaf het schooljaar 2016-2017 worden situaties waarbij medewerkers echt verontrust zijn namelijk geregistreerd onder het onderwerp 'verontrusting'. Het gaat hier over maar liefst 4525 jongens en meisjes.

|                                 | 2012-2013 | 2013-2014 | 2014-2015 | 2015-2016 | 2016-2017 |
|---------------------------------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|
| <b>Aantal unieke leerlingen</b> | 27 511    | 28 603    | 29 047    | 29 266    | 28 966    |

Tabel 18: evolutie aantal leerlingen problemen thuis

### Verontrusting

De term 'verontrusting' deed samen met het decreet Integrale Jeugdhulp zijn intrede in het jeugdhulpverleningslandschap. Dit is echter geen nieuwe opdracht: ook vóór de intrede van Integrale Jeugdhulp namen de CLB's dit reeds op, onder meer in de dossiers waarbij werd samengewerkt met de Vertrouwenscentra voor Kindermishandeling (VK).

Volgens de definitie van Integrale Jeugdhulp<sup>11</sup> 'is er sprake van verontrusting wanneer:

- de ontwikkelingskansen van een minderjarige bedreigd worden (de provisie-, protectie- of participatierechten van de minderjarige worden geschonden) en/of;
- de (psychische, fysieke of seksuele) integriteit van een minderjarige of van een of meer gezinsleden worden aangetast.'

<sup>11</sup> Bron: Agentschap Jongerenwelzijn, *Omgaan met verontrusting*, online raadpleegbaar via <http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/professionelen/jeugdhulpaanbieders/omgaan-met-verontrusting/>

Verontrusting wordt daarbij omschreven als een gedeelde verantwoordelijkheid van alle jeugdhulpverleners.

Tijdens het schooljaar 2016-2017 registreerden de CLB's voor 4525 unieke leerlingen een verontrustende situatie, wat een verdubbeling is van het aantal verontrustingen in het schooljaar 2015-2016 (dan werd dit onderwerp geregistreerd voor 2367 unieke leerlingen). Het is moeilijk om dit cijfer te vergelijken met de schooljaren daarvoor, omdat het hier over een opdracht gaat die een andere invulling kreeg met de start van het decreet IJH. Bovendien wordt het onderwerp 'verontrusting' pas geregistreerd sinds 2015-2016.

Het is echter wél zo dat de CLB's vroeger een beroep konden doen op het Comité voor Bijzondere Jeugdzorg bij (vermoeden van) een verontrusting. Sinds de start van het decreet op de Integrale Jeugdhulp zijn deze comités echter verdwenen en hun opdracht werd slechts gedeeltelijk overgenomen door het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg en het Vertrouwenscentrum voor Kindermishandeling. Dit betekent dat van de CLB's sinds de start van de Integrale Jeugdhulp een nieuwe opdracht wordt verwacht met betrekking tot verontrustende situaties, evenwel zonder het voorzien in extra personeel hiervoor. We bespreken de volledige opdracht die de CLB's opnemen binnen de jeugdhulp in een verder hoofdstuk.

### Pesten

Voor het vijfde schooljaar op rij stellen we vast dat het CLB minder leerlingen begeleidt rond het thema pesten en gepest worden.

|                                 | <b>2012-2013</b> | <b>2013-2014</b> | <b>2014-2015</b> | <b>2015-2016</b> | <b>2016-2017</b> |
|---------------------------------|------------------|------------------|------------------|------------------|------------------|
| <b>Aantal unieke leerlingen</b> | 6583             | 6272             | 5053             | 4297             | 3883             |

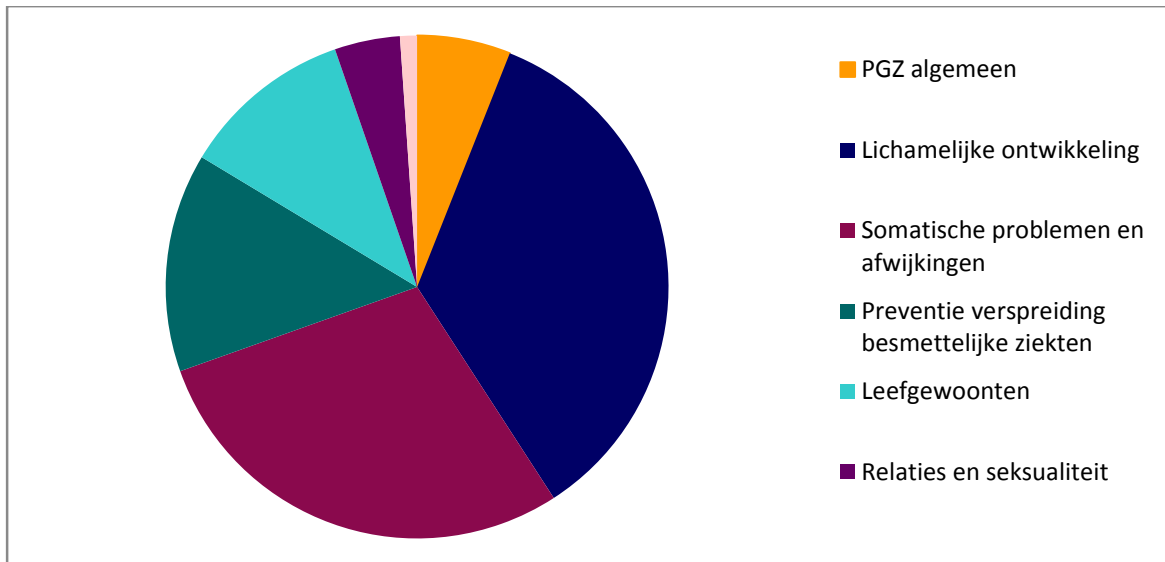
Het is bijzonder positief dat deze evolutie van de laatste jaren zich doorzet. Ook uit andere onderzoeken blijkt dat het pesten tussen leerlingen afneemt. Dit neemt niet weg dat jongeren geen vragen meer hebben over pesten. Zo stellen we vanuit het online CLB (nl. CLBch@t) vast dat pesten wél een van de meest voorkomende gespreksonderwerpen is. Ook hierop komen we verder in dit jaarverslag nog uitgebreid terug.

### Domein preventieve gezondheidszorg (PGZ)

Zoals reeds herhaaldelijk aan bod kwam, bestaan de activiteiten binnen het domein PGZ voor het grootste deel uit medische consulten. Naast dit verplichte aanbod bevat de CLB-werking eveneens heel wat activiteiten die betrekking hebben op de vraaggestuurde werking binnen de preventieve gezondheidszorg. De medische consulten komen in het volgende hoofdstuk uitvoering aan bod.

|                                                                 | Aantal leerlingen |
|-----------------------------------------------------------------|-------------------|
| <b>PGZ – niet nader gespecificeerd</b>                          | <b>2708</b>       |
| <b>Lichamelijke ontwikkeling</b>                                | <b>15 698</b>     |
| <i>Niet nader gespecificeerd</i>                                | 1548              |
| <i>Groei en pubertaire ontwikkeling</i>                         | 4353              |
| <i>Mond en tanden</i>                                           | 960               |
| <i>Houding en bewegingsstelsel</i>                              | 722               |
| <i>Zindelijkheid</i>                                            | 851               |
| <i>Psychomotoriek</i>                                           | 7839              |
| <b>Somatische problemen en afwijkingen</b>                      | <b>12 938</b>     |
| <i>Niet nader gespecificeerd</i>                                | 1981              |
| <i>Neus-keel-oor</i>                                            | 222               |
| <i>Gehoor</i>                                                   | 3145              |
| <i>Visus</i>                                                    | 5850              |
| <i>Hart en longen</i>                                           | 355               |
| <i>Huid</i>                                                     | 278               |
| <i>Endocrinologie</i>                                           | 87                |
| <i>Psychosomatische klachten</i>                                | 721               |
| <i>Neurologie</i>                                               | 945               |
| <b>Preventie verspreiding van sommige besmettelijke ziekten</b> | <b>6339</b>       |
| <i>Preventie verspreiding van sommige besmettelijke ziekten</i> | 1284              |
| <i>Besmettelijke ziekten</i>                                    | 1431              |
| <i>Luizen</i>                                                   | 3624              |
| <b>Leefgewoonten</b>                                            | <b>4989</b>       |
| <i>Niet nader gespecificeerd</i>                                | 193               |
| <i>Hygiëne</i>                                                  | 1289              |
| <i>Slaapgewoonten</i>                                           | 335               |
| <i>Voedings- en eetgewoonten</i>                                | 1700              |
| <i>Verslaving</i>                                               | 1474              |
| <i>Beweging en sport</i>                                        | 199               |
| <i>Fysieke conditie</i>                                         |                   |
| <b>Relaties en seksualiteit</b>                                 | <b>1894</b>       |
| <i>Niet nader gespecificeerd</i>                                | 1368              |
| <i>Relatievaardigheid</i>                                       | 116               |
| <i>Anticonceptie en seksuele gezondheid</i>                     | 469               |
| <b>Lichamelijke geschiktheid</b>                                | <b>492</b>        |
| <i>Lichamelijke geschiktheid</i>                                | 492               |

Tabel 19: aantal leerlingen binnen begeleidingsdomein preventieve gezondheidszorg



Figuur 13: verdeling leerlingen binnen domein preventieve gezondheidszorg

### Vaccinaties

Naast het aanbod van de medische consulten (zie het volgende hoofdstuk), bieden de CLB's ook gratis vaccinaties aan. Het CLB volgt daarbij het vaccinatieschema zoals dat door de overheid werd bepaald<sup>12</sup>:



Figuur 14: vaccinatieschema

Het uitvoeren van dit vaccinatieschema tijdens het schooljaar 2016-2017 betekent dat de CLB's in totaal 408 987 vaccinaties hebben toegediend. Polio is de enige verplichte vaccinatie voor alle kinderen in België. Alle vaccinaties die door het CLB worden aangeboden, zijn gratis. Naast dit basisvaccinatieschema zet het CLB ook in op inhaalvaccinaties voor kinderen en jongeren die, om

<sup>12</sup> Zie: Agentschap Zorg & Gezondheid, Basisvaccinatieschema, online raadpleegbaar via <https://www.zorg-en-gezondheid.be/basisvaccinatieschema>

welke reden ook, een vaccin op een specifieke leeftijd hebben gemist. Dat gaat bijvoorbeeld over leerlingen die een medisch consult hebben gemist of vluchtelingen.

In 2016 werd een nieuwe Vaccinatiegraadstudie gepubliceerd<sup>13</sup>. Hierbij werd een vaccinatiegraadstudie uitgevoerd bij vier verschillende doelgroepen, waaronder adolescenten. De conclusie voor adolescenten luidt dat de vaccinatiegraad voor alle onderzochte vaccinaties verder toeneemt in vergelijking met voorafgaande metingen, behalve voor hepatitis B. De vaccinatiegraad bij adolescenten ligt tussen de 90 en de 93,4 %.

De vaccinatie voor het humaan papillomavirus (HPV) bij meisjes bereikt voor het eerst 89,6 % van alle meisjes van deze doelgroep (volledige vaccinatie met drie dosissen). De studie beschrijft dit zelf als 'een opmerkelijk succes zes jaar na introductie van het gratis programma voor 12-jarigen'. Dat dit cijfer enorm hoog ligt, blijkt bijvoorbeeld uit de vergelijking met Nederland, waar de vaccinatiegraad voor dezelfde leeftijdscohorte amper 61 % bedraagt. In vergelijking met andere Europese landen behoort Vlaanderen dan ook tot de top. Ook in vergelijking met bijvoorbeeld Australië, een land waar dit vaccin eveneens gratis via de school wordt aangeboden, scoort Vlaanderen hoog: Australië bereikt een vaccinatiegraad van 70 % voor de derde dosis.

De studie vermeldt verder dat meer dan 9 op de 10 (93,7 %) kinderen na de leeftijd van 5 jaar ooit door het CLB werd gevaccineerd. Het is duidelijk dat de CLB's een unieke rol spelen in het realiseren en behouden van deze vaccinatiegraden en op deze manier een belangrijke bijdrage leveren aan de volksgezondheid.

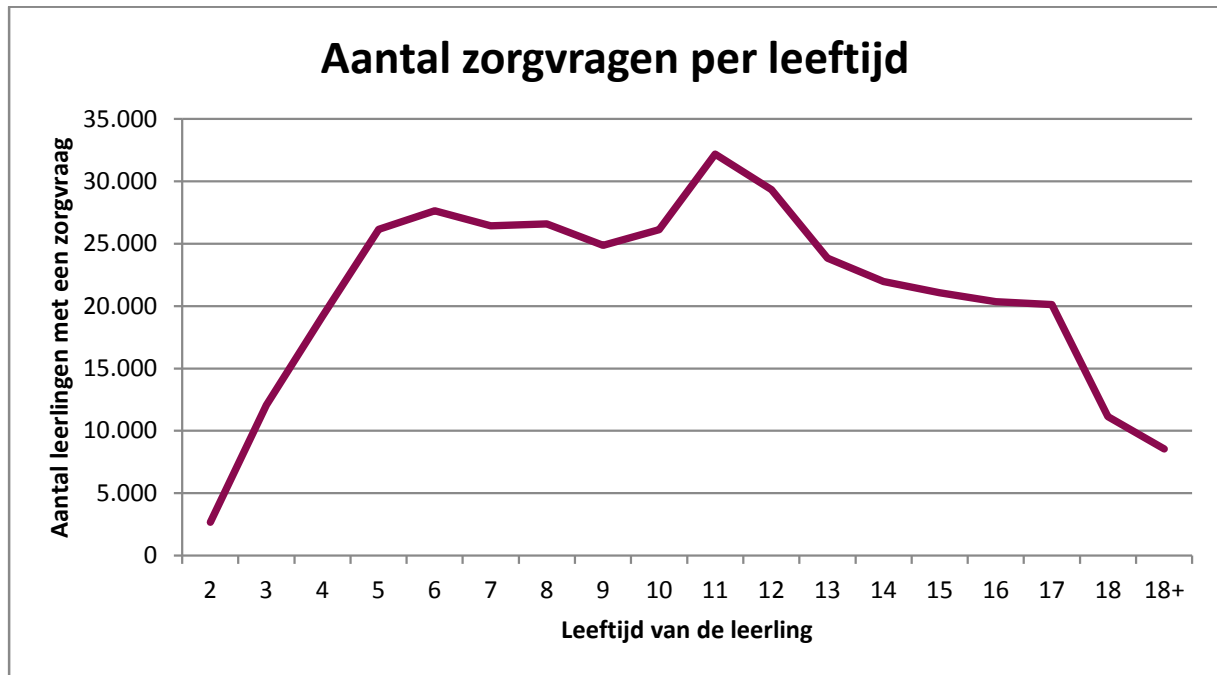
---

<sup>13</sup> Bron: Agentschap Zorg & Gezondheid, *Vaccinatiegraadstudie 2016*, online raadpleegbaar via <https://www.zorg-en-gezondheid.be/sites/default/files/atoms/files/Vaccinatiegraadstudie%202016.pdf>



## Vraaggestuurde werking op basis van de leeftijd

Het CLB komt voor het eerst in beeld tijdens het kleuteronderwijs (dat voor de meesten start rond de leeftijd van 2,5 jaar), en begeleidt leerlingen tot ze het onderwijs verlaten. De tabel hieronder illustreert het aantal leerlingen met een zorgvraag, gerangschikt op leeftijd van de leerling.

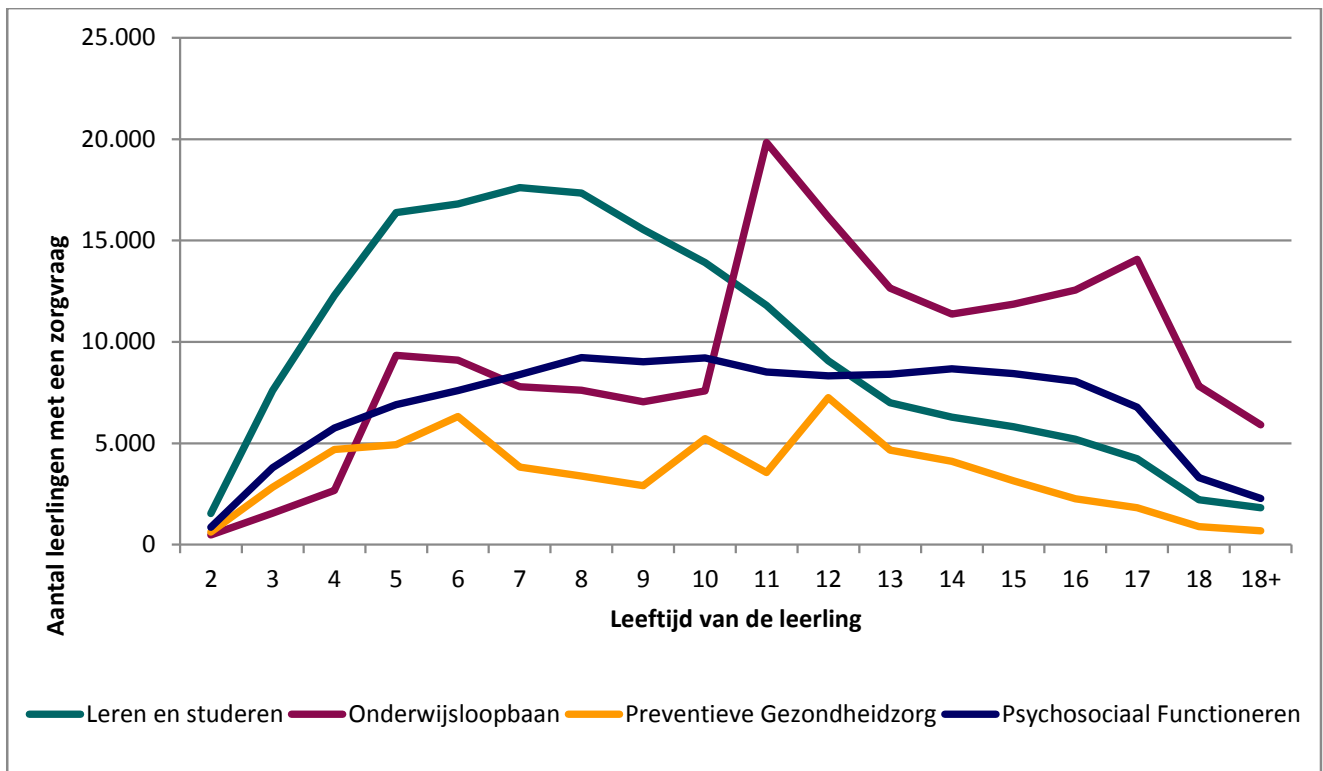


Figuur 15: evolutie aantal zorgvragen per leeftijd

We zien in bovenstaande grafiek dat het aantal zorgvragen sterk stijgt tijdens het kleuteronderwijs en een eerste keer piekt op de leeftijd van 5 en 6 jaar (overgang kleuter naar lager onderwijs), om vervolgens een tweede piek te vertonen op de leeftijd van 11 jaar, wanneer de overgang naar het secundair onderwijs in zicht komt.

### *Leeftijdsgebonden vragen*

Nu we weten dat het aantal zorgvragen enkele duidelijke trends en pieken kent op bepaalde leeftijden, lijkt het interessant om te bekijken welke vragen op welke leeftijd worden gesteld. De grafiek op de volgende pagina toont het aantal zorgvragen per domein gerangschikt op leeftijd van de leerling. Ook deze grafiek heeft enkel betrekking op de vraaggestuurde werking van het CLB.



Figuur 16: aantal leerlingen met een zorgvraag, opgedeeld per leeftijd en per begeleidingsdomein

Het domein leren en studeren wordt sterk bevraagd in het basisonderwijs, voornamelijk rond de overgang van het kleuter- naar het lager onderwijs en dit tot de leeftijd van 8 jaar. Daarna nemen de zorgvragen binnen dit domein af. Dit toont aan dat vragen over leermoeilijkheden of -stoornissen voornamelijk aan het begin van de onderwijsloopbaan worden gesteld.

Wat betreft de onderwijsloopbaanbegeleiding, stellen we enkele duidelijke pieken vast. Een eerste bij de overgang van het kleuter- naar het lager onderwijs, een tweede zeer hoge piek bij de overstap naar het secundair onderwijs, en een laatste piek tenslotte bij het einde van het secundair onderwijs en de overgang naar hoger onderwijs of de beroepsmarkt. We merken ook dat er in het secundair onderwijs meer vragen rond onderwijsloopbaanbegeleiding gesteld worden dan in het basisonderwijs. Dit heeft uiteraard te maken met de keuzemomenten in de loop van het secundair onderwijs.

Zorgvragen binnen het domein preventieve gezondheidszorg pieken duidelijk op de leeftijd waar medische consulten plaatsvinden: wanneer de leerling 6, 10 en 12 jaar oud is. Er wordt geen piek geregistreerd bij de leeftijd van 15 jaar (wanneer het laatste consult plaatsvindt).

De grafiek voor het begeleidingsdomein psychosociaal functioneren tenslotte vertoont een constant stijgende tendens tot de leeftijd van 8 jaar, om vervolgens te stabiliseren en pas op de leeftijd van 18 jaar af te nemen. Dit toont aan dat het aantal zorgvragen m.b.t. psychosociaal functioneren stabiel blijft doorheen het grootste deel van de onderwijsloopbaan.

Naast deze spreiding over de begeleidingsdomeinen heen, zijn er ook een aantal specifieke onderwerpen of thema's die interessante informatie vertonen op vlak van leeftijd:

- ▶ Het aantal begeleidingen rond **problematische afwezigheden** neemt evenredig toe naarmate de leeftijd stijgt. Toch is ook het aantal begeleidingen in het lager onderwijs niet te onderschatten.
- ▶ Zowel de **tijdelijke als definitieve schorsingen** op school pieken op de leeftijd van 14, 15 en 16 jaar.
- ▶ Op de leeftijd van 5 en 6 jaar worden de meeste vragen over **luizen** gesteld.
- ▶ Wat betreft **pesten** doen de meeste begeleidingen zich voor tussen de leeftijd van 10 en 15 jaar.
- ▶ **Problemen thuis** doen zich, naar analogie met het begeleidingsdomein psychosociaal functioneren, op alle leeftijden voor.

## Preventieve gezondheidszorg: de leerling op medisch onderzoek

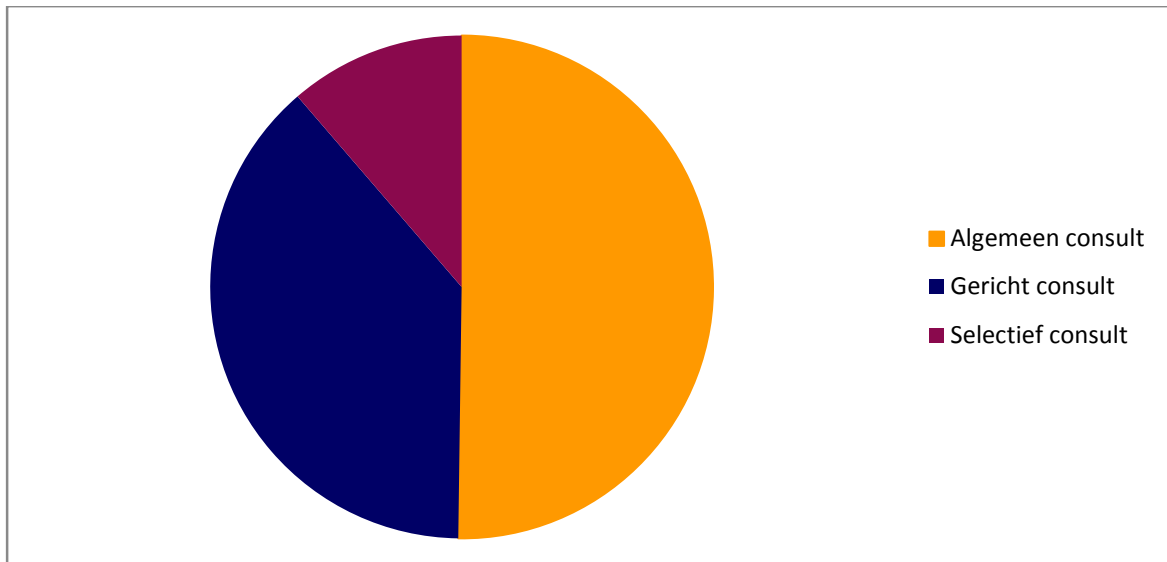
Tijdens de schoolloopbaan komt de leerling in totaal 7 keer langs bij het CLB in het kader van een medisch onderzoek of consult. Het CLB organiseert daarbij zowel **algemene, gerichte** als **selectieve** consulten. Tijdens de algemene en gerichte consulten worden welomschreven aspecten van de gezondheid gecontroleerd. Deelname aan deze consulten is verplicht, waardoor alle leerlingen van dit aanbod kunnen genieten. Een selectief consult is een gerichte controle of een bijkomend onderzoek na een algemeen of een gericht consult. Deze controle is nodig om na te gaan of de leerling naar de huisarts of een andere behandeling moet worden verwezen. Een leerling is niet verplicht om deel te nemen aan een selectief consult. Vaak doen ze dat wel, omdat het deel uitmaakt van een goede zorg- en dienstverlening.

De onderstaande tabel toont aan hoeveel leerlingen tijdens het schooljaar 2016-2017 langskwamen bij het CLB in het kader van een medisch consult. De consulten worden opgedeeld naar type (algemeen, gericht of selectief) en leeftijd van de leerling.

| Medische interventie                                                                     | Aantal leerlingen |
|------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------|
| <b>Algemeen consult</b>                                                                  | <b>288 700</b>    |
| Tweede jaar kleuteronderwijs (of in het kalenderjaar waarin de leerling vijf jaar wordt) | 72 842            |
| Vijfde leerjaar (elf jaar)                                                               | 72 605            |
| Eerste jaar secundair (dertien jaar)                                                     | 72 224            |
| Derde jaar secundair (vijftien jaar)                                                     | 70 430            |
| Eerste jaar deeltijds beroepssecundair onderwijs                                         | 809               |
| <b>Gericht consult</b>                                                                   | <b>221 204</b>    |
| Eerste jaar kleuteronderwijs (vier jaar)                                                 | 68 020            |
| Eerste leerjaar (zeven jaar)                                                             | 78 352            |
| Derde leerjaar (negen jaar)                                                              | 76 447            |
| <b>Selectief consult</b>                                                                 | <b>24 717</b>     |
| Selectief consult                                                                        | 24 717            |

|                                                        |                |
|--------------------------------------------------------|----------------|
| <b>Totaal aantal unieke leerlingen medisch consult</b> | <b>528 671</b> |
|--------------------------------------------------------|----------------|

Tabel 20: aantal leerlingen per soort medisch consult



Figuur 17: verdeling aantal leerlingen per soort medisch consult

De medische consulten zijn steeds opgebouwd uit een aantal vooraf bepaalde thema's zoals de groei (lengte, gewicht en puberteitsontwikkeling), het zien en horen. Deze thema's worden verder in detail besproken in dit hoofdstuk.

Tijdens de uitvoering van de medische consulten hanteren de CLB's de richtlijnen of standaarden die op Vlaams niveau werden ontwikkeld en een kwaliteitsvolle uitvoering van de consulten garanderen<sup>14</sup>.

### *Lengte en gewicht*

#### Groei tijdens het medisch consult

Lengte, gewicht en de ontwikkeling van de puberteit zijn belangrijke parameters voor het opvolgen van de groei van leerlingen. Alle kinderen en jongeren worden tijdens het medisch consult dan ook gewogen en gemeten en op de gepaste leeftijd bevraagd en onderzocht naar hun ontwikkeling van de puberteit.

Voor het berekenen van onder- of overgewicht hanteert de CLB-sector de body mass index (BMI).

<sup>14</sup> Voor meer informatie, zie de website van de Vlaamse Wetenschappelijke Vereniging voor Jeugdgezondheidszorg (VWVJ), <https://www.vwvj.be/alles-over-jeugdgezondheidszorg>.

De onderstaande tabel geeft de spreiding aan van de BMI voor alle leerlingen waarvoor tijdens het schooljaar 2016-2017 het gewicht en de lengte gemeten werden.

| Conclusie BMI                      | Aantal leerlingen | % van de onderzochte leerlingen |
|------------------------------------|-------------------|---------------------------------|
| <b>Extreem ondergewicht</b>        | 1798              | 0,35                            |
| <b>Ondergewicht</b>                | 51 700            | 10                              |
| <b>Normaal gewicht</b>             | 375 287           | 72,68                           |
| <b>Overgewicht</b>                 | 67 241            | 13                              |
| <b>Obesitas</b>                    | 20 082            | 3,86                            |
| <b>Ontbrekend of onbetrouwbaar</b> | 945               | 0,18                            |

Tabel 21: aantal leerlingen per conclusie BMI

De conclusie 'onbetrouwbaar' wordt bijvoorbeeld genoteerd wanneer een kleuter tijdens het meten niet kan blijven stilstaan.

Voor meer dan 72 % van de onderzochte populatie werd een BMI-waarde binnen de normale variatie gemeten. Voor meer dan 10 % van leerlingen werd (extreem) ondergewicht genoteerd. Voor bijna 17 % van de leerlingen noteerde het CLB (extreem) overgewicht.

Naast een wetenschappelijke onderbouw en de correcte praktijk om een kind te wegen en te meten, beschrijft de richtlijn ook welk vervolgtraject een leerling krijgt. In sommige gevallen is daarbij een doorverwijzing nodig.

- ▶ **geen doorverwijzing:** indien een doorverwijzing niet aangewezen is of er geen redenen zijn die aangeven dat een doorverwijzing wenselijk is;
- ▶ **interne doorverwijzing:** dit betekent dat het CLB de groei verder opvolgt, bv. door middel van een selectief consult op een later tijdstip of een begeleidingstraject op te starten;
- ▶ **externe doorverwijzing:** indien er voldoende indicaties zijn die aangeven dat een doorverwijzing wenselijk is.

Naar aanleiding van de gemeten BMI-waarde ondernam het CLB de volgende vervolgcacties:

| Soort doorverwijzing                                                           | Aantal leerlingen | % van het aantal doorverwijzingen |
|--------------------------------------------------------------------------------|-------------------|-----------------------------------|
| <b>Geen doorverwijzing</b>                                                     | 500 636           | 96,75                             |
| <b>Interne doorverwijzing (selectief consult of vervolgtraject binnen CLB)</b> | 5551              | 1,07                              |
| <b>Externe doorverwijzing</b>                                                  | 11 292            | 2,18                              |

Tabel 22: aantal doorverwijzingen na conclusie BMI

Een externe doorverwijzing betreft doorgaans de huisarts, in meer zeldzame gevallen een diëtist of een netwerkpartner.

Na de doorverwijzing verwacht het CLB een schriftelijke terugkoppeling van de huisarts. Indien het CLB geen bericht ontvangt, stuurt het een herinneringsbericht naar de leerling en zijn/haar ouders. Het CLB verstuurde hiervoor aan 1235 leerlingen een herinneringsbrief. Dat is in 10 % van de verwijzingen voor een probleem met het gewicht het geval. Dit betekent dat er voor 90 % van de

leerlingen waaraan een doorverwijzing werd aanbevolen, sprake was van een constructieve samenwerking tussen het CLB en de netwerkpartner waarnaar werd doorverwezen.

#### Groei binnen de vraaggestuurde werking

Naast de systematische opvolging en vroegdetectie door middel van het medisch consult, kunnen leerlingen en ouders aan het CLB ook vragen stellen over groei, gewicht en lengte. De onderstaande tabel toont aan voor hoeveel leerlingen beroep werd gedaan op de vraaggestuurde werking van het CLB voor deze onderwerpen.

| Onderwerp binnen de vraaggestuurde werking | Aantal leerlingen |
|--------------------------------------------|-------------------|
| <b>Groei (algemeen)</b>                    | 631               |
| <b>Gewicht</b>                             | 2485              |
| <b>Lengte</b>                              | 516               |

Tabel 23: aantal leerlingen binnen vraaggestuurde werking voor groei

Voor 193 van deze leerlingen startte het CLB een kortdurende begeleiding op met als onderwerp gewicht. Voor 590 leerlingen werd samengewerkt met het netwerk.

#### Andere relevante indicatoren inzake groei en gewicht

Naast de conclusie van de BMI op persoonlijk niveau voert het CLB ook een epidemiologische analyse van haar cijfers. Zo zien we dat het voorkomen van het normale gewicht varieert naargelang de provincie waarin de school zich bevindt.

| Locatie van de school            | % leerlingen van schoolpopulatie met een normale BMI | % leerlingen van schoolpopulatie met een afwijkende BMI: (extreem) ondergewicht | % leerlingen van schoolpopulatie met een afwijkende BMI: overgewicht en obesitas |
|----------------------------------|------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Antwerpen</b>                 | <b>72,37 %</b>                                       | <b>9,73 %</b>                                                                   | <b>17,77 %</b>                                                                   |
| <b>Brussel</b>                   | <b>68,98 %</b>                                       | <b>8,35 %</b>                                                                   | <b>22,55 %</b>                                                                   |
| <b>Limburg</b>                   | <b>71,54 %</b>                                       | <b>10,63 %</b>                                                                  | <b>17,78 %</b>                                                                   |
| <b>Oost-Vlaanderen</b>           | <b>72,40 %</b>                                       | <b>10,92 %</b>                                                                  | <b>16,67 %</b>                                                                   |
| <b>Vlaams-Brabant</b>            | <b>74,17 %</b>                                       | <b>10,41 %</b>                                                                  | <b>15,39 %</b>                                                                   |
| <b>West-Vlaanderen</b>           | <b>73,97 %</b>                                       | <b>10,89 %</b>                                                                  | <b>15,10 %</b>                                                                   |
| <b>Gemiddelde (alle regio's)</b> | <b>72,69 %</b>                                       | <b>10,36 %</b>                                                                  | <b>16,89 %</b>                                                                   |

Tabel 24: verdeling conclusie BMI naar regio

Wanneer we de verdeling van BMI-waarden naar regio bekijken, valt vooral het grote aandeel leerlingen met overgewicht en obesitas in Brussel op: 22,55 % van de leerlingen vertoont een hoge of extreem hoge BMI-waarde (gemiddeld is dit 16,89 % voor Vlaanderen en Brussel). Dit aandeel ligt bovendien hoger dan tijdens het schooljaar 2015-2016, waar bij 21,70 % van de Brusselse leerlingen sprake was van overgewicht of obesitas.

Een andere interessante benadering is om de BMI-cijfers te toetsen aan de leeftijd van de leerling. We delen de leerlingen op naargelang het onderwijsniveau (nl. kleuter, lager en secundair

onderwijs). De leerlingen ouder dan 18 jaar nemen we niet langer op in dit overzicht omdat deze categorie niet langer een representatief aantal van de Vlaamse (schoolpopulatie) vertegenwoordigt en ook niet langer systematisch onderzocht wordt. Indien het CLB voor die leerlingen een BMI-waarde registreert, dan is dat altijd in het kader van een selectief consult met een concrete aanleiding, vraag of bezorgdheid over het gewicht van de leerling. Ook dat zorgt ervoor dat de gegevens voor deze leeftijdscategorie een vertekend beeld geven.

| Leeftijdscategorie           | % leerlingen van schoolpopulatie met een normale BMI | % leerlingen van schoolpopulatie met een afwijkende BMI: (extreem) ondergewicht | % leerlingen van schoolpopulatie met een afwijkende BMI: overgewicht of obesitas |
|------------------------------|------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|
| 2-5 jaar                     | 75,69 %                                              | 9,83 %                                                                          | 14,45 %                                                                          |
| 6-12 jaar                    | 72,42 %                                              | 10,35 %                                                                         | 17,21 %                                                                          |
| 13-18 jaar                   | 68,57 %                                              | 11,24 %                                                                         | 20,16 %                                                                          |
| Gemiddelde (alle leeftijden) | 72,69 %                                              | 10,36 %                                                                         | 16,89 %                                                                          |

Tabel 25: verdeling conclusie BMI naar leeftijd

Uit bovenstaande tabel kunnen we opmaken dat de leeftijd wel degelijk invloed lijkt te hebben op de BMI-waarde van de leerling. We stellen daarbij vast dat hoe ouder de leerling is, hoe groter de kans dat de BMI-waarde afwijkt van het gemiddelde. Zowel het aandeel onder- als overgewicht neemt toe al naargelang de leeftijd van de leerling stijgt.

Naast de locatie van de school en de leeftijd, kunnen we eveneens de onderwijsvorm van het secundair onderwijs als mogelijke variabele hanteren. Vergelijken doen we met het gemiddelde van de leeftijdscategorie in kwestie (nl. 13- tot en met 18-jarigen).

| Onderwijsvorm                              | % leerlingen van schoolpopulatie met een normale BMI | % leerlingen van schoolpopulatie met een afwijkende BMI: (extreem) ondergewicht | % leerlingen van schoolpopulatie met een afwijkende BMI: overgewicht of obesitas |
|--------------------------------------------|------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|
| 1e graad SO                                | 69,04 %                                              | 12,60 %                                                                         | 18,35 %                                                                          |
| ASO                                        | 74,30 %                                              | 12,44 %                                                                         | 13,13 %                                                                          |
| BSO                                        | 62,05 %                                              | 8,70 %                                                                          | 29,06 %                                                                          |
| KSO                                        | 68,41 %                                              | 12,50 %                                                                         | 17,89 %                                                                          |
| TSO                                        | 69,03 %                                              | 10,80 %                                                                         | 19,88 %                                                                          |
| Gemiddelde (leeftijdscategorie 13-18 jaar) | 68,57 %                                              | 11,24 %                                                                         | 20,16 %                                                                          |

Tabel 26: verdeling BMI naar onderwijsvorm

Uit bovenstaande tabel kunnen we afleiden dat overgewicht en obesitas veel vaker voorkomen in het BSO: bij bijna 30 % van de onderzochte leerlingen werd een (extreem) hoge BMI-waarde genoteerd. Dit aantal ligt bovendien bijna 10 % boven het gemiddelde voor de leeftijdscategorie. In het ASO komt overgewicht dan weer het minst vaak voor.

Wanneer we de leerlingen indelen in gewoon en buitengewoon onderwijs, bekomen we onderstaande tabel (apart bekeken voor basis- en secundair onderwijs):



## Het CLB in cijfers: schooljaar 2016-2017

|                                         | % leerlingen van<br>schoolpopulatie met<br>een normale BMI | % leerlingen van<br>schoolpopulatie met een<br>afwijkende BMI:<br>(extreem) ondergewicht | % leerlingen van<br>schoolpopulatie met<br>een afwijkende BMI:<br>overgewicht of obesitas |
|-----------------------------------------|------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Basisonderwijs</b>                   |                                                            |                                                                                          |                                                                                           |
| <b>Gewoon basisonderwijs</b>            | <b>74,53 %</b>                                             | <b>9,76 %</b>                                                                            | <b>15,71 %</b>                                                                            |
| <b>Buitengewoon onderwijs</b>           | <b>60,25 %</b>                                             | <b>11,43 %</b>                                                                           | <b>27,72 %</b>                                                                            |
| <b>Secundair onderwijs</b>              |                                                            |                                                                                          |                                                                                           |
| <b>Gewoon secundair onderwijs</b>       | <b>69,51 %</b>                                             | <b>11,83 %</b>                                                                           | <b>18,43 %</b>                                                                            |
| <b>Buitengewoon secundair onderwijs</b> | <b>56,19 %</b>                                             | <b>11,32 %</b>                                                                           | <b>30,95 %</b>                                                                            |
| <b>Gemiddelde (alle leeftijden)</b>     | <b>72,69 %</b>                                             | <b>10,36 %</b>                                                                           | <b>16,89 %</b>                                                                            |

Tabel 27: verdeling BMI gewoon versus buitengewoon onderwijs

Het verschil tussen gewoon en buitengewoon onderwijs is opvallend groot in bovenstaande tabel. Overgewicht en obesitas worden duidelijk vaker vastgesteld bij leerlingen in het buitengewoon onderwijs, waarbij het verschil in het secundair onderwijs nog groter is dan in het basisonderwijs. In het buitengewoon secundair onderwijs wordt bijna dubbel zoveel overgewicht of obesitas genoteerd als BMI-waarde dan dit gemiddeld het geval is. Ook wanneer we dit vergelijken voor de leeftijdscategorie, stellen we een duidelijk verschil vast.

Deze trend volgt wetenschappelijk onderzoek waaruit blijkt dat comorbiditeit bij kinderen en jongeren uit het buitengewoon onderwijs zeer groot is, niet het minst op vlak van gewicht<sup>15</sup>. Merk daarnaast ook op dat de populatie leerlingen uit het buitengewoon onderwijs kleiner is dan de populatie in het gewoon onderwijs, wat betekent dat de kans op een afwijking van het gemiddelde groter is.

Een laatste opdeling die we kunnen hanteren op basis van het LARS-dossier, is deze tussen jongens en meisjes, eveneens vergeleken per leeftijdscategorie.

| Leeftijdscategorie                  | % leerlingen van<br>schoolpopulatie met een<br>normale BMI |                | % leerlingen van<br>schoolpopulatie met een<br>afwijkende BMI:<br>(extreem) ondergewicht |                | % leerlingen van<br>schoolpopulatie met<br>een afwijkende BMI:<br>overgewicht of obesitas |                |
|-------------------------------------|------------------------------------------------------------|----------------|------------------------------------------------------------------------------------------|----------------|-------------------------------------------------------------------------------------------|----------------|
|                                     | Jongens                                                    | Meisjes        | Jongens                                                                                  | Meisjes        | Jongens                                                                                   | Meisjes        |
| <b>2-5 jaar</b>                     | <b>78,97 %</b>                                             | <b>72,29 %</b> | <b>9,57 %</b>                                                                            | <b>10,13 %</b> | <b>11,46 %</b>                                                                            | <b>17,58 %</b> |
| <b>6-12 jaar</b>                    | <b>74,64 %</b>                                             | <b>70,33 %</b> | <b>10,17 %</b>                                                                           | <b>10,54 %</b> | <b>15,21 %</b>                                                                            | <b>19,17 %</b> |
| <b>13-18 jaar</b>                   | <b>70,46 %</b>                                             | <b>66,24 %</b> | <b>12,38 %</b>                                                                           | <b>9,92 %</b>  | <b>16,90 %</b>                                                                            | <b>23,55 %</b> |
| <b>Gemiddelde (alle leeftijden)</b> | <b>75,06 %</b>                                             | <b>70,16 %</b> | <b>10,40 %</b>                                                                           | <b>10,32 %</b> | <b>14,47 %</b>                                                                            | <b>19,49 %</b> |

Tabel 28: verdeling conclusie BMI naar leeftijd en geslacht

In de bovenstaande tabel stellen we een duidelijk verschil vast tussen jongens en meisjes: overgewicht en obesitas worden duidelijk vaker vastgesteld bij meisjes dan bij jongens. Dit is een

<sup>15</sup> Zie bijvoorbeeld Parsons TJ, Power C, Logan S, Summerbell CD. *Childhood predictors of adult obesity: a systematic review*. Int J Obes Relat Metab Disord 1999 Nov;23 Suppl 8: S1-107.

verschil dat zich reeds van in de kleuterklas uit. Naarmate de leeftijd toeneemt, wijken beide geslachten meer af van het gemiddelde en wordt het aandeel leerlingen met een normale BMI-waarde kleiner.

Een volgend thema dat een belangrijk onderdeel vormt van de medische consulten, is het onderzoek van het zicht. De visus wordt tijdens het medisch consult op vier verschillende aspecten gescreend, nl. de gezichtsscherpte op afstand, het dieptezicht, de oogstand en de kleurzin. Voor de uitvoering van deze onderzoeken en voor het verwijzbeleid volgen de CLB's gestandaardiseerde richtlijnen die het uniform en kwaliteitsvol werken garanderen. Doel van het oogonderzoek is de vroege detectie van een lui oogje (amblyopie) en de detectie van factoren die het ontstaan van een lui oogje in de hand werken.

#### *Visus: gezichtsscherpte*

De gezichtsscherpte op afstand wordt tijdens ieder medisch consult in het kleuter en lager onderwijs nagekeken. In het eerste en derde jaar secundair wordt de gezichtsscherpte enkel gemeten indien er concrete vragen of klachten zijn, zoals vermoeidheid van de ogen of hoofdpijn bij het langdurig kijken naar het bord.

De volgende conclusies zijn mogelijk na het visusonderzoek naar de gezichtsscherpte:

| Conclusie gezichtsscherpte                        | Aantal leerlingen | % van alle onderzochte leerlingen |
|---------------------------------------------------|-------------------|-----------------------------------|
| <b>Normaal vergezicht</b>                         | 371 571           | 79,23                             |
| <b>Afwijkend vergezicht</b>                       | 43 717            | 9,32                              |
| <b>Wordt regelmatig opgevolgd door de oogarts</b> | 51 972            | 11,08                             |
| <b>Andere conclusie</b>                           | 203               | 0,04                              |
| <b>Geen conclusie</b>                             | 2101              | 0,45                              |
| <b>Ontbrekend of onbetrouwbaar</b>                | 653               | 0,14                              |

Tabel 29: aantal leerlingen per conclusie gezichtsscherpte

Aan het visusonderzoek gaat een gerichte anamnese vooraf. Hiervoor wordt aan de leerling en/of de ouder(s) gevraagd om een vragenlijst in te vullen voorafgaand aan het medisch onderzoek. Er wordt gevraagd of de leerling een bril of lenzen draagt en of de leerling op het moment van het medisch consult in behandeling is bij een oogarts. In het kleuter- en lager onderwijs wordt bovendien ook de leerkracht actief bevraagd naar mogelijke problemen i.v.m. visus bij de leerlingen. De leerkracht kan daarbij een belangrijke bron van informatie zijn, aangezien het functioneren in de klas het centrale focuspunt vormt voor het CLB.

De informatie die het CLB verkrijgt door deze vragenlijsten, worden zowel meegenomen naar het visusonderzoek zelf, als naar de eventuele opvolging die de leerling dient te krijgen.

Onbetrouwbare of ontbrekende conclusies worden genoteerd wanneer de leerling bijvoorbeeld zijn bril vergat mee te brengen (de gezichtsscherpte wordt namelijk altijd gemeten mét de bril van de leerling), of wanneer de medewerking van het onderzoek niet voldoende was om een betrouwbaar resultaat te verkrijgen (bijvoorbeeld bij de controle van de visus van een kleuter). Een

onbetrouwbaar testresultaat vereist een controle van de gezichtsscherpte binnen een termijn van drie maanden.

Indien de leerling een afwijkend resultaat laat neertekenen, wordt hij of zij doorverwezen naar de oogarts.

| Soort doorverwijzing             | Aantal leerlingen | % van het aantal doorverwijzingen |
|----------------------------------|-------------------|-----------------------------------|
| Geen doorverwijzing              | 430 176           | 91,49                             |
| Selectieve controle door het CLB | 2777              | 0,59                              |
| Externe doorverwijzing           | 37 237            | 7,92                              |

Tabel 30: aantal doorverwijzingen gezichtsscherpte

Wanneer het CLB binnen een zekere termijn geen verslag ontvangt van de oogarts, wordt een herinneringsbrief gestuurd naar de leerling en de ouders. Dit was het geval bij 7090 leerlingen of 19 % van de doorverwezen kinderen

Bij een gekende oogafwijking of indien de leerling reeds wordt opgevolgd door de oogarts wordt het resultaat van de oogtest mét correctie aan de ouders meegedeeld, waarbij wordt gewezen op het belang van een regelmatige opvolging.

Gezichtsscherpte op afstand blijkt het onderwerp te zijn waardoor het CLB de meeste externe doorverwijzingen uitvoert. Dit betekent dat het CLB een belangrijke partner is in het opvolgen van de gezichtsscherpte bij kinderen en jongeren.

De onderstaande tabel bevat alle leerlingen die extern werden doorverwezen voor gezichtsscherpte, verdeeld over de verschillende leeftijdscategorieën.

| Leeftijd leerling | % aantal externe doorverwijzingen |
|-------------------|-----------------------------------|
| 2-5 jaar          | 30,57                             |
| 6-12 jaar         | 52,72                             |
| 13-18 jaar        | 16,63                             |

Tabel 31: externe doorverwijzingen gezichtsscherpte naar leeftijd

Uit bovenstaande tabel blijkt dat meer dan 80 % van de externe doorverwijzingen voor gezichtsscherpte tijdens het kleuter- of lager onderwijs plaatsvinden. Gezien gezichtsscherpte een belangrijke impact kan hebben op de onderwijsparticipatie van de leerling, is vroegdetectie cruciaal.

#### Visus: kleurzin

De kleurzin wordt onderzocht in het 1e leerjaar. Bij een afwijkend resultaat wordt de kleurzin opnieuw getest in het 5e leerjaar. Het onderzoek naar de kleurzin kan eveneens plaatsvinden op een ander tijdstip, indien dat uitdrukkelijk gevraagd wordt door de ouders.

De volgende tabel bevat alle leerlingen van het 1e leerjaar en de leerlingen die opnieuw werden getest in het 5e leerjaar.

| Conclusie kleurzin                | Aantal leerlingen | % van alle onderzochte leerlingen |
|-----------------------------------|-------------------|-----------------------------------|
| Normale kleurzin                  | 81 635            | 94,60                             |
| Vermoeden van afwijkende kleurzin | 3302              | 3,83                              |
| Twijfelachtige kleurzin           | 798               | 0,92                              |
| Andere conclusie                  | 34                | 0,04                              |
| Geen conclusie                    | 443               | 0,51                              |
| Ontbrekend of onbetrouwbaar       | 129               | 0,15                              |

Tabel 32: aantal leerlingen per conclusie kleurzin

De precieze diagnostiek van kleurzinstoornissen kan enkel afgenomen worden in gespecialiseerde diensten van ziekenhuizen of bij sommige oogheelkundige centra.

| Soort doorverwijzing   | Aantal leerlingen | % van het aantal doorverwijzingen |
|------------------------|-------------------|-----------------------------------|
| Geen doorverwijzing    | 86 189            | 99,88                             |
| Externe doorverwijzing | 103               | 0,12                              |

Tabel 33: aantal doorverwijzingen voor kleurzin

In totaal werden 103 leerlingen doorverwezen naar een gespecialiseerde dienst. Het CLB stuurde in totaal 7 rappels ter opvolging van deze externe doorverwijzing.

#### Visus: oogstand

Bij het onderzoek van de oogstand wordt nagegaan of er sprake is van strabisme of scheelziendheid. Scheelzien is niet enkel een esthetisch probleem, maar is de meest voorkomende risicofactor voor amblyopie of een lui oog. Daarom wordt de oogstand nagekeken in de 1e en de 2e kleuterklas en in het 1e leerjaar. Het is immers belangrijk om een afwijkende oogstand zo snel mogelijk op te sporen.

| Conclusie oogstand                | Aantal leerlingen | % van alle onderzochte leerlingen |
|-----------------------------------|-------------------|-----------------------------------|
| Normale oogstand                  | 204 106           | 94,67                             |
| Vermoeden van afwijkende oogstand | 5240              | 2,42                              |
| Andere conclusie                  | 430               | 0,20                              |
| Geen conclusie                    | 5544              | 2,56                              |
| Ontbrekend of onbetrouwbaar       | 514               | 0,24                              |

Tabel 34: aantal leerlingen per conclusie oogstand

Ook voor de oogstand is het verwijzingsbeleid naar de oogarts beschreven in wetenschappelijke protocollen.

| Soort doorverwijzing   | Aantal leerlingen | % van het aantal doorverwijzingen |
|------------------------|-------------------|-----------------------------------|
| Geen doorverwijzing    | 213 561           | 99,04                             |
| Externe doorverwijzing | 2067              | 0,96                              |

Tabel 35: aantal doorverwijzingen voor oogstand

Voor een externe doorverwijzing rond oogstand werden in totaal 218 herinneringsbrieven verstuurd (dat is voor 10 % van alle doorverwezen leerlingen).

### Puberteitsontwikkeling

Tenslotte vormt ook de pubertaire ontwikkeling een belangrijk aspect van de groei en ontwikkeling van kinderen en jongeren. De pubertaire ontwikkeling wordt aan de hand van drie dimensies beoordeeld. Bij meisjes zijn dit de borstontwikkeling, de pubisbehaarung en de leeftijd van de menarche (eerste menstruatie). Bij jongens zijn dit de uitwendige genitaliën, het testisvolume en de pubisbehaarung. Deze informatie is noodzakelijk om het groeipatroon correct te interpreteren. Een tweede doelstelling van het onderzoek is de tijdige detectie van een te vroege ontwikkeling van de puberteit of een uitblijven van de pubertaire ontwikkeling. De onderstaande tabel toont de conclusies wat betreft deze ontwikkeling aan, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen jongens en meisjes.

| Conclusie pubertaire ontwikkeling | Jongens           |                                | Meisjes           |                                |
|-----------------------------------|-------------------|--------------------------------|-------------------|--------------------------------|
|                                   | Aantal leerlingen | % van alle onderzochte jongens | Aantal leerlingen | % van alle onderzochte meisjes |
| <b>Normale ontwikkeling</b>       | 100 958           | 99,53                          | 103 025           | 99,90                          |
| <b>Afwijkende ontwikkeling</b>    | 431               | 0,42                           | 105               | 0,10                           |
| <b>Andere conclusie</b>           | 43                | 0,04                           | 22                | 0,02                           |

Tabel 36: aantal leerlingen per conclusie pubertaire ontwikkeling

Voor zowel jongens als meisjes stellen we vast dat meer dan 99 % van de onderzochte leerlingen, een normale pubertaire ontwikkeling vertoont. Leerlingen die een afwijkende ontwikkeling vertonen, worden – afhankelijk van de conclusie van het onderzoek – doorverwezen naar een externe netwerkpartner of verder opgevolgd door middel van een intern selectief consult.

| Soort doorverwijzing                                                           | Aantal leerlingen (jongens) | % van het aantal doorverwijzingen | Aantal leerlingen (meisjes) | % van het aantal doorverwijzingen |
|--------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------|-----------------------------------|-----------------------------|-----------------------------------|
| <b>Geen doorverwijzing</b>                                                     | 107 869                     | 98,88                             | 102 839                     | 99,50                             |
| <b>Interne doorverwijzing (selectief consult of vervolgtraject binnen CLB)</b> | 398                         | 0,36                              | 289                         | 0,28                              |
| <b>Externe doorverwijzing</b>                                                  | 824                         | 0,76                              | 227                         | 0,22                              |

Tabel 37: aantal doorverwijzingen voor pubertaire ontwikkeling

Voor de externe doorverwijzingen bij jongens werden 98 rappels verstuurd. Voor de externe doorverwijzingen bij meisjes waren dat er 35.

### Gehoor: lawaaischade

Sinds het schooljaar 2016 – 2017 hanteren de CLB's de Spraak-In-Ruis-Test (SPIN-test) die het spraakverstaan in rumoer evalueert. Deze test is bijzonder geschikt om schade aan het binnenoor door lawaai in een vroeg stadium op te sporen.

Bij het opstellen van dit jaarverslag hadden we nog geen toegang tot de resultaten van deze SPIN-test. Hierover wordt uitgebreid gerapporteerd in het volgende jaarverslag.

### Selectieve consulten

Eerder in dit jaarverslag werd beschreven dat de selectieve consulten niet op vastgelegde tijdstippen plaatsvinden, maar wel als opvolging van een ander medisch consult (als vorm van nazorg), op vraag van een leerling of ouders of op initiatief van het CLB.

De volgende tabel illustreert de medische thema's die aan bod kwamen tijdens de selectieve consulten:

| Medisch thema                           | Aantal leerlingen |
|-----------------------------------------|-------------------|
| <i>Visus</i>                            |                   |
| <b>Dieptezicht</b>                      | 189               |
| <b>Gezichtsscherpte</b>                 | 4088              |
| <b>Kleurzin (opvolging 5e leerjaar)</b> | 446               |
| <b>Oogstand</b>                         | 701               |
| <i>Groei</i>                            |                   |
| <b>Gewicht</b>                          | 8901              |
| <b>Lengte</b>                           | 9199              |
| <b>Puberteit jongens</b>                | 770               |
| <b>Puberteit meisjes</b>                | 423               |

Tabel 38: aantal leerlingen per medisch thema voor selectieve consulten

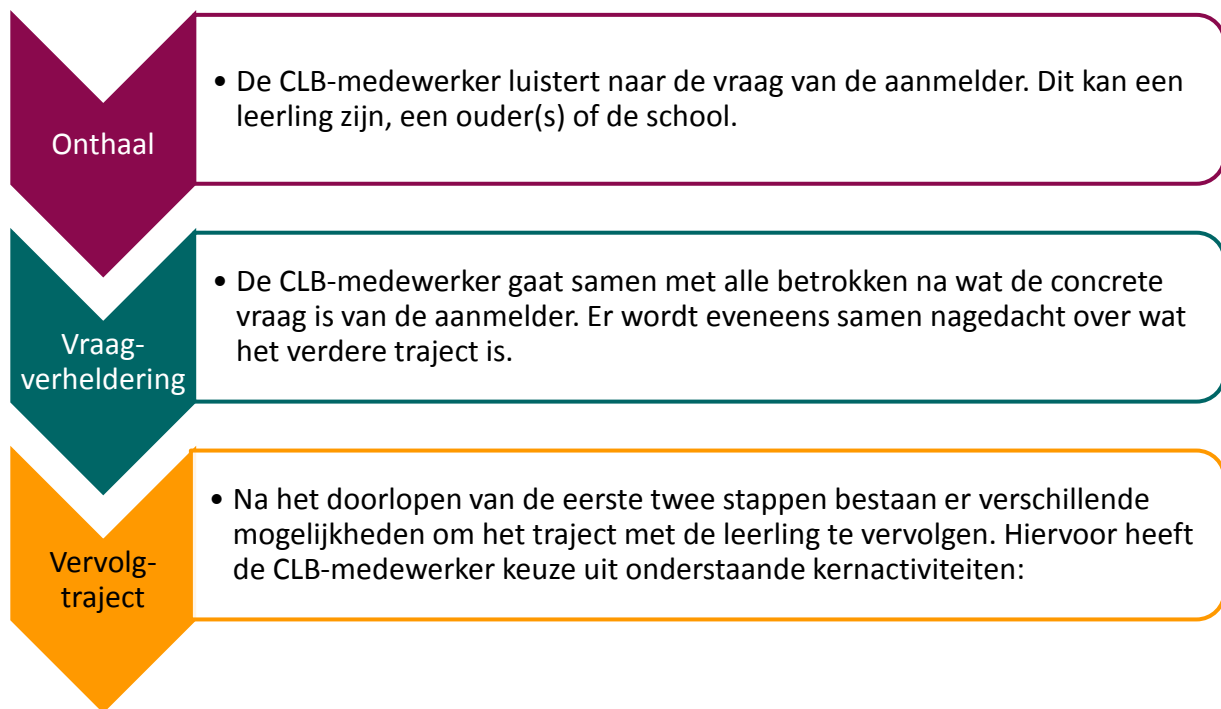
De medische thema's die het vaakst aanleiding geven tot een selectief consult zijn gewicht, lengte en gezichtsscherpte.

### Na het medisch onderzoek

De medische consulten zijn niet enkel een gelegenheid om de groei en ontwikkeling van leerlingen op te volgen, maar bieden daarnaast ook een gelegenheid tot gesprek tussen de leerling en de arts of de paramedisch werker. Tijdens het gesprek kunnen bijvoorbeeld vragen over anticonceptie, zelfverwonding, depressieve gedachten of faalangst aan bod komen. In samenspraak met de leerling kan een vervolgcontact worden gepland. In dat geval wordt de leerling verder begeleid binnen de multidisciplinaire vraaggestuurde CLB-begeleiding, waar we in het volgende hoofdstuk verder op ingaan.

## Wat doet het CLB met een zorgvraag?

Bij de begeleiding van een leerling handelt het CLB op een systematische, doelgerichte en transparante manier. Als gevolg hiervan wordt een traject opgestart bestaande uit zogenaamde kernactiviteiten. Deze kernactiviteiten bestaan steeds uit een vast patroon, waarbij het CLB de zorgvraag onthaalt en vervolgens verheldert. Afhankelijk van de aard van de zorgvraag zijn vervolgens verschillende vervolgtrajecten mogelijk, gaande van informatieverstrekking tot begeleiding en diagnostiek of warme overdracht naar een netwerkpartner. Hieronder stellen we het CLB-traject schematisch voor:

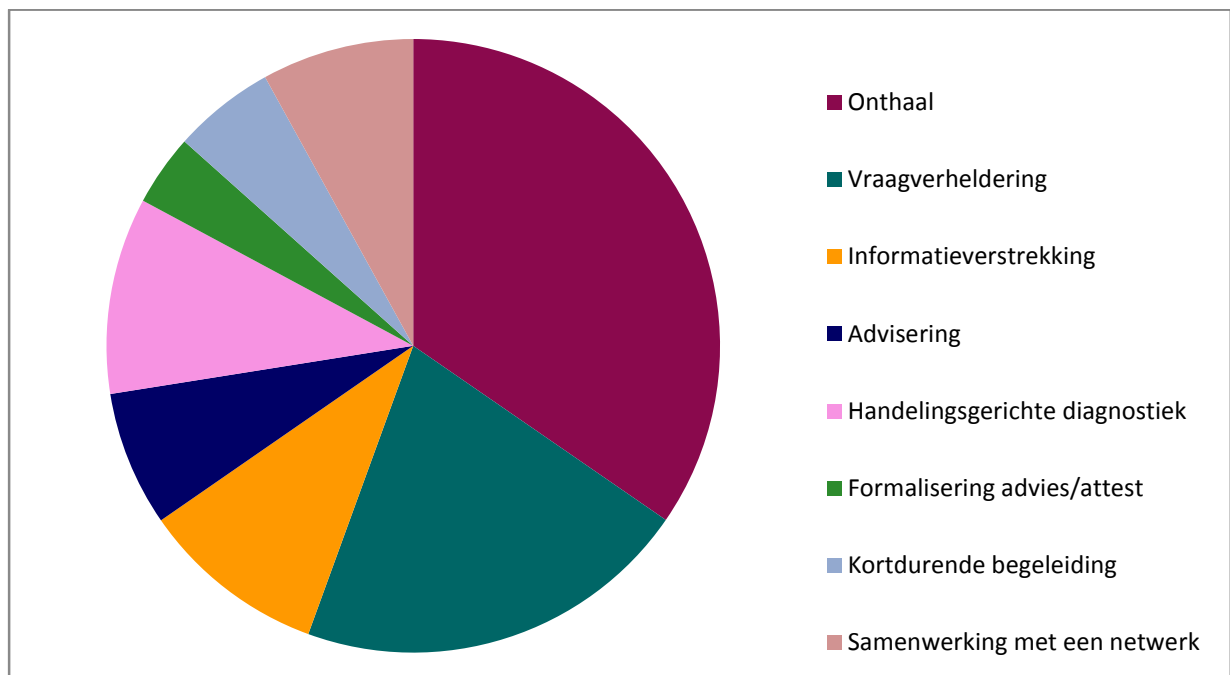


|                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|---------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Informatieverstrekking</b>               | De CLB-medewerker verstrekt informatie, bijvoorbeeld over studiekeuzemogelijkheden of begeleiding bij gewichtsproblemen.                                                                                                                                                                          |
| <b>Advies</b>                               | De CLB-medewerker geeft onafhankelijk advies.                                                                                                                                                                                                                                                     |
| <b>Handelingsgerichte diagnostiek (HGD)</b> | Indien de onderwijsnoden van de leerling dit vereisen, kan het CLB diagnostiek afnemen. Hiervoor baseert het CLB zich op wetenschappelijk onderbouwde methodieken en op Prodia-protocollen (zie verder).                                                                                          |
| <b>Formalisering advies/attest</b>          | In bepaalde situaties zal het CLB zijn advies, gebaseerd op input van alle betrokkenen, formaliseren in een attest. Dit is bijvoorbeeld noodzakelijk om toegang te verlenen tot het buitengewoon onderwijs, de ondersteuning vanuit het geïntegreerd onderwijs of gespecialiseerde hulpverlening. |
| <b>Kortdurende begeleiding</b>              | Het CLB begeleidt de leerling en/of ouders gedurende 2 tot 8 sessies. Er wordt samen gezocht naar mogelijke oplossingen en antwoorden voor de concrete zorgvraag.                                                                                                                                 |
| <b>Samenwerking met een netwerk</b>         | Het CLB werkt actief samen met een uitgebreid netwerk binnen de onderwijs- en welzijnswereld. Waar nodig wordt de leerling toegeleid naar meer gepaste of gespecialiseerde hulpverlening.                                                                                                         |

In dit hoofdstuk gaan we verder in op dit mogelijke begeleidingstraject. De onderstaande tabel toont aan hoeveel leerlingen beroep deden op de kernactiviteiten van het CLB.

| Kernactiviteit                 | Aantal leerlingen |
|--------------------------------|-------------------|
| Onthaal                        | 260 778           |
| Vraagverheldering              | 157 879           |
| Informatieverstrekking         | 73 919            |
| Advisering                     | 53 649            |
| Handelingsgerichte diagnostiek | 78 035            |
| Formalisering advies/attest    | 28 324            |
| Kortdurende begeleiding        | 40 515            |
| Samenwerking met een netwerk   | 60 449            |

Tabel 39: aantal leerlingen per kernactiviteit



Figuur 18: verdeling aantal leerlingen per kernactiviteit

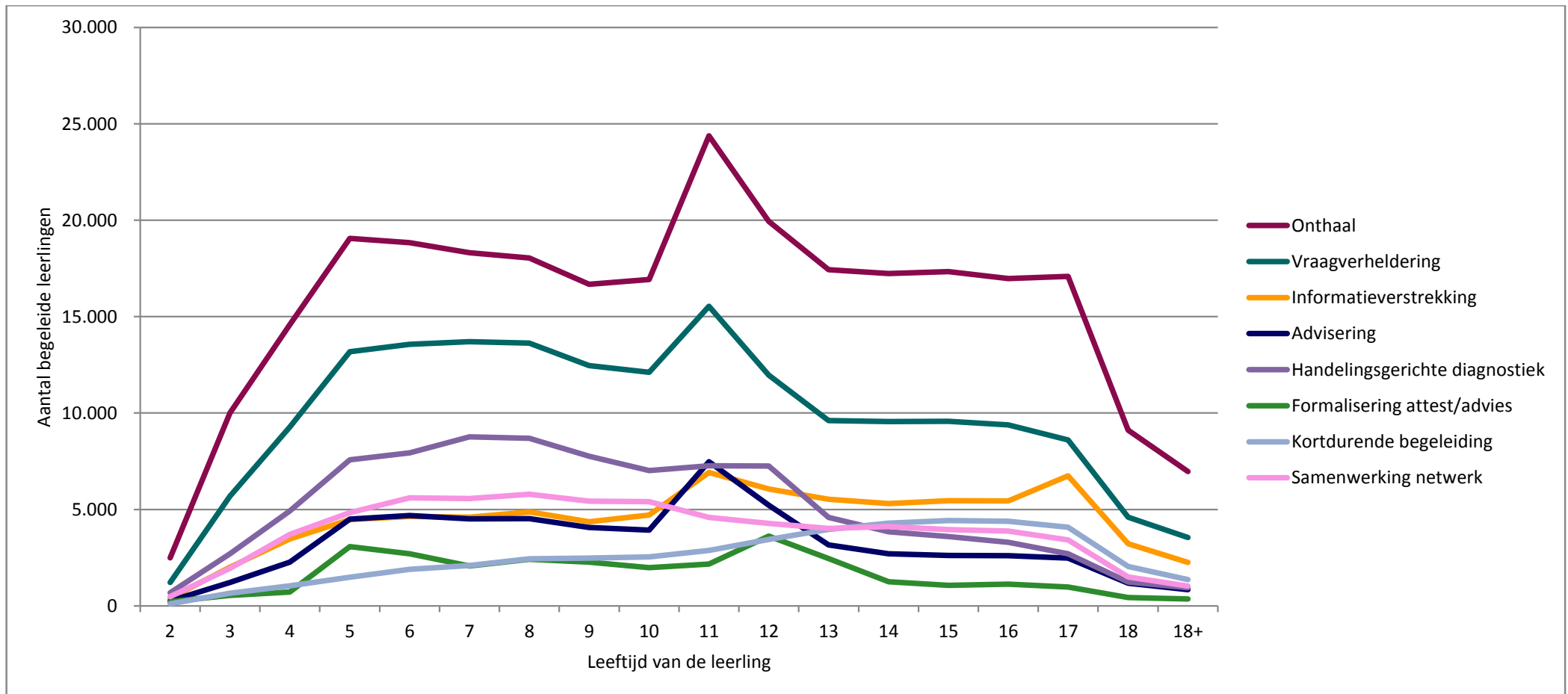
De functie 'onthaal' vormt duidelijkheid het grootste aandeel van alle functies. De functie onthaal bevat alle nieuwe vragen van leerlingen, ouders of de school die gesteld werden tijdens het schooljaar 2016-2017. Een leerling die reeds van het voorgaande schooljaar 2015-2016 in begeleiding was bij het CLB, en waarvoor geen nieuwe vraag werd gesteld, telt dus niet mee in dit aantal. Leerlingen die in begeleiding zijn bij het CLB kunnen dan weer wel meetellen in de andere functies zoals een kortdurende begeleiding of een samenwerking met het netwerk.

We stellen een (sterke) stijging vast bij de functies handelingsgerichte diagnostiek (+ 41,21 % tegenover het schooljaar 2013-2014), formalisering advies/attest (+22,54 %) en samenwerking met een netwerk (+ 24,18 %).



*Leeftijd van de leerling*

Uit voorgaande grafieken hebben we reeds kunnen afleiden dat het soort zorgvragen van de leerlingen (met name het begeleidingsdomein waarbinnen de vraag zich situeert) evolueert met de leeftijd van de leerlingen. De onderstaande grafiek toont de evolutie van de kernactiviteiten op niveau van de leeftijd van de leerling.



Figuur 19: evolutie kernactiviteiten naar leeftijd van de leerling

Wat betreft de functies zijn we een duidelijke piek op de leeftijd van 10 tot 12 jaar en dit voor onthaal, vraagverheldering, informatieverstrekking, advisering, en in mindere mate voor formalisering advies/attest. Dit hoeft niet te verbazen aangezien leerlingen op die leeftijd de overstap maken van het basis- naar secundair onderwijs, wat vaak heel wat (zorg)vragen doet ontstaan niet in het minst binnen het begeleidingsdomein onderwijsloopbaan.

Wat kortdurende begeleiding betreft, zien we een stabiel stijgende curve met een piek tussen de leeftijd van 12 tot 17 jaar (de jaren van de puberteit) om vervolgens sterk te dalen op de leeftijd van 18 jaar wanneer de meeste leerlingen de school verlaten. De meeste adviezen en attesten worden geformaliseerd aan het einde van het kleuter- en lager onderwijs.

Op de volgende bladzijden bekijken we in detail voor welke onderwerpen de functies worden ingezet.

### *Onthaal*

De onderstaande tabel toont aan hoeveel leerlingen beroep deden op de functie onthaal, opgedeeld over de verschillende begeleidingsdomeinen.

| Begeleidingsdomein           | Aantal leerlingen |
|------------------------------|-------------------|
| Leren en studeren            | 109 235           |
| Onderwijsloopbaanbegeleiding | 100 018           |
| Preventieve gezondheidszorg  | 29 800            |
| Psychosociaal functioneren   | 75 233            |

*Tabel 40: aantal leerlingen per domein voor functie onthaal*

De meeste zorgvragen worden onthaald binnen het begeleidingsdomein leren en studeren, gevolgd door onderwijsloopbaanbegeleiding.

Het CLB voerde in totaal voor 260 778 leerlingen een nieuw onthaal uit tijdens het schooljaar 2016-2017: dat is meer dan 1 leerling op 5 (21,97 %). We zien een piek in het onthaal in de maanden oktober en juni.

De cijfers voor vraagverheldering, een kernactiviteit die volgt op de kernactiviteit onthaal, liggen in dezelfde lijn als de cijfers voor onthaal. Ook daar vormen leren en studeren en onderwijsloopbaanbegeleiding de grootste domeinen.

We dienen hierbij op te merken dat dit niet de enige leerlingen en vragen zijn die door het CLB onthaald worden. Bovenstaande cijfers beperken zich enkel tot het onthaal dat in LARS wordt geregistreerd, bijvoorbeeld een leerling die rechtstreeks naar het CLB stapt of een school die tijdens het zorgoverleg zijn vraag overmaakt aan het CLB. Daarnaast onthalen de CLB's echter meer en meer vragen via online weg, door middel van CLBch@t en Onderwijskiezer. We komen hier uitgebreid op terug in een verder hoofdstuk.

### Informatieverstrekking

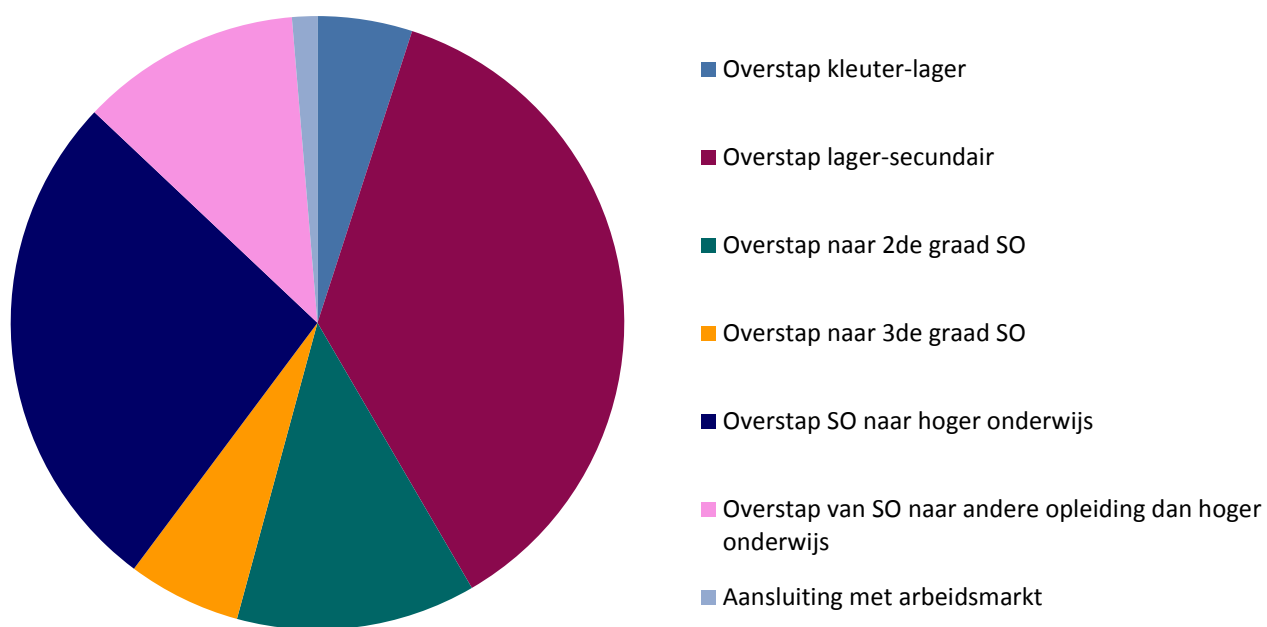
Een volgende stap in het begeleidingstraject van het CLB kan bestaan uit het verstrekken van informatie. De onderstaande tabel illustreert voor welke begeleidingsdomeinen deze functie werd ingezet.

| Begeleidingsdomein           | Aantal leerlingen |
|------------------------------|-------------------|
| Leren en studeren            | 22 774            |
| Onderwijsloopbaanbegeleiding | 35 407            |
| Preventieve gezondheidszorg  | 9964              |
| Psychosociaal functioneren   | 22 552            |

Tabel 41: aantal leerlingen per domein voor functie informatieverstrekking

De functie informatieverstrekking wordt het vaakst ingezet binnen het domein onderwijsloopbaanbegeleiding. Het CLB verstrekt daarbij het meeste informatie over studiekeuze en mogelijke trajecten in onderwijs (nl. de overstap naar buitengewoon onderwijs en de mogelijkheid van ondersteuning in het gewoon onderwijs).

Wat betreft de studiekeuze, wordt het meeste informatie gegeven over de overstap van het lager naar het secundair onderwijs. Het onderstaande taartdiagram illustreert de scharnierenmomenten waarop het CLB informatie verstrekt over studiekeuze en andere keuzemogelijkheden. Daaruit blijkt dat ook de overstap van het secundair naar het hoger onderwijs, de overstap van het secundair naar een andere opleiding dan hoger onderwijs (bijvoorbeeld het hoger beroepsonderwijs (HBO) of een opleiding bij Syntra) en de overstap naar de 2e graad secundair onderwijs belangrijke momenten zijn waarop het CLB aan informatieverstrekking doet over de keuzemogelijkheden.



Figuur 20: informatieverstrekking over keuzemogelijkheden naar scharnierenmomenten in de onderwijsloopbaan

Door middel van de website Onderwijskiezer zetten de CLB's ook actief in op het online verstrekken van informatie over studiekeuze, beroepen en het onderwijslandschap. De bezoekers van

Onderwijskiezer zitten niet in bovenstaande cijfers vervat. We komen hier verder in dit jaarverslag uitgebreid op terug.

### *Advisering*

Ook het geven van (handelingsgericht) advies behoort tot de mogelijkheden van het CLB.

| Begeleidingsdomein           | Aantal leerlingen |
|------------------------------|-------------------|
| Leren en studeren            | 19 235            |
| Onderwijsloopbaanbegeleiding | 30 370            |
| Preventieve gezondheidszorg  | 3649              |
| Psychosociaal functioneren   | 14 162            |

*Tabel 42: aantal leerlingen per domein voor functie advisering*

We stellen hierbij vast dat de meeste adviezen, volgend op de functie informatieverstrekking, gegeven worden binnen het domein onderwijsloopbaanbegeleiding. Het gaat daarbij voornamelijk over adviezen binnen het domein onderwijsloopbaanbegeleiding, zoals buitenschoolse begeleiding (waaronder revalidatie tijdens de lestijden).

Zoals reeds aan bod kwam in het tweede hoofdstuk, stellen we vast dat het CLB voor meer leerling een advies uitbrengt over revalidatie tijdens de lestijden. Een mogelijke verklaring hiervoor is het M-decreet, dat zijn intrede deed op 1 september 2015 (zie ook verder).

### *Handelingsgerichte diagnostiek*

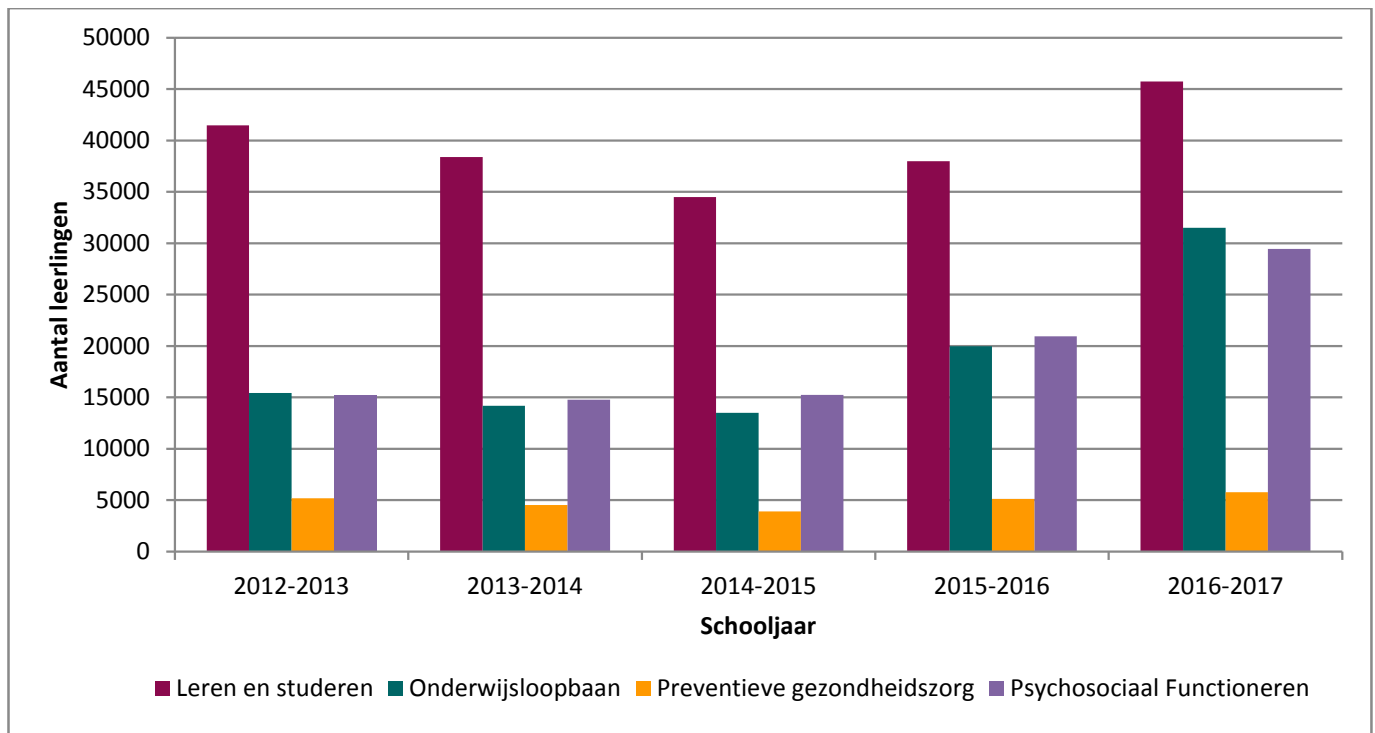
Het CLB kan er eveneens voor kiezen om een handelingsgericht diagnostisch traject op te starten.

| Begeleidingsdomein           | Aantal leerlingen |
|------------------------------|-------------------|
| Leren en studeren            | 45 746            |
| Onderwijsloopbaanbegeleiding | 31 503            |
| Preventieve gezondheidszorg  | 5769              |
| Psychosociaal functioneren   | 29 440            |

*Tabel 43: aantal leerlingen per domein voor functie handelingsgerichte diagnostiek*

We stellen vast dat de functie handelingsgerichte diagnostiek is gestegen, en dit voor alle begeleidingsdomeinen. Deze trend is duidelijk zichtbaar sinds het schooljaar 2015-2016, niet toevallig het schooljaar waarin het M-decreet in werking trad.

De stijging uit zich het sterkst in het domein onderwijsloopbaanbegeleiding, waar het aantal leerlingen waarvoor een diagnostisch traject werd opgestart, over 2 schooljaren tijd meer dan verdubbelde (nl. met 233 %). Het gaat hierbij over handelingsgerichte diagnostiek die werd afgenomen in functie van het opstellen van een verslag of gemotiveerd verslag (zie ook het volgende hoofdstuk).



Figuur 21: evolutie diagnostische trajecten naar begeleidingsdomein

Daarnaast stellen we ook binnen het domein psychosociaal functioneren een sterke stijging vast. Deze stijging wordt verklaard door een grote toename van diagnostiek rond gedragsproblemen. Daarbij gaat het voornamelijk over observaties in de klas of op de speelplaats, of het afnemen van een vragenlijst. Vanuit het netoverstijgend project Prodia werden heel wat ondersteunende materialen ontwikkeld binnen het protocol gedrag en emotie.

We geven hieronder de evolutie van het aantal leerlingen weer waarvoor diagnostiek werd afgenomen in het kader van gedragsproblemen:

|                                 | 2012-2013 | 2013-2014 | 2014-2015 | 2015-2016 | 2016-2017 |
|---------------------------------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|
| <b>Aantal unieke leerlingen</b> | 3058      | 3067      | 3112      | 4049      | 5342      |

Tabel 44: evolutie diagnostiek gedragsproblemen

De sterke stijging doet zich voor sinds het schooljaar 2015-2016. Over twee schooljaren heen is het aantal leerlingen waarvoor diagnostiek werd afgenomen, gestegen met 72 %.

Vanuit de CLB zien we twee mogelijke verklaringen voor deze grote toename:

1. Deze stijging valt samen met de introductie van het M-decreet. Op het werkveld stellen we vast dat dit een (beperkt) effect heeft op de stijgende toename van gedragsproblemen in de klas.
2. Zoals we verder in dit jaarverslag nog aankaarten, worden leerlingen met een nood aan hulpverlening geconfronteerd met enorm lange wachtlijsten. Dat is zeker voor leerlingen met ondersteuningsnoden rond gedragsproblemen het geval. Hierdoor krijgen deze leerlingen niet tijdig de juiste hulp die ze nodig hebben, waardoor de situatie op school vaak escaleert.

Scholen grijpen daarbij vaak de tijdelijke of definitieve schorsing aan als ultieme redmiddel om opnieuw rust te brengen in de klas. Dit is een trend die ons als CLB's enorm verontrust.

#### *Formalisering attest/advies*

Na het doorlopen van een handelingsgericht diagnostisch traject kan het advies van het CLB waar nodig worden geformaliseerd.

| Begeleidingsdomein           | Aantal leerlingen |
|------------------------------|-------------------|
| Leren en studeren            | 2591              |
| Onderwijsloopbaanbegeleiding | 25 368            |
| Preventieve gezondheidszorg  | 740               |
| Psychosociaal functioneren   | 1015              |

*Tabel 45: aantal leerlingen per domein voor functie formalisering advies/attest*

Zoals bovenstaande tabel illustreert worden attest en adviezen voornamelijk geformaliseerd binnen het domein onderwijsloopbaanbegeleiding.

#### *Kortdurende begeleiding*

Het CLB kan ook zelf een begeleidingstraject starten, de zogenaamde kortdurende begeleiding. Deze bestaat uit een aanbod van twee tot maximum acht sessies en heeft tot doel het bieden van een antwoord op de zorgvraag. Indien het CLB van oordeel is dat de eigen kortdurende begeleiding niet volstaat om dit antwoord te bieden, dan zal het CLB steeds doorverwijzen naar een meer gepast hulpverleningsaanbod.

Het CLB verstrekt zelf geen therapie. De kortdurende begeleiding kan daarnaast ook niet ingezet worden als vorm van overbruggingshulp in afwachting van de opname in een meer gespecialiseerde dienst.

| Begeleidingsdomein           | Aantal leerlingen |
|------------------------------|-------------------|
| Leren en studeren            | 10 682            |
| Onderwijsloopbaanbegeleiding | 15 569            |
| Preventieve gezondheidszorg  | 3147              |
| Psychosociaal functioneren   | 23 089            |

*Tabel 46: aantal leerlingen per domein voor functie kortdurende begeleiding*

We stellen een daling vast in het aantal kortdurende begeleidingen binnen de domeinen leren en studeren, preventieve gezondheidszorg en psychosociaal functioneren. Wat betreft de kortdurende begeleiding binnen onderwijsloopbaanbegeleiding blijven de cijfers stabiel.

Zoals reeds eerder aan bod kwam, registreren de CLB's sinds 2015 ook hun opdracht die ze opnemen in het kader van verontrusting en verontrustende situaties. We stellen vast dat het aantal kortdurende begeleidingen in het kader van verontrusting op één schooljaar tijd bijna zijn verdubbeld.

| 2015-2016 | 2016-2017 |
|-----------|-----------|
| 511       | 987       |

*Tabel 47: aantal kortdurende begeleidingen verontrusting*

We komen verder in dit jaarverslag opnieuw terug op de opdracht die de CLB's opnemen binnen verontrusting.

*Samenwerking met een netwerk*

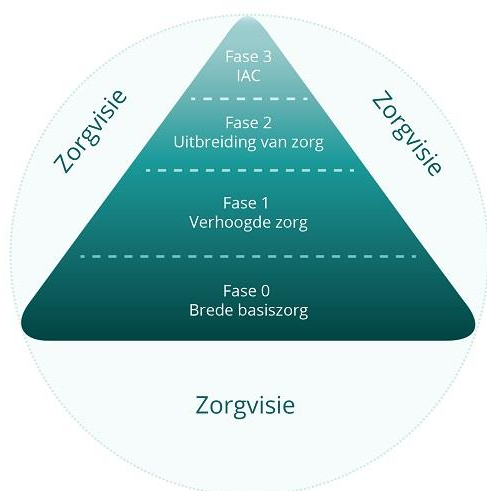
Ten slotte kan het CLB beslissen dat het eigen aanbod niet voldoende is om de zorgvraag van de leerling te beantwoorden. In dat geval zal het CLB een beroep doen op een van de netwerkpartners om meer geschikte hulp aan te bieden. Daarbij zet het CLB de draaischijffunctie in en zorgt het voor een warme toeleiding en overdracht van de leerling naar het extern hulpaanbod.

Aangezien deze draaischijffunctie een belangrijke plaats inneemt in de CLB-werking, wordt hieraan een volledig hoofdstuk besteed. Dit wordt verder in dit jaarverslag uitvoerig besproken.

## CLB en het M-decreet

In de vorige hoofdstukken hebben we er reeds enkele malen naar verwezen: sinds de start van het M-decreet op 1 september 2015 is er heel wat veranderd op de klasvloer en in de CLB-werking. Het M-decreet zet een belangrijke stap richting inclusief onderwijs. Het doel is om zo veel mogelijk kinderen en jongeren les te laten volgen in het gewoon onderwijs, ook leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Wanneer de aanpassingen die de leerling nodig heeft om een gemeenschappelijk curriculum te volgen, onvoldoende of onredelijk zijn voor de school voor gewoon onderwijs, maakt het CLB, mits akkoord van ouders, een verslag op. Met dit verslag kan de leerling dan een individueel aangepast curriculum volgen binnen de school voor gewoon onderwijs (eventueel met ondersteuning van het geïntegreerd onderwijs<sup>16</sup>) of kan de leerling de overstap naar het buitengewoon onderwijs maken.

Het M-decreet is daarbij een rechtstreekse uitvoering van het VN-verdrag van 2009 inzake de rechten van personen met een handicap. Een van de principes van waaruit het M-decreet werd opgebouwd, is het zorgcontinuüm. Dat zorgcontinuüm bestaat uit vier fasen waarbij zowel de school als het CLB een sleutelrol in opnemen:



Brede basiszorg: vanuit een zorgvisie stimuleert de school de ontwikkeling van alle leerlingen en tracht hierbij problemen te voorkomen door een krachtige leeromgeving aan te bieden, de leerlingen systematisch op te volgen, actief te werken aan het verminderen van risicofactoren en beschermende factoren te versterken. Het CLB vervult hierbij een belangrijke rol binnen het domein van de preventieve gezondheidszorg.

Fase 0

Verhoogde zorg: de school voorziet extra zorg onder de vorm van remediërende, differentiërende, compenserende of dispenserende maatregelen, afgestemd op de ondersteuningsnoden van bepaalde leerlingen. Het CLB ondersteunt de school in het opnemen van deze rol.

Fase 1

Uitbreiding van zorg: het CLB neemt de regie van de leerlingenbegeleiding over. De school zet daarbij de maatregelen uit fase 1 verder. Het CLB bepaalt na overleg met de leerling en de ouders welke kernactiviteiten worden ingezet. Hierbij gaat het CLB verder op basis van de acties die de school reeds heeft ondernomen in fasen 0 en 1. Een van de mogelijke acties hierbij is dat het CLB beslist dat er nood is aan een **gemotiveerd verslag** (waarbij de leerling les volgt in het gewoon onderwijs en daarbij extra ondersteuning krijgt) of **verslag** (waarbij de leerling een individueel aangepast curriculum volgt in het gewoon onderwijs of de overstap maakt naar het buitengewoon onderwijs).

Fase 2

<sup>16</sup> Sinds het schooljaar 2017-2018 werd dit vervangen door het ondersteuningsmodel. In dit jaarverslag hanteren we echter de terminologie die tijdens het schooljaar 2016-2017 van toepassing was.



De laatste fase is het IAC of **individueel aangepast curriculum**. Hierbij volgt een leerling met een verslag les in het gewoon onderwijs, zij het met een aangepast curriculum. Dit in tegenstelling tot een leerling met een gemotiveerd verslag die het gemeenschappelijk curriculum volgt. Ook deze leerlingen krijgen op basis van hun verslag ondersteuning vanuit het geïntegreerd onderwijs.

Fase 3

Bovenstaande beschrijving van het zorgcontinuüm maakt duidelijk dat het M-decreet een belangrijke rol toekende aan het CLB. Het CLB is sedert 1 september 2014 namelijk de enige gemachtigde instantie die een verslag of gemotiveerd verslag kan opmaken.

### Gemotiveerde verslagen

Zoals reeds eerder besproken, zet het M-decreet een belangrijke stap richting inclusief onderwijs. Voor sommige leerlingen is het inzetten van ondersteuning in het kader van het geïntegreerd onderwijs – in combinatie met compenserende of dispenserende maatregelen – nodig en voldoende om de leerling het gemeenschappelijk curriculum binnen het gewoon onderwijs te laten volgen.

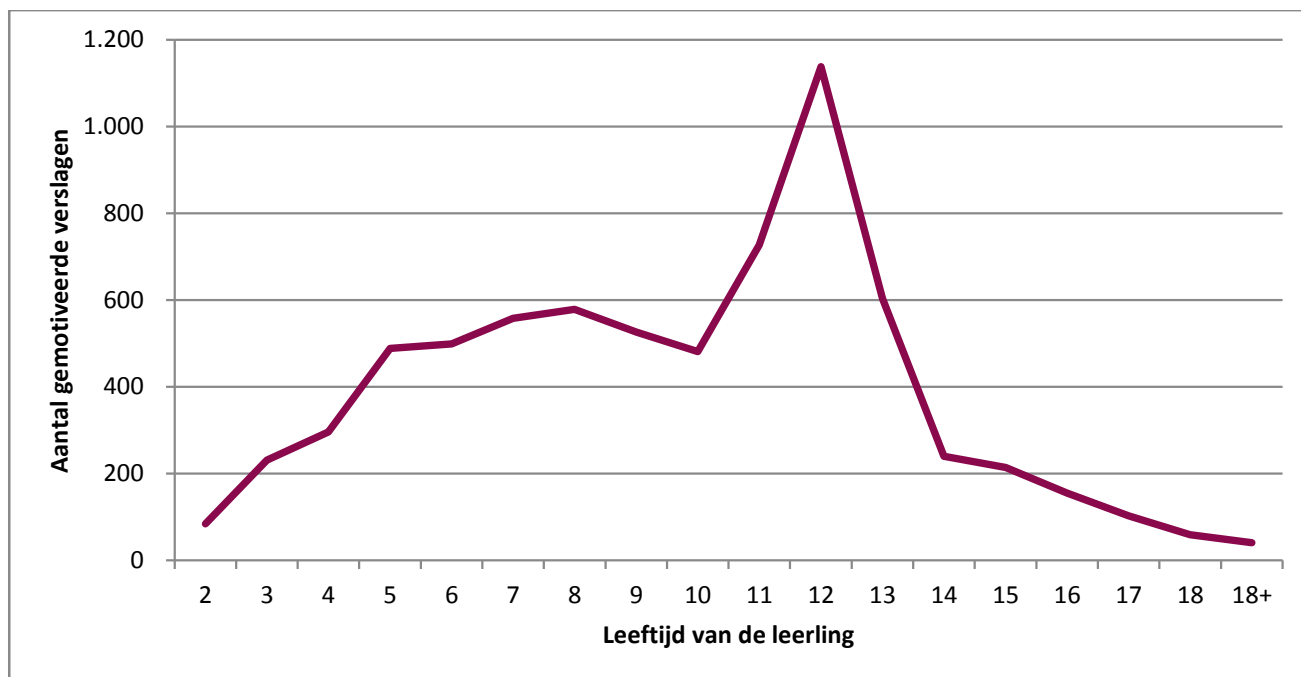
Sinds de introductie van het M-decreet dient de leerling daarbij over een gemotiveerd verslag te beschikken. Het gemotiveerd verslag bevat een analyse van de onderwijs- en opvoedingsbehoeften van de leerling, gebaseerd op het integratief beeld aan de hand van het ICF-CY-kader, een analyse van de onderwijsbehoeften van ouders en het schoolteam en een overzicht van de bijkomende maatregelen die nodig zijn om de leerling te laten participeren binnen het gemeenschappelijk curriculum. Het ICF-kader is een bio-psycho-sociaal model dat niet alleen rekening houdt met zogenaamde 'kindfactoren', maar ook de context mee in beeld brengt. Daarbij is de vertaalslag naar de onderwijscontext cruciaal.

| Soort gemotiveerd verslag                                   | Aantal gemotiveerde verslagen | Verhouding ten opzichte van het totaal aantal gemotiveerde verslagen |
|-------------------------------------------------------------|-------------------------------|----------------------------------------------------------------------|
| Eerste gemotiveerd verslag                                  | 5614                          | 80 %                                                                 |
| Gewijzigd gemotiveerd verslag                               | 585                           | 8,33 %                                                               |
| Wijziging van inschrijvingsverslag naar gemotiveerd verslag | 644                           | 9,17 %                                                               |
| Wijziging van verslag naar gemotiveerd verslag              | 181                           | 2,5 %                                                                |
| <b>Eindtotaal</b>                                           | <b>7024</b>                   | <b>100 %</b>                                                         |

Tabel 48: aantal gemotiveerde verslagen, naar soort gemotiveerd verslag

Tijdens het schooljaar 2016-2017 schreven de CLB's in totaal 7024 gemotiveerde verslagen uit. Dat is minder dan 1 % van de totale Vlaamse schoolpopulatie. Voor 80 % van de leerlingen ging het daarbij over een eerste gemotiveerd verslag dat werd uitgeschreven.

De onderstaande grafiek geeft het aantal leerlingen weer waarvoor een gemotiveerd verslag werd opgemaakt (zowel eerste gemotiveerd verslag, wijziging enz.) en dit verdeeld over de leeftijd van de leerling.



Figuur 22: verdeling gemotiveerde verslagen o.b.v. leeftijd

Er is een duidelijke piek zichtbaar op de leeftijd van 12 jaar. Zoals reeds eerder besproken, dient de leerling namelijk over een nieuw gemotiveerd verslag te beschikken bij de overstap van basis- naar secundair onderwijs. Nadat de leerling de leeftijd van 12 jaar heeft bereikt, zien we een sterke daling in het aantal uitgeschreven gemotiveerde verslagen.

### Verslagen

Voor leerlingen die les volgen in het gewoon onderwijs met een individueel aangepast curriculum of IAC, of voor leerlingen die de overstap maken naar het buitengewoon onderwijs, is een verslag vereist.

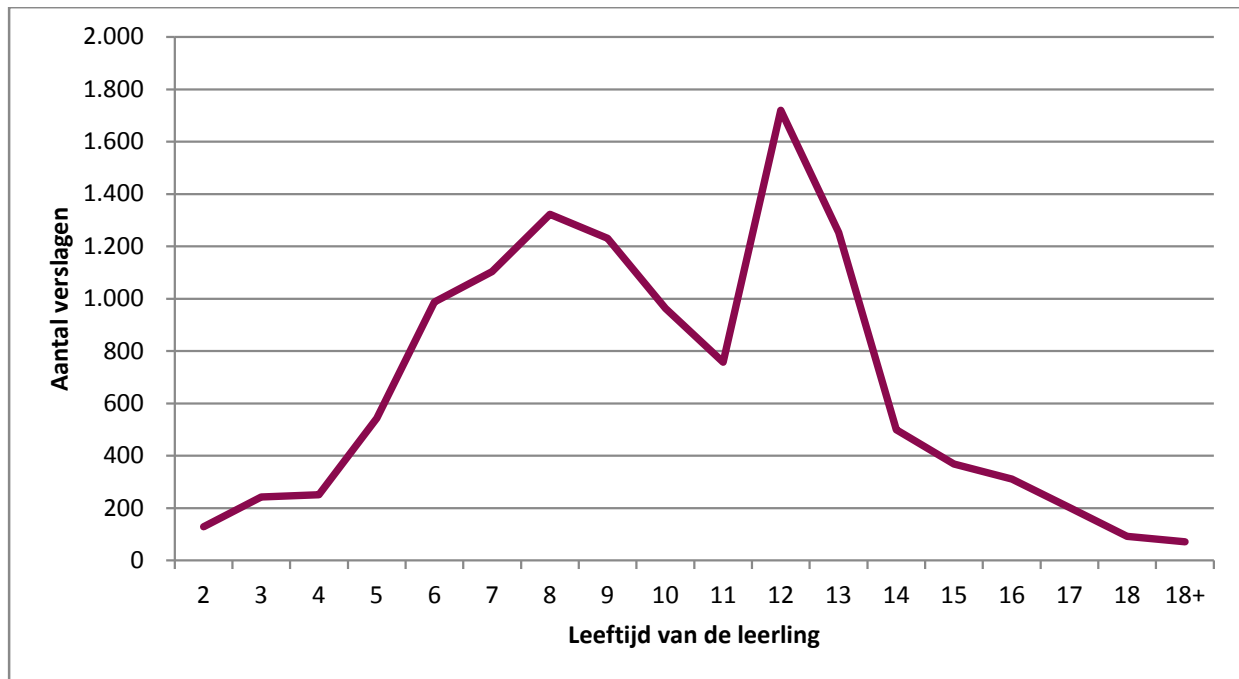
Ook voor het verslag wordt gebruikgemaakt van het ICF-CY-kader.

| Soort verslag                                   | Aantal verslagen | Verhouding ten opzichte van het totaal aantal verslagen |
|-------------------------------------------------|------------------|---------------------------------------------------------|
| Eerste verslag                                  | 5642             | 46,80 %                                                 |
| Gewijzigd verslag                               | 1349             | 11,19 %                                                 |
| Verlenging (inschrijvings-)verslag              | 1805             | 14,97 %                                                 |
| Wijziging van inschrijvingsverslag naar verslag | 2526             | 20,95 %                                                 |
| Wijzing van gemotiveerd verslag naar verslag    | 734              | 6,09 %                                                  |
| <b>Eindtotaal</b>                               | <b>12 056</b>    | <b>100 %</b>                                            |

Tabel 49: aantal verslagen, naar soort verslag

In totaal werden 12 056 verslagen uitgeschreven, verlengd of gewijzigd. Dat is voor 1 % van de totale Vlaamse schoolbevolking. Bij 5642 verslagen of bijna de helft ging het daarbij over een eerste verslag. Bij een vijfde van de verslagen werd een oud inschrijvingsverslag gewijzigd in een verslag. Het inschrijvingsverslag was de term die voor het M-decreet van toepassing was.

In totaal was er voor 190 leerlingen sprake van een opheffing van het verslag. Deze aantallen zitten niet vervat in bovenstaande tabel.



Figuur 23: verdeling verslaggeving o.b.v. leeftijd

Wanneer we de verdeling van de verslagen doorheen de leeftijd van de leerlingen bekijken, zien we een grafiek die licht verschilt van de andere grafieken. We zien een eerste piek op de leeftijd van 7 en 8 jaar, en een tweede piek op de leeftijd van 12 jaar (overstap lager naar secundair onderwijs).

## Verslaggeving op basis van de types

### Typologie van het buitengewoon onderwijs

Het M-decreet bracht daarnaast ook een aantal wijzigingen met zich mee inzake de typologie van het buitengewoon onderwijs. De onderstaande tabel bespreekt de verschillende types die van kracht zijn sinds de intrede van het M-decreet.

| Type               | Omschrijving                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|--------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Basisaanbod</b> | Voor leerlingen voor wie de onderwijsbehoeften dermate zijn en voor wie al tijdens het gewone kleuter- of lager onderwijs aantoonbaar blijkt dat de aanpassingen, waaronder remediërende, differentiërende, compenserende of dispenserende maatregelen ofwel disproportioneel, ofwel onvoldoende zijn opdat de leerling het gemeenschappelijk curriculum kan volgen. |
| 2                  | Verstandelijke beperking <sup>17</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| 3                  | Voor leerlingen met ernstige emotionele of gedragsproblemen die geen verstandelijke beperking hebben zoals bepaald voor type 2                                                                                                                                                                                                                                       |
| 4                  | Motorische beperking                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| 5                  | Leerlingen die zijn opgenomen in een ziekenhuis, een residentiële setting of verblijven in een preventorium                                                                                                                                                                                                                                                          |
| 6                  | Visuele beperking                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| 7                  | Auditieve beperking of een taal- of spraakstoornis <sup>18</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| 9                  | Voor leerlingen met een autismespectrumstoornis die geen verstandelijke beperking hebben zoals bepaald voor type 2                                                                                                                                                                                                                                                   |

Tabel 50: overzicht typologie buitengewoon onderwijs

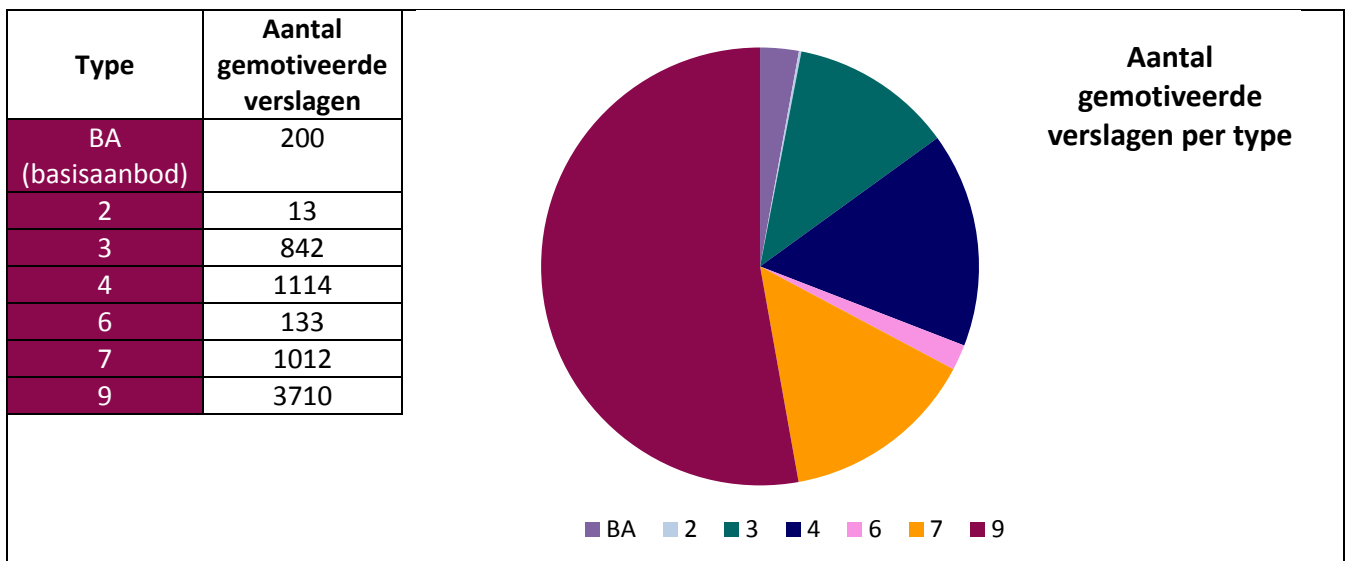
Een inschrijving in het type basisaanbod niveau basisonderwijs is maximaal twee schooljaren geldig. Een inschrijving in het type basisaanbod niveau secundair onderwijs is maximum geldig tot het eind van de opleidingsfase. Aan het einde van deze periode volgt een evaluatie door de klassenraad en het CLB. Wanneer na deze evaluatie blijkt dat de aanpassingen wel proportioneel zullen zijn om de leerling het gemeenschappelijk curriculum te laten volgen in een school voor gewoon onderwijs, heft het CLB het verslag op of maakt het eventueel een nieuw gemotiveerd verslag en maakt de leerling de overstap naar het gewoon onderwijs.

Daarnaast kan de leerling ook de overstap maken naar het gewoon onderwijs op basis van een IAC. In dat geval blijft het verslag bestaan. Een nieuw verslag is ook nodig als de klassenraad en het CLB beslissen dat een verlengd verblijf in het type basisaanbod aangewezen is. Het nieuwe verslag is dan opnieuw twee jaar geldig in geval van basisonderwijs. In het secundair onderwijs geldt deze verlenging voor de kwalificatiefase en de facultatieve integratiefase.

<sup>17</sup> Leerlingen moeten hierbij voldoen aan bepaalde voorwaarden. Meer info via [https://www.onderwijskiezer.be/v2/basis/basis\\_buo\\_detail.php?detail=15](https://www.onderwijskiezer.be/v2/basis/basis_buo_detail.php?detail=15)

<sup>18</sup> Meer informatie over de voorwaarden waaraan leerlingen moeten voldoen via [https://www.onderwijskiezer.be/v2/basis/basis\\_buo\\_detail.php?detail=20](https://www.onderwijskiezer.be/v2/basis/basis_buo_detail.php?detail=20)

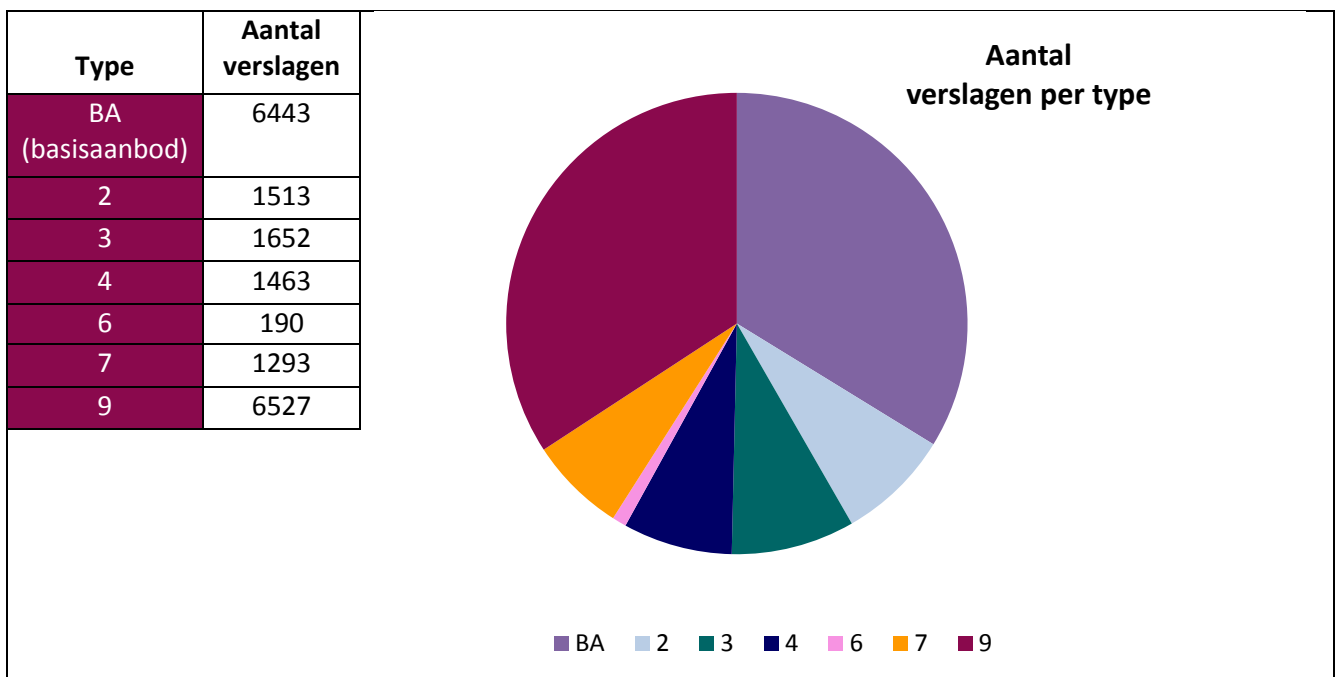
Gemotiveerde verslagen



Figuur 24: aantal gemotiveerde verslagen per type BuO

Uit bovenstaande tabel en grafiek blijkt duidelijk dat de meerderheid van de gemotiveerde verslagen werden uitgeschreven voor type 9. Dat is een nieuw type dat zijn intrede deed bij de start van het M-decreet. Daarnaast werden ook voor types 4 en 7 een aanzienlijk aantal gemotiveerde verslagen uitgeschreven.

Verslagen



Figuur 25: aantal verslagen per type BuO

Wat betreft de verslaggeving zien we opnieuw een andere taartvorm dan bij de gemotiveerde verslagen. Zowel type basisaanbod als type 9 vormen samen de overgrote meerderheid van de uitgeschreven of gewijzigde verslagen.

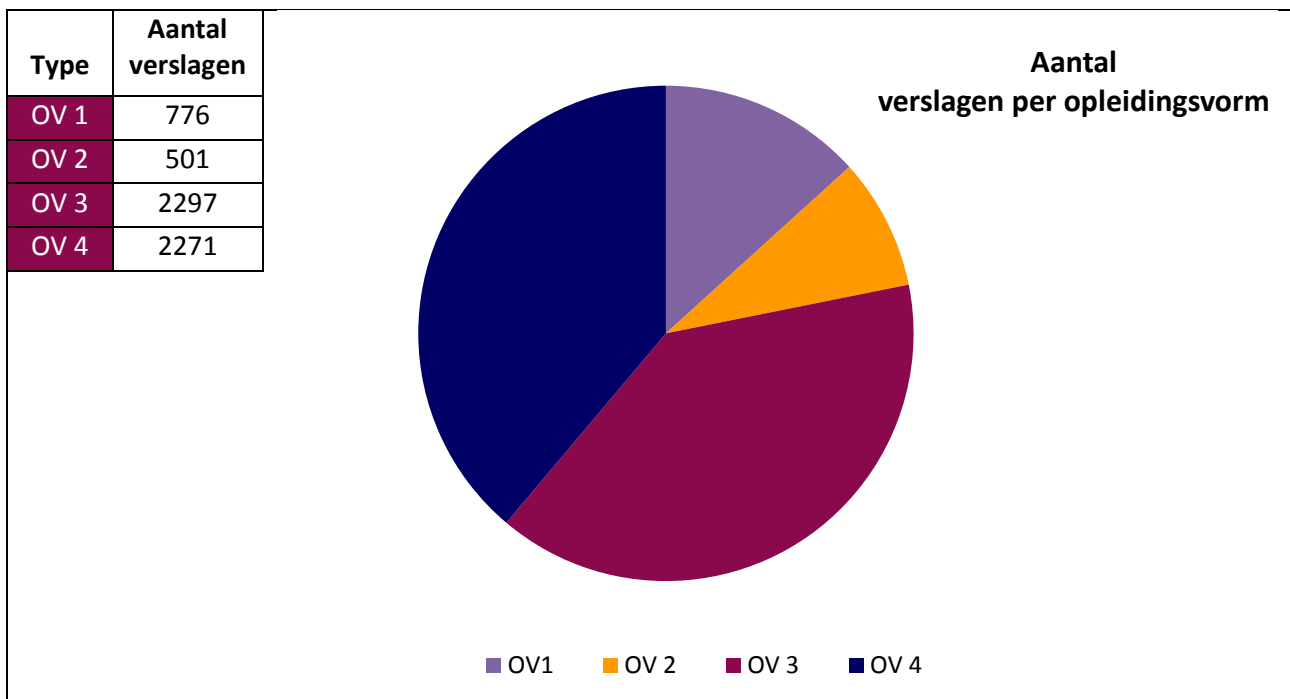
### Verslaggeving op basis van de onderwijsvorm

In het secundair onderwijs bevat het verslag naast de vermelding van het type, ook de vermelding van de opleidingsvorm (kortweg OV). We onderscheiden vier verschillende opleidingsvormen:

| Opleidingsvorm | Richt zich op:                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|----------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| OV 1           | maatschappelijke participatie en eventuele arbeidsdeelname in een omgeving met ondersteuning                                                                                                                                                                                                      |
| OV 2           | maatschappelijke participatie en tewerkstelling in een omgeving met ondersteuning                                                                                                                                                                                                                 |
| OV 3           | maatschappelijke participatie en tewerkstelling in het gewone arbeidsmilieu                                                                                                                                                                                                                       |
| OV 4           | maatschappelijk functioneren en participeren, al dan niet in een omgeving waar in ondersteuning voorzien is, en op het aanvatten - binnen de context van het gemeenschappelijk curriculum - van vervolgonderwijs of op tewerkstelling in het gewone arbeidsmilieu, al dan niet met ondersteuning. |

Tabel 51: overzicht opleidingsvormen buitengewoon secundair onderwijs

### Verslagen



Figuur 26: aantal verslagen naar opleidingsvorm

Opleidingsvorm 3 vertegenwoordigt het grootste aantal verslagen, gevolgd door opleidingsvorm 4. Het kleinste aantal verslagen heeft dan weer betrekking op opleidingsvorm 2.

## **Deel II: NETOVERSTIJGENDE SAMENWERKING BINNEN DE CLB'S**

## Samen sterk: netoverstijgende samenwerking in de CLB's

Netoverstijgende samenwerking is inmiddels een ingeburgerd principe in de CLB-sector. Al sinds de start van de CLB's op 1 september 2000 maken de CLB's over de netten en koepels heen werk van samenwerking. Deze samenwerking is de laatste jaren steeds verder geëvolueerd en uitgebouwd. In dit hoofdstuk bekijken we in detail hoe deze netoverstijgende samenwerking vorm wordt gegeven.

### *De Internettensamenwerkingscel (ISC)*

De 4 verschillende onderwijsnetten of -koepels (nl. het Gemeenschapsonderwijs (GO!), het Provinciaal Onderwijs (POV), het Onderwijs van Steden en Gemeenten van de Vlaamse Gemeenschap (OVSG) en de Vrije-CLB-koepel) werken samen binnen de Internettensamenwerkingscel (ISC). De ISC vormt een forum waarop gezamenlijke standpunten en afspraken worden gemaakt en van waaruit netoverstijgende projecten worden uitgerold en aangestuurd. De ISC is daarnaast het aanspreekpunt voor overleg met de overheid, andere sectoren en diverse partners en actoren. Het voorzitterschap van de ISC roteert jaarlijks tussen de verschillende netten en koepels.

Vanuit de ISC werden verschillende werkgroepen in het leven geroepen om belangrijke beleidsthema's op te volgen, zoals het M-decreet, waarin specialisten van de verschillende netten en koepels zetelen.

De belangrijkste beleidsevolutie die de ISC tijdens het schooljaar 2016-2017 van nabij opvolgde was de hervorming van de leerlingbegeleiding die volop werd voorbereid. De ISC werkte daarnaast nauw samen rond o.a. de beleidsthema's Integrale Jeugdhulp (IJH), radicalisering en het ondersteuningsmodel. Een ander concreet initiatief dat ontstond in de schoot van de ISC was het voorbereiden van de CLB-sector op de nieuwe Europese privacywetgeving GDPR (General Data Protection Regulation). Gezien de grote mate waarin het CLB werkt met vertrouwelijke gegevens (leerlingendossiers) is dit een thema dat van nabij dient opgevolgd te worden.

De ISC had overleg met UNIA (project over de redelijkheid van aanpassingen), het Verwijzersplatform (toekomstvisie multidisciplinaire teams), Bednet (voorbereiding samenwerkingsovereenkomst), het Steunpunt voor Inclusie (onderzoeksrapport inclusief onderwijs), Jongerenwelzijn (ontwikkeling e-Youth), de federatie van de Centra voor Ambulante Revalidatie (CAR) en de VVWJ (Vlaams Wetenschappelijke Vereniging voor Jeugdgezondheidszorg, ter opvolging van focusgroepen over nazorg).

Naast de ISC, die netoverstijgende samenwerking op Vlaams niveau realiseert, bestaan er lokaal en regionaal verschillende initiatieven waarbinnen de CLB's netoverstijgend samenwerken. Tijdens het schooljaar 2016-2017 werd bijvoorbeeld regionaal samengewerkt binnen de Netwerken tegen schooluitval en de projecten Ondersteuning voor asielkinderen met een traumaproblematiek.

Alle provincies organiseren bovendien netoverstijgend overleg op directieniveau, wat vaak uitmondt in regionale of provinciale werkgroepen (bijvoorbeeld rond Integrale Jeugdhulp) of gezamenlijke initiatieven zoals het Centraal Meldpunt voor risicojongeren met dreigende schooluitval (Antwerpen) of een gezamenlijk CLB-onthaal in De Krook (Gent).



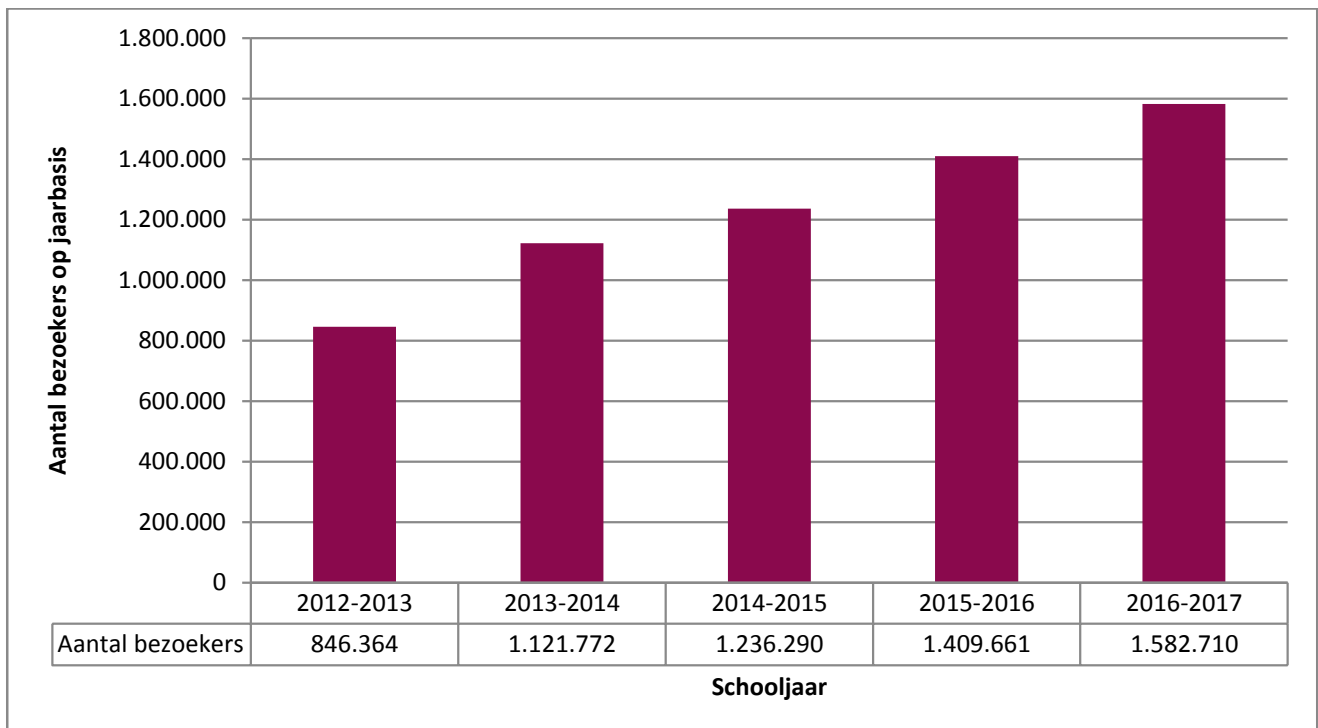
Het CLB is sinds enkele jaren niet alleen op de 'klassieke manier' bereikbaar. We zetten ook volop in op het online bereiken van leerlingen en ouders. Maar daar stopt het verhaal niet: ook voor de CLB-medewerkers en schoolpersoneel werden ondersteunende onlinediensten uitgebouwd. Zij kunnen gerealiseerd worden dankzij een intensieve netoverstijgende samenwerking.

### Onderwijskiezer

Onderwijskiezer is een initiatief van de vrije CLB's en de GO! CLB's in samenwerking met de CLB's van OVSG en POV én met steun van het Departement Onderwijs. De website biedt onderwijsnetoverschrijdende en neutrale informatie over het volledige onderwijslandschap in Vlaanderen en Brussel. Sinds de lancering van Onderwijskiezer op 30 augustus 2011 bleek er veel vraag en interesse te bestaan bij leerlingen, ouders, scholen en CLB-medewerkers, die bovendien nog jaar na jaar toeneemt.



De bezoekerscijfers liegen er niet om: tijdens het schooljaar 2016-2017 brachten maar liefst 1 582 710 gebruikers een bezoekje aan de website, waarvan 1 289 922 unieke bezoekers zijn. Het bezoekersaantal zit duidelijk in de lift:



Figuur 27: evolutie bezoekerscijfers Onderwijskiezer

De bezoekersaantallen pieken zeer duidelijk in de maanden januari en juni.

### Studieaanbod en info over beroepen

Het volledige studieaanbod van hogescholen en universiteiten is raadpleegbaar via Onderwijskiezer. Onderwijskiezer geeft daarbij toelichting over de structuur van het hoger onderwijs, het leerkrediet en eventuele toelatingsvoorwaarden of vrijstellingen. De onderstaande tabel bevat de studierichting uit het hoger onderwijs die het vaakst werden aangeklikt tijdens het jaar 2016, gerangschikt van volgens populariteit:

|    | Studierichting                                                                   |    | Studierichting                                                         |
|----|----------------------------------------------------------------------------------|----|------------------------------------------------------------------------|
| 1  | Ergotherapie                                                                     | 11 | Handelswetenschappen                                                   |
| 2  | Criminologische wetenschappen                                                    | 12 | Logopedie                                                              |
| 3  | Verpleegkunde                                                                    | 13 | Architectuur                                                           |
| 4  | Sociaal werk                                                                     | 14 | Sport en bewegen                                                       |
| 5  | Voedings- en dieetkunde                                                          | 15 | Rechten                                                                |
| 6  | Sociale readaptatiewetenschappen                                                 | 16 | Revalidatiewetenschappen en kinesithérapie                             |
| 7  | Toegepaste psychologie – klinische psychologie ( <i>professionele bachelor</i> ) | 17 | Orthopedagogie – algemene opleiding ( <i>professionele bachelor</i> )  |
| 8  | Orthopedagogie ( <i>professionele bachelor</i> )                                 | 18 | Medische beeldvorming                                                  |
| 9  | Gezinswetenschappen                                                              | 19 | Agro- en biotechnologie – dierenzorg ( <i>professionele bachelor</i> ) |
| 10 | Orthopedagogie – toegepaste jeugdcriminologie                                    | 20 | Biomedische laboratoriumtechnologie – farmaceutisch                    |

Tabel 52: populairste studierichtingen Onderwijskiezer 2016

Onderwijskiezer verstrekt niet enkel informatie over studierichtingen en het aanbod van scholen, ook beroepen komen aan bod. Via 'beroepenpagina's' kan de bezoeker kennismaken met een beroep, bekijken welke opleiding(en) voorbereiden voor dat beroep, bekijken wat de vraag is naar een beroep op de arbeidsmarkt en in welke sectoren je aan de slag kan. De onderstaande beroepen werden het vaakst aangeklikt tijdens het jaar 2016, opnieuw gerangschikt volgens populariteit:

|    | Beroep                             |    | Beroep          |
|----|------------------------------------|----|-----------------|
| 1  | Opvoeder-begeleider                | 11 | Psycholoog      |
| 2  | Zorgleerkracht                     | 12 | Verpleegkundige |
| 3  | Leraar kleuter- en lager onderwijs | 13 | Apotheker       |
| 4  | Burgerlijk ingenieur               | 14 | Architect       |
| 5  | Kinesitherapeut                    | 15 | Dierenverzorger |
| 6  | Jurist                             | 16 | Criminoloog     |
| 7  | Ambulancier                        | 17 | Boekhouder      |
| 8  | Leerkracht secundair onderwijs     | 18 | Bio-ingenieur   |
| 9  | Grafisch ontwerper                 | 19 | Dierenarts      |
| 10 | Steward                            | 20 | Landmeter       |

Tabel 53: populairste beroepen Onderwijskiezer 2016

### Zelftest

Onderwijskiezer bevat bovendien een heel aantal zelftest waarmee een leerling kan peilen naar zijn belangstelling of studiemethode en –motivatie.

Tijdens het schooljaar 2016-2017 bood Onderwijskiezer 7 online zelftest aan. Sinds 2015-2016 vormt Onderwijskiezer eveneens het platform voor het Vlaanderenbreed exploratie-instrument Columbus, bedoeld voor laatstejaars secundair onderwijs die de overstap naar hoger onderwijs overwegen.

De onderstaande tabel schetst een overzicht van de zelftest op Onderwijskiezer:

| Zelftest              | Beschrijving                                                                                                                                    | Doelgroep                                     |
|-----------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------|
| <b>I-Like</b>         | een test waarmee je je belangstelling verkent                                                                                                   | Leerlingen einde basisonderwijs               |
| <b>I-Study basic</b>  | een vragenlijst die naar je studiehouding peilt                                                                                                 | Leerlingen einde basisonderwijs               |
| <b>I-Like junior</b>  | een test waarmee je je belangstelling verkent                                                                                                   | Leerlingen einde 1e graad secundair onderwijs |
| <b>I-Study junior</b> | een vragenlijst die naar je studiehouding peilt                                                                                                 | Leerlingen einde 1e graad secundair onderwijs |
| <b>I-Prefer</b>       | een test om je belangstelling voor opleiding van het hoger onderwijs in kaart te brengen                                                        | Leerlingen einde secundair                    |
| <b>I-Study</b>        | een vragenlijst die peilt naar je studiemotivatie en studiemethode                                                                              | Leerlingen einde secundair                    |
| <b>VST</b>            | een zelfrapportagevragenlijst waarbij je jezelf beoordeelt op 6 keuzetaken die belangrijk zijn in het keuzeprocess naar het hoger onderwijs toe | Leerlingen einde secundair                    |

Tabel 54: overzicht zelftest Onderwijskiezer

## CLBch@t

CLBch@t is oorspronkelijk gegroeid uit lokale initiatieven die in 2013 en 2014 ontstonden in het Stedelijk CLB Antwerpen en de Vrije CLB's in Limburg en West-Vlaanderen. Sinds 1 februari 2016 werden de krachten gebundeld in een gezamenlijke en netoverstijgende chatdienst voor alle leerlingen in Vlaanderen en Brussel.



Het concept van CLBch@t is simpel: leerlingen of ouders surfen naar de website [www.clbchat.be](http://www.clbchat.be) en kunnen eenvoudig een chatgesprek starten met het CLB. Ze kiezen er zelf voor welke informatie zij daarbij willen prijsgeven: we vragen enkel hun naam (maar dat kan ook een nickname zijn) en de vraag die ze aan het CLB willen stellen.

CLBch@t biedt vervolgens een breed onthaal, vraagverheldering en waar nodig emotionele ondersteuning, informatieverstrekking, advisering of een doorverwijzing naar het eigen CLB of een van onze (al dan niet online) netwerkpartners. Leerling en ouders kunnen daarvoor terecht bij een van de 127 CLBch@t-medewerkers die het initiatief inmiddels telt.

Tijdens het schooljaar 2016-2017 werd een uitbreiding van de bereikbaarheid van CLBch@t doorgevoerd. Zo blijft de chat iedere avond een uur langer open (tot 21 uur) en werd voorzien in permanentie tijdens de schoolvakanties.

De openingsuren van de chat sinds 1 september 2016 zijn de volgende:

|                                 |                                 |                                  |                                   |
|---------------------------------|---------------------------------|----------------------------------|-----------------------------------|
| <b>Maandag</b><br>17 u. – 21 u. | <b>Dinsdag</b><br>17 u. – 21 u. | <b>Woensdag</b><br>14 u. – 21 u. | <b>Donderdag</b><br>17 u. – 21 u. |
|---------------------------------|---------------------------------|----------------------------------|-----------------------------------|

### *CLBch@t in cijfers*

CLBch@t brengt zelf jaarlijks ook een jaarverslag uit<sup>19</sup>. Voor het volledige cijferoverzicht verwijzen we dan ook graag naar dit jaarverslag. Hieronder belichten we enkele algemene cijfers van de chatwerking tijdens het schooljaar 2016-2017.

In totaal voerde CLBch@t 4013 gesprekken met leerlingen en ouders. Dat is een grote stijging ten opzichte van het schooljaar 2015-2016, waarin 2431 gesprekken werden gevoerd. We merken hierbij wel op dat CLBch@t pas van start ging op 1 februari 2016, waardoor de cijfers van 2015-2016 geen volledig schooljaar bestrijken. Gemiddeld worden er 23 gesprekken gevoerd per chatsessie van 4 uur (of 3 uur op woensdagnamiddag).

<sup>19</sup> CLBch@t, *jaarverslag 2016-2017*, online raadpleegbaar via [https://www.clbchat.be/CLBchat\\_jaarverslag2016-2017.pdf](https://www.clbchat.be/CLBchat_jaarverslag2016-2017.pdf)

Een gemiddeld chatgesprek duurt 19,6 minuten. Op CLBch@t worden zowel lange gesprekken gevoerd (5 % van de gesprekken duurt langer dan 50 minuten) als korte gesprekken (1 gesprek op 3 duurt maximum 10 minuten). In de lange gesprekken komen vaak emotioneel zware onderwerpen aan bod, zoals zelfverwonding, zelfmoordgedachten of depressie. De kortere gesprekken hebben dan weer vaak betrekking op een eenvoudige vraag (bijvoorbeeld: 'Op welke school kan ik een bepaalde richting volgen?') en worden daarnaast ook vaak vroegtijdig afgebroken omdat de bezoeker via zijn smartphone de chat bezoekt (wat zorgt voor een onstabiele internetverbinding).

De gemiddelde CLBch@t-bezoeker is 14,25 jaar oud. Van 37 % van de bezoekers kennen we de leeftijd niet. Indien dat relevant is voor het gesprek, vraagt de chatmedewerker of de bezoeker zijn of haar leeftijd wil kenbaar maken. Dat kan bijvoorbeeld het geval zijn bij vragen over seksualiteit en relaties. Ook hier wordt de anonimiteit echter gerespecteerd: de bezoeker behoudt op ieder moment de regie over het gesprek en beslist zelf wat hij of zij wil vertellen.

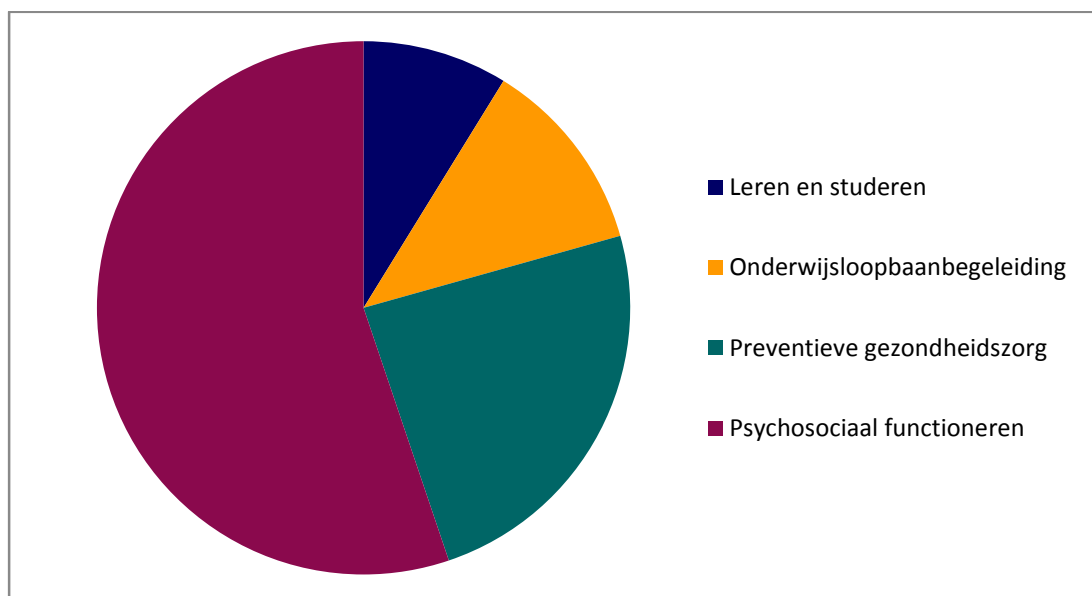
Niet enkel leerlingen bezoeken CLBch@t. Van ongeveer 5 % van de bezoekers weten we dat de vraag gesteld wordt door een ouder.

### *Kan ik even met je praten?*

Aangezien CLBch@t een verlengde is van de reguliere CLB-werking, delen we ook hier de begeleidingsvragen op in de vier begeleidingsdomeinen.

|                                                              | Leren en studeren | Onderwijsloopbaan | Preventieve Gezondheidszorg | Psychosociaal functioneren |
|--------------------------------------------------------------|-------------------|-------------------|-----------------------------|----------------------------|
| <b>Aantal gesprekken</b>                                     | 297               | 400               | 816                         | 1863                       |
| <b>Aandeel ten opzichte van het totaal aantal gesprekken</b> | 8,80 %            | 11,85 %           | 24,17 %                     | 55,18 %                    |

Tabel 55: aantal chatgesprekken per begeleidingsdomein



Figuur 28: verdeling chatgesprekken naar begeleidingsdomein

Meer dan de helft van de chatgesprekken heeft betrekking op het begeleidingsdomein psychosociaal functioneren. Dat is een belangrijk verschil in vergelijking met de reguliere CLB-werking, wat

verklaard kan worden door de laagdrempeligheid en anonimiteit van CLBch@t, wat voor veel leerlingen de drempel wegneemt.

Een gesprek op vier gaat dan weer over preventieve gezondheidszorg. Meer dan 10 % van de gesprekken gaat over onderwijsloopbaanbegeleiding. Het onderwerp 'studiekeuze' is het meest voorkomende onderwerp in de chatgesprekken. Dit toont, net zoals het succes van Onderwijskiezer, aan dat het CLB nog steeds een cruciale speler is in het kader van de studiekeuze.

De tabel hieronder bevat de meest voorkomende chatonderwerpen.

| Onderwerp                   | Aantal gesprekken | Onderwerp                     | Aantal gesprekken |
|-----------------------------|-------------------|-------------------------------|-------------------|
| Studiekeuze, schoolloopbaan | 400<br>(11,8 %)   | Medisch onderzoek van het CLB | 144<br>(4,3 %)    |
| Verliefdheid                | 293<br>(8,7 %)    | Zelfverwonding                | 139<br>(4,1 %)    |
| Seksualiteit                | 267<br>(7,9 %)    | Depressie                     | 112<br>(3,3 %)    |
| Relatievaardigheid          | 267<br>(7,9 %)    | Lichamelijke gezondheid       | 107<br>(3,2 %)    |
| Interactie binnen het gezin | 266<br>(7,9 %)    | Pubertaire ontwikkeling       | 106<br>(3,1 %)    |
| Pesten, cyberpesten         | 236<br>(7 %)      | Leer- en studiemethode        | 106<br>(3,1 %)    |
| Zelfmoordgedachte           | 164<br>(4,9 %)    | Gewicht en zelfbeleving       | 93<br>(2,8 %)     |

Tabel 56: populairste onderwerpen chatgesprekken

Bovenstaande tabel illustreert dat heel wat van deze vaakst voorkomende chatonderwerpen deel uitmaken van het begeleidingsdomein psychosociaal functioneren (verliefdheid, relatievaardigheid, interactie binnen gezin enzovoort). Ook de vragen die vaker aan bod komen in een lang gesprek, behoren tot de meest voorkomende onderwerpen (zelfmoord, zelfverwonding, depressie).

Daarnaast toont bovenstaande tabel aan dat heel wat meer gevoelige onderwerpen aan bod komen op de chat. Voorbeelden daarvan zijn pubertaire ontwikkeling en seksualiteit. Leerlingen kunnen en durven zonder schaamte hun vraag te stellen aan het CLB.

Tijdens eenzelfde chatgesprek kunnen meerdere onderwerpen tegelijk aan bod komen.

Zoals eerder vermeld, opende CLBch@t voor het eerst ook de virtuele deuren tijdens de schoolvakantie. In juli (eerste week) en augustus (laatste week) konden leerlingen en ouders terecht bij CLBch@t. Deze weken werden bewust gekozen omdat dan de meeste vragen in verband met school leven. In totaal werden 88 chatgesprekken gevoerd tijdens de zomervakantie: 34 in juli en 54 in augustus. De meerderheid van de gesprekken (24 %) ging daarbij over studiekeuze of de schoolloopbaan. In juli werden daarnaast ook veel vragen gesteld over lichamelijke gezondheid, terwijl in augustus meer vragen werden gesteld over pubertaire ontwikkeling en relatievaardigheid.

De opening tijdens de zomervakantie werd bij wijze van experiment ingevoerd en als succesvol geëvalueerd. Hierdoor besliste CLBch@t om tijdens het schooljaar 2017-2018 nog meer in te zetten

op de bereikbaarheid tijdens de schoolvakanties. Hierover rapporteren we in het volgende jaarverslag.

#### *Tijdens en na het gesprek*

In meer dan 1 gesprek op 4 (1428 gesprekken) gaf de CLBch@t-medewerker informatie en advies aan de bezoeker. Bezoekers bleken daarnaast ook vooral nood te hebben aan emotionele ondersteuning (911 gesprekken). In totaal werden 597 leerlingen doorverwezen naar het eigen CLB. Dat is het geval wanneer de chatmedewerker vaststelt dat de vraag van de leerling online onvoldoende kan beantwoord worden, bijvoorbeeld bij zelfmoordgedachten. De leerling wordt aangemoedigd om zelf de stap te zetten naar het CLB en wordt daarbij zo veel mogelijk ondersteund door de CLBch@t-medewerker (door bijvoorbeeld het opzoeken van de contactgegevens van het CLB) zonder daarbij de anonimiteit te doorbreken. Indien de bezoeker wel bereid is om de anonimiteit te doorbreken, neemt de CLBch@t-medewerker actief contact op met het begeleidende CLB zodat zij op de hoogte worden gesteld van het chatgesprek. Dit laatste gebeurt enkel na toestemming van de bezoeker.

In 16 chatgesprekken was er sprake van een crisissituatie. De CLBch@t-medewerker wijst daarbij altijd op het bestaande hulpaanbod waar de bezoeker op dat moment onmiddellijk terecht kan, zoals de Zelfmoordlijn of de politie. Het CLBch@t-coördinatieteam is daarnaast ook altijd bereikbaar voor de chatmedewerkers indien zij na een moeilijk gesprek nood hebben aan ondersteuning.

Tenslotte is er eveneens sprake van een intensieve samenwerking tussen CLBch@t en Onderwijskiezer. Bij vragen over studiekeuze of het studietoelaanbod worden bezoekers standaard geholpen door middel van Onderwijskiezer. Waar nodig wordt de bezoeker wegwijs gemaakt op de website of wordt verwezen naar de online vragenmodule van Onderwijskiezer.

Een van de beperkingen van chatgesprekken is dat valse oproepen of nepchatters niet kunnen vermeden worden. CLBch@t registreerde vorig schooljaar in totaal 187 gesprekken waarbij de chatmedewerker het vermoeden had dat het over een nepsessie ging. Dat is minder dan 4 %.

#### *Evaluatie van de bezoekers*

Iedere bezoeker krijgt na afloop van het gesprek de kans om het gesprek kort te evalueren. De bezoeker kan daarbij een score toekennen aan de hand van sterretjes op een schaal van vijf, waarbij vijf staat voor 'zeer tevreden' en één staat voor 'helemaal niet tevreden'. Niet iedere bezoeker vult deze evaluatie in, wat een gevolg is van de snelheid waarmee gesprekken worden opgestart en afgesloten. Van de bezoekers die effectief een score toekenden, geeft meer dan 77 % het gesprek een score van minimum 4 of 5 sterretjes. De helft van de beoordelaars geeft het gesprek zelfs de maximumscore van 5 sterretjes.

Deze hoge tevredenheidscijfers tonen aan dat de bezoekers tevreden tot zeer tevreden zijn over de werking van CLBch@t. Met meer dan 4000 gesprekken blijkt daarnaast dat er effectief een grote vraag is van leerlingen en hun ouders om online terecht te kunnen bij het CLB. Dit zijn cijfers die de CLB-sector bijzonder tevreden stemmen. Het is dan ook onze intentie om CLBch@t en andere vormen van online en blended hulpverlening verder uit te bouwen binnen de CLB-sector. In dit kader diende de Internettensamenwerkingscel (ISC) een projectaanvraag in bij de minister van Onderwijs, die een bedrag van € 112 000 vrijmaakte voor de verdere uitbouw van CLBch@t tijdens het schooljaar 2017-2018. Ook hierover rapporteren we verder in het volgende jaarverslag.

## LARS: Leerlingen Activiteiten en Registratie Systeem

Alle CLB's hanteren het elektronisch leerlingendossier LARS voor de registratie van de begeleiding van leerlingen. Alle activiteiten die plaatsvinden in het kader van individuele leerlingenbegeleiding worden geregistreerd in het elektronisch leerlingendossier. De data uit dit jaarverslag worden – met uitzondering van CLBch@t en Onderwijskiezer – gegenereerd uit LARS.

Tijdens het schooljaar 2016-2017 telde LARS 3935 actieve gebruikers. Iedere veldmedewerker krijgt toegang tot LARS, net als stagiairs die instaan voor leerlingenbegeleiding. Bij aanvang van een opdracht in het CLB tekenen nieuwe medewerkers en stagiairs dan ook een vertrouwelijkheidsverklaring.

LARS bevat enerzijds alle activiteiten die het CLB uitvoert voor een bepaalde leerling (bijvoorbeeld een gesprek, de resultaten van het medisch consult of een contactname bij een problematische afwezigheid). Daarnaast biedt LARS de mogelijkheid om relevante documenten over de leerling digitaal op te slaan in het dossier. Voorbeelden daarvan zijn een (gemotiveerd) verslag, de vragenlijst die de ouders invullen alvorens de leerling op medisch consult langskomt of een verslag van een extern psychiatrisch onderzoek. Momenteel bevat LARS 3 374 444 documenten.

Het digitaal leerlingendossier wordt ten minste bewaard tot tien jaar na datum van het laatst uitgevoerde medische consult of de laatste uitgevoerde vaccinatie. Het dossier wordt nooit vernietigd voor de betrokkene de leeftijd van 25 jaar heeft bereikt. Dat betekent dat LARS zowel actuele dossiers (nl. van leerlingen die op dat moment schoollopen) als gearcheverde dossiers (nl. leerlingen die de school verlaten hebben) bevat. Tijdens het schooljaar 2016-2017 waren meer dan 2 000 000 leerlingen gekend in de database van LARS.



Medewerkers kunnen voor ondersteuning tijdens het gebruik van LARS steeds terecht bij een helpdesk met telefonische permanentie. Daarnaast beschikken zij over een handleiding, uitgebreide nomenclatuurlijst en thematische fiches. Ieder centrum heeft minstens één LARS-coach aangeduid die het gebruik van LARS in het centrum ondersteunt. Voor de LARS-coaches wordt minimaal één vorming per jaar georganiseerd. Door middel van een nieuwsbrief worden tenslotte updates en andere wijzigingen gecommuniceerd naar de gebruikers.



## Prodia (protocollering van diagnostiek)

Een laatste project dat we in dit kader bespreken is Prodia. Prodia is een project protocollering diagnostiek dat streeft naar meer gestandaardiseerde en kwalitatieve leerlingenbegeleiding binnen een continuüm van zorg (zie ook eerder). Prodia ging van start in het schooljaar 2007-2008 als gezamenlijk initiatief van de verschillende CLB- en onderwijsnetten en koepels met steun van de Vlaamse overheid.



De protocollen zijn concreet uitgewerkte procedures die vastleggen hoe in de diagnostische praktijk gehandeld en beslist moet worden, met inbegrip van de specifieke instrumenten en de erbij horende interpretatie- en beslissingscriteria in functie van een vraagstelling. Deze protocollen zijn de leidraad om het diagnostisch protocol te structureren en zullen toegepast worden door alle CLB-teams in Vlaanderen en Brussel, in nauwe samenwerking met de scholen waarmee ze een beleidscontract of beleidsplan hebben afgesloten.

Conform artikel VI.1. §3 en §5 van het decreet van 21 maart 2014 betreffende maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften heeft Prodia als opdracht de ontwikkeling en de ondersteuning van de implementatie van handelingsgerichte diagnostische protocollen en ICF in de CLB's. Hiertoe werd een convenant afgesloten tussen de onderwijskoepels, CLB-centrumnetten en de overheid.

### *Ontwikkeling van protocollen*

Tijdens het schooljaar 2016-2017 bracht Prodia het *Specifiek diagnostisch protocol wiskunde problemen en dyscalculie* uit. Dit protocol is bedoeld ter ondersteuning van zorg voor alle leerlingen die problemen ondervinden met het leren van wiskunde. Voor alle leerlingen worden maatregelen toegepast om tegemoet te komen aan hun onderwijs- en opvoedingsbehoeften. Een aantal leerlingen zullen de problemen grotendeels overwinnen en voor anderen zal de achterstand en de hardnekkigheid van het wiskunde probleem wijzen op een stoornis waarbij het verderzetten van aangepaste maatregelen aangewezen is.

Het protocol bevat een uitgebreide beschrijving van wat de school en/of het CLB kan ondernemen in iedere fase van het zorgcontinuüm. Zo bevat het protocol concrete voorbeelden van acties die de school kan ondernemen in het zorgbeleid. Bovendien wordt in het protocol steeds het onderscheid gemaakt tussen basis- en secundair onderwijs. Daarnaast geeft een uitgebreid theoretisch deel essentiële achtergrondinformatie die nodig is voor een brede diagnostiek van wiskunde.

### *Implementatie in het CLB en op school*

Om de implementatie in het CLB en op school te faciliteren worden alle protocollen en ondersteunende materialen gepubliceerd op de website [www.prodiagnostiek.be](http://www.prodiagnostiek.be). Tijdens het

schooljaar 2016-2017 kende de website 22 090 gebruikers, waarvan 39,2 % nieuwe gebruikers. Zowel het zorgcontinuüm als de protocolspin (= een overzicht met alle reeds uitgebrachte protocollen) blijken belangrijke toegangspoorten voor de website.

De website bevat, naast de protocollen, een uitgebreide materialendatabank om aan de slag te gaan met de protocollen. Dat gaat van beslisbomen en presentaties tot signaallijsten, diagnostische fiches tot relevante lectuur. De website biedt ook inspiratielijsten aan voor het beantwoorden van onderwijsbehoeften rond een concreet thema. Deze materialen hebben enkel tot doel ondersteunend te zijn voor de CLB-medewerker en de school: het doorlopen van een handelingsgericht traject blijft altijd maatwerk.

Bezoekers beschikken over de mogelijkheid om via de website een vraag te stellen aan het team van Prodia. Tijdens het schooljaar 2016-2017 werden in totaal 34 vragen gesteld, gaande van de toepassing van de regelgeving van het M-decreet tot vragen over de inhoud van de protocollen. Naast deze online vragen ontvangt het Prodia-team rechtstreeks vragen vanuit de reguliere CLB-werking. Dit vragenaantal wordt niet geregistreerd.

Het team informeert CLB-medewerkers en andere geïnteresseerden eveneens via de *Prodiabrief*, een elektronische nieuwsbrief die verstuurd wordt wanneer er voldoende actuele ontwikkelingen zijn zoals een nieuw protocol.

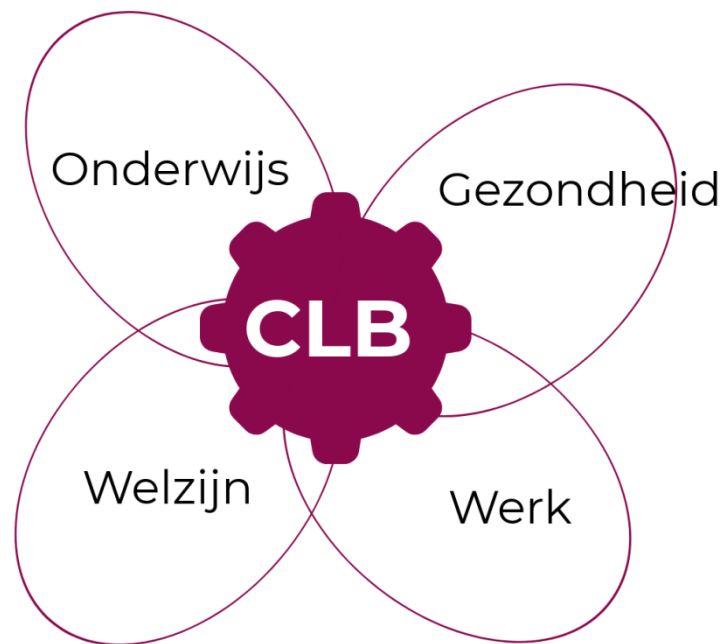
Tenslotte zet het Prodia-team ook in op implementatietrajecten in lokale CLB's. Dit zijn trajecten op maat waarbij actief aan de slag wordt gegaan in CLB's rond een concreet thema, zoals het lopen van een gelijkgericht HGD-traject of het gebruik van ICF-CY binnen een HGD-traject. Tijdens het schooljaar 2016-2017 werd in 7 verschillende CLB's een implementatietraject gelopen.

Prodia wordt verder opgevolgd en ondersteund vanuit het netoverstijgend Prodia-platform, waar professionals uit CLB's en uit de reguliere ondersteuningsdiensten voor CLB's samenkomen met het Prodia-team.

### **Deel III: HET CLB BINNEN EEN NETWERK**

## Het netwerk rond het CLB

Het CLB staat niet alleen in voor het bieden van gepaste hulpverlening voor de zorgvraag van leerlingen, ouders en scholen. Waar nodig doet het CLB beroep op een aanwijsbaar netwerk van partners uit belendende sectoren. De draaischijffunctie die het CLB hierbij opneemt, bevindt zich dan ook op het snijpunt tussen onderwijs, welzijn, de gezondheidssector en de arbeidsmarkt.



Een warme overdracht staat steeds centraal binnen de draaischijffunctie. Dat betekent dat het CLB de leerling en/of zijn ouders voldoende handvatten aanreikt om met de best passende hulpverlening aan de slag te gaan. Voor bepaalde doelgroepen zal het CLB hierbij een meer aanklappende houding aannemen zodat de overstap naar het netwerk zo laagdrempelig mogelijk kan verlopen voor de leerling en/of zijn ouder(s). Het CLB vertaalt de noden van de leerlingen vanuit een onderwijsperspectief naar de welzijnsinstellingen en vice versa.

In dit deel van het jaarverslag wordt bekeken hoe deze draaischijffunctie een invulling krijgt binnen de CLB-praktijk.

## Samenwerking met een netwerk

Een mogelijke uitkomst ná het doorlopen van een handelingsgericht traject kan eruit bestaan dat het CLB beroep doet op zijn netwerkpartners teneinde een passend antwoord te bieden op de zorgvraag. Zo kwam reeds eerder aan bod dat het CLB zelf geen therapie verstrekt. Ook voor meer intensieve vormen van hulpverlening of crisishulpverlening zal het CLB steeds samenwerken met het netwerk. Tenslotte kan ook tijdens het doorlopen van een HGD-traject een netwerk worden ingeschakeld (bv. doorverwijzing met het oog op externe diagnostiek bij een kinderpsychiater).

De onderstaande tabel toont aan binnen welke begeleidingsdomeinen leerlingen werden doorverwezen naar het netwerk.

| Begeleidingsdomein           | Aantal leerlingen |
|------------------------------|-------------------|
| Leren en studeren            | 20 902            |
| Onderwijsloopbaanbegeleiding | 19 966            |
| Preventieve gezondheidszorg  | 11 930            |
| Psychosociaal functioneren   | 25 764            |

Tabel 57: aantal leerlingen per domein voor functie samenwerking met netwerk

We stellen - opnieuw - vast dat de samenwerking met het netwerk in de eerste plaats gebeurt binnen het begeleidingsdomein psychosociaal functioneren. Het onderwerp waar het vaakst voor werd samengewerkt met het werk, is 'problemen thuis'. Mogelijke actoren waarbij het CLB in dergelijke gevallen samenwerkt zijn bijvoorbeeld de crisisjeugdhulp, een dienst die positieve heroriëntering aanbiedt (gezinsbegeleiding) of een Ondersteuningscentrum Jeugdhulp (OCJ). Andere vaak voorkomende onderwerpen zijn gedragsproblemen (waarbij bijvoorbeeld kan worden samengewerkt met een Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg of CGG) en leerlingen met vermoeden van autismespectrumstoornis (ASS). De diagnose ASS kan enkel door een (kinder)psychiater worden vastgesteld.

Ook binnen het domein leren en studeren wordt vaak samengewerkt met een netwerk, in de eerste plaats rond de algemene ontwikkeling van de leerling en taal- en spraakontwikkeling. Binnen het domein onderwijsloopbaanbegeleiding wordt intensief samengewerkt met de netwerken 'Samen tegen schooluitval', de ondersteuningsnetwerken en diensten die alternatieve trajecten aanbieden (bijvoorbeeld een zorgboerderij of aanbieders van een persoonlijk ontwikkelingstraject (POT)).

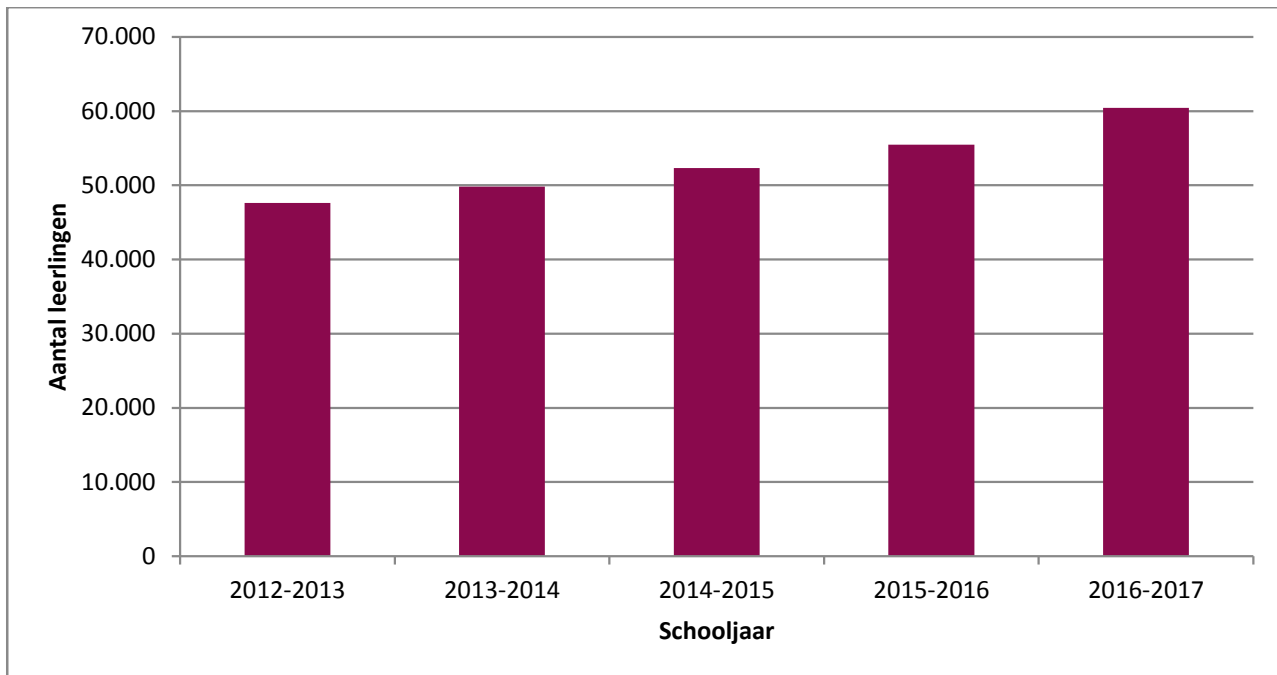
Zoals eerder aan bod kwam, is het medisch consult vaak een aanleiding om een leerling door te verwijzen naar een gespecialiseerde geneeskundige dienst. Dat kan gaan van een oogarts tot een huisarts of een netwerkpartner die bewegingsactiviteiten aanbiedt voor kinderen en jongeren.

We stellen voor alle domeinen een stijging vast in het aantal leerlingen waarvoor het CLB samenwerkte met het netwerk. Dit wordt eveneens geïllustreerd met onderstaande tabel.

|                                 | 2012-2013 | 2013-2014 | 2014-2015 | 2015-2016 | 2016-2017 |
|---------------------------------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|
| <b>Aantal unieke leerlingen</b> | 47 621    | 49 829    | 52 328    | 55 490    | 60 449    |

Tabel 58: evolutie aantal leerlingen waarvoor wordt samengewerkt met netwerk

Het aantal leerlingen waarvoor werd samengewerkt met het netwerk nam toe met 27 % over de laatste 5 schooljaren heen.



*Figuur 29: evolutie samenwerking met netwerk*

Het is duidelijk dat het CLB met heel wat verschillende netwerkpartners samenwerkt. Een opsomming van al deze netwerkpartners zou ons te ver leiden. Deze netwerkpartners situeren zich op verschillende beleidsdomeinen, gaande van onderwijs (bijvoorbeeld het ondersteuningsnetwerk), welzijn (bijvoorbeeld Kind & Gezin, de Centra voor Ambulante Revalidatie (CAR), de Centra Geestelijke Gezondheidszorg (CGG)), gezondheid (een wijkgezondheidscentrum) tot de arbeidsmarkt (bijvoorbeeld VDAB, Actiris), vrije tijd (een laagdrempelig sportaanbod) en jeugdwerk (straathoekwerkers).

De netwerken worden op verschillende manieren opgebouwd en onderhouden. Zo worden er op Vlaams niveau vanuit de ISC samenwerkingsovereenkomsten gesloten (bijvoorbeeld met Bednet en de Centra voor Ambulante Revalidatie, de Centra voor Ontwikkelingsstoornissen (COS) en de Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg). Ook op provinciaal niveau werken de CLB's intensief samen (bijvoorbeeld binnen de netwerken 'Samen tegen schooluitval' of het Intersectoraal Regionaal Overleg Jeugdhulp (IROJ)). Tenslotte is ook de realisatie van de samenwerking op regionaal niveau cruciaal. Heel wat CLB engageren zich bijvoorbeeld in een lokaal Huis van het Kind, binnen het lokaal overlegplatform (LOP) of in een regionaal samenwerkingsverband voor jeugdhulp (bijvoorbeeld binnen een stuurgroep rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp waarbij de betrokken organisaties van naderbij kennismaken met elkaars organisatie en afspraken maken).

## Met wie werkt het CLB samen?

In het vorige deel kwam aan bod dat het CLB met zeer veel verschillende netwerkpartners samenwerkt in het kader van een mogelijke verwijzing van een leerling of het aanspreken van een partner met meer expertise. Hiernaast werkt het CLB echter ook samen met verschillende actoren die zich veel dichterbij de leerlingen zelf bevinden. In de eerste plaats met de leerling: tijdens de CLB-begeleiding wordt de leerlingen altijd centraal geplaatst. Indien een leerling bekwaam wordt geacht<sup>20</sup>, wordt altijd met toestemming van de leerling gewerkt<sup>21</sup>. Daarnaast vormen ook de ouder(s) een belangrijke partner in de begeleiding van een leerling, en waar nodig ook andere familieleden. De derde cruciale actor is de school: samenwerking verloopt daarbij doorgaans via een leerlingenbegeleider of zorgcoördinator, de schooldirecteur of een leerkracht.

Indien er andere actoren worden betrokken bij de CLB-begeleiding, dan wordt dit in de eerste plaats steeds besproken met de leerling. Een andere actor wordt bovendien enkel betrokken indien dat de begeleiding ten goede komt of kan bijdragen tot het verhogen van het welbevinden van de leerling.

Een groot aantal CLB-activiteiten vinden tenslotte ook plaats zonder externe aanwezigheid. Dat is bijvoorbeeld het geval bij het intern multidisciplinair overleg. Het multidisciplinair overleg is een belangrijk werkingsprincipe van het CLB: medewerkers van verschillende disciplines en met een verschillende expertise overleggen samen over hoe de leerling optimaal kan begeleid worden. Daarbij kan een arts of paramedisch werker bijvoorbeeld andere elementen en ideeën vanuit de eigen expertise aanbrengen dan een maatschappelijk werker of psycholoog. Verschillende CLB's werken ook reeds met CLB-interne experts voor een concreet thema zoals onderwijsloopbaanbegeleiding (OLB), diagnostiek of kansarmoede. De activiteiten waar geen externe actor bij aanwezig is, worden niet verder opgenomen in dit hoofdstuk.

We onderscheiden vier grote clusters van actoren die betrokken worden bij de leerlingenbegeleiding.

| Cluster van actoren              | Aantal leerlingen |
|----------------------------------|-------------------|
| <b>Leerling</b>                  | 584 454           |
| <b>Schoolinterne begeleiders</b> | 243 388           |
| <b>Familie</b>                   | 131 152           |
| <b>Derden</b>                    | 83 389            |

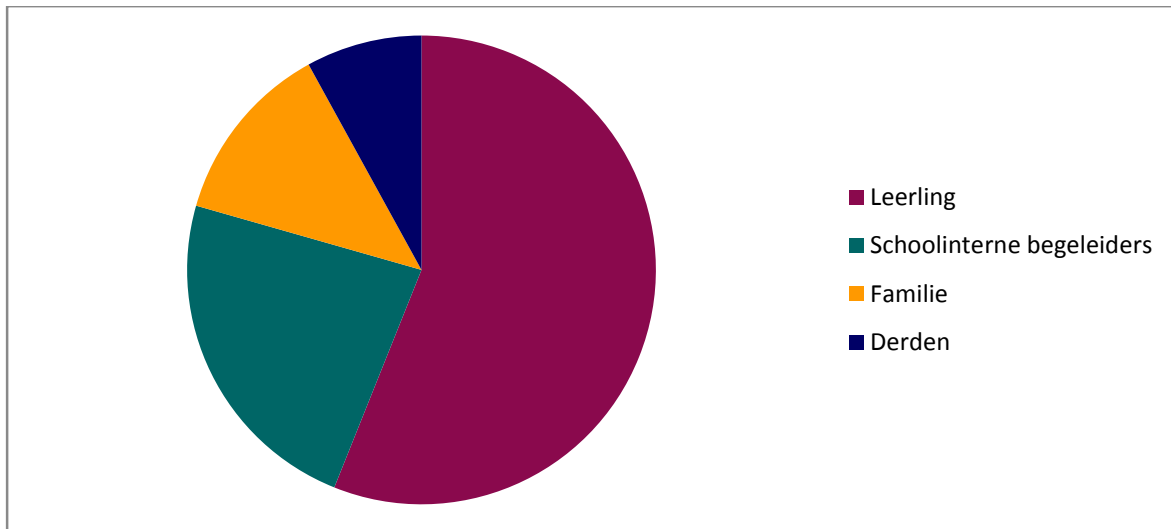
Tabel 59: aantal leerlingen per cluster actoren

In de eerste plaats werkt het CLB samen met de leerling. Zoals we zullen zien op de volgende bladzijden kan dat zowel een individuele leerlingen, een groep leerlingen of een klasgroep of zelfs de volledige schoolpopulatie zijn. Dit laatste is bijvoorbeeld het geval wanneer er een besmettelijke ziekte actief is op de school of bij het uitrollen van een schoolbreed project rond gezonde voeding.

In vergelijking met vorig schooljaar worden leerlingen, familie en derden vaker betrokken bij de CLB-begeleiding.

<sup>20</sup> De bekwaamheid wordt beoordeeld op basis van de decretale regels zoals bepaald in het decreet rechtspositie van de minderjarige. Meer informatie via <http://wvg.vlaanderen.be/rechtspositie/index.htm>

<sup>21</sup> Uitzonderingen hierop zijn situaties die een gevaar vormen voor de leerling, zoals het geval kan zijn bij kindermishandeling of concrete zelfmoordgedachten.



Figuur 30: verdeling aantal leerlingen per cluster actoren

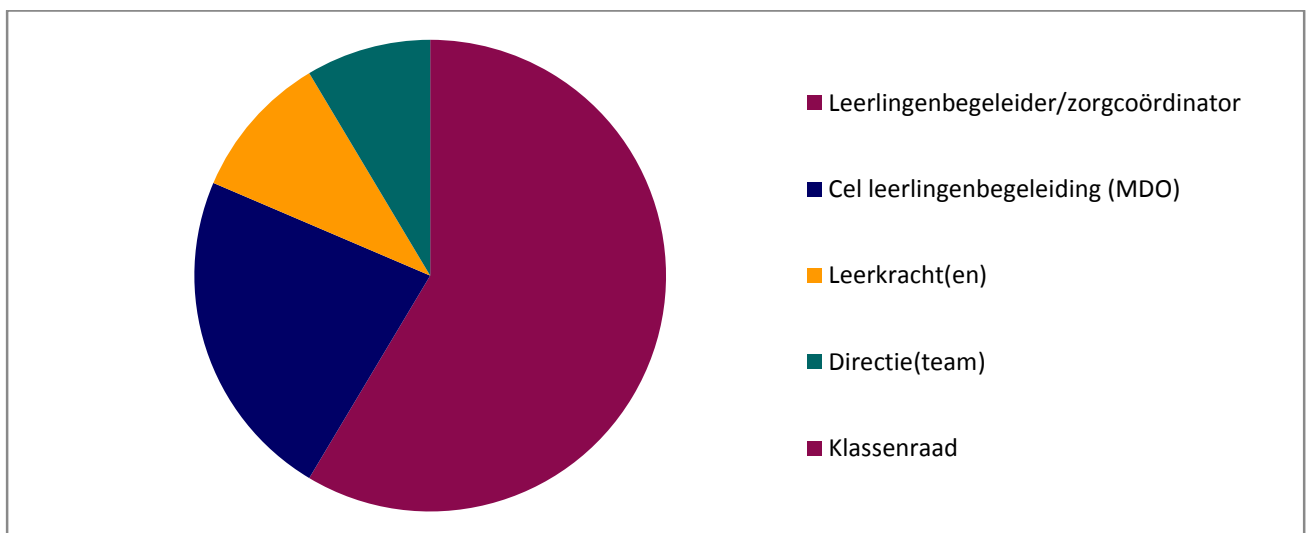
#### Cluster schoolinterne begeleiders

Dat de school een cruciale partner is in de leerlingenbegeleiding, is al meermaals aan bod gekomen in dit jaarverslag. Het stemt de CLB dan ook bijzonder tevreden dat de Vlaamse Regering de beslissing nam om net van deze leerlingenbegeleiding een erkenningsvoorwaarde te maken voor scholen. Scholen zullen in de toekomst dienen aan te tonen dat zij werk maken van een kwaliteitsvol zorgbeleid. Samenwerking tussen school en CLB vormt daarbij een cruciaal element.

De onderstaande tabel bevat de verschillende schoolactoren waarmee het CLB samenwerkt.

| Schoolinterne actor                  | Aantal leerlingen |
|--------------------------------------|-------------------|
| Leerlingenbegeleider/zorgcoördinator | 110 153           |
| Cel leerlingenbegeleiding (MDO)      | 131 434           |
| Leerkracht(en)                       | 69 822            |
| Directie(team)                       | 39 425            |
| Klassenraad                          | 53 162            |

Tabel 60: aantal leerlingen per actor - cluster schoolinterne begeleider



Figuur 31: verdeling aantal leerlingen - cluster schoolinterne actoren



Bovenstaande tabel en taartdiagram illustreren dat de samenwerking met de school zich in de eerste plaats door middel van de cel leerlingenbegeleiding (ook wel multidisciplinair overleg (MDO) of zorgoverleg genoemd) manifesteert. Op dat overleg bekijken school en CLB samen de belangrijkste dossiers binnen de leerlingenbegeleiding. Het CLB ondersteunt de school door middel van consultatieve leerlingenbegeleiding door samen te bespreken waar de school zelf nog acties kan ondernemen. Het zorgcontinuüm (dat eerder aan bod kwam) is daarbij het cruciale denkkader.

We zien dat, in vergelijking met vorig schooljaar, het CLB vaker samenwerkte met de zorgcoördinator (basisonderwijs) en leerlingenbegeleider (secundair onderwijs). Zij zijn het aanspreekpunt op school voor wat betreft de leerlingenbegeleiding. Ook met leerkrachten en directie(team) werd vaker samengewerkt. De leerkracht is een cruciale bron van informatie wanneer het functioneren van de leerling in de klas aan bod komt. De directeur neemt dan weer een belangrijke rol op in bijvoorbeeld het maken van samenwerkingsafspraken tussen school en CLB.

In de samenwerking tussen school en CLB dienen we erop te wijzen dat het schoolpersoneel gebonden is aan het ambtsgeheim, terwijl de CLB-medewerkers gebonden zijn aan het beroepsgeheim. Een drager van ambtsgeheim heeft discretieplicht tegenover derden die niet bij het onderwijsgebeuren betrokken zijn (bijvoorbeeld een buurvrouw). Zij moeten bepaalde informatie altijd doorgeven aan ambtsgenoten en hiërarchische oversten als de directeur. Dit vormt een belangrijk verschil met het beroepsgeheim van CLB-medewerkers.

Dit beroepsgeheim hoeft informatiedeling tussen het CLB en de school echter niet in de weg te staan. Wanneer het CLB over relevante informatie beschikt voor de school over het functioneren van de leerling in de klas of op school, dan zal dat gedeeld worden met de school, steeds met toestemming van de leerling en/of de ouders. Een voorbeeld daarvan is het uitschrijven van een (gemotiveerd) verslag, dat gedeeld met de school en een aanleiding vormt om samen met de school na te denken over hoe de onderwijsbehoeften van de leerling kunnen beantwoord worden in de klas. Informatie die niet relevant is voor de school wordt niet gedeeld.

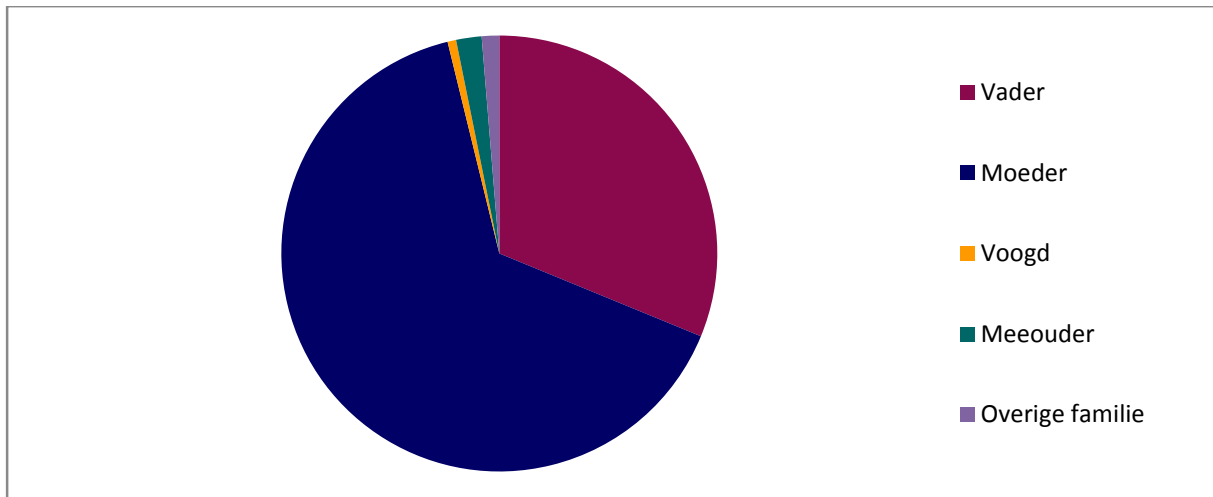
#### *Cluster familie*

Een volgende cluster die belangrijk is bij de begeleiding van een leerling, is de familie die betrokken wordt.

| Familiale actor        | Aantal leerlingen |
|------------------------|-------------------|
| <b>Vader</b>           | 55 715            |
| <b>Moeder</b>          | 116 034           |
| <b>Voogd</b>           | 1138              |
| <b>Meeouder</b>        | 3372              |
| <b>Overige familie</b> | 2311              |

*Tabel 61: aantal leerlingen per familiale actor*

Net zoals in de vorige schooljaren, vormt de moeder de belangrijkste partner waarmee het CLB samenwerkt. Dit aandeel neemt zelfs nog toe. De moeder wordt betrokken bij de begeleiding van net geen 10 % van de leerlingen van de volledige schoolpopulatie (9,77 %). Voor vaders is dit de helft (4,69 %). Ook het aantal leerlingen waarvoor wordt samengewerkt met een voogd of meeouder stijgt licht.



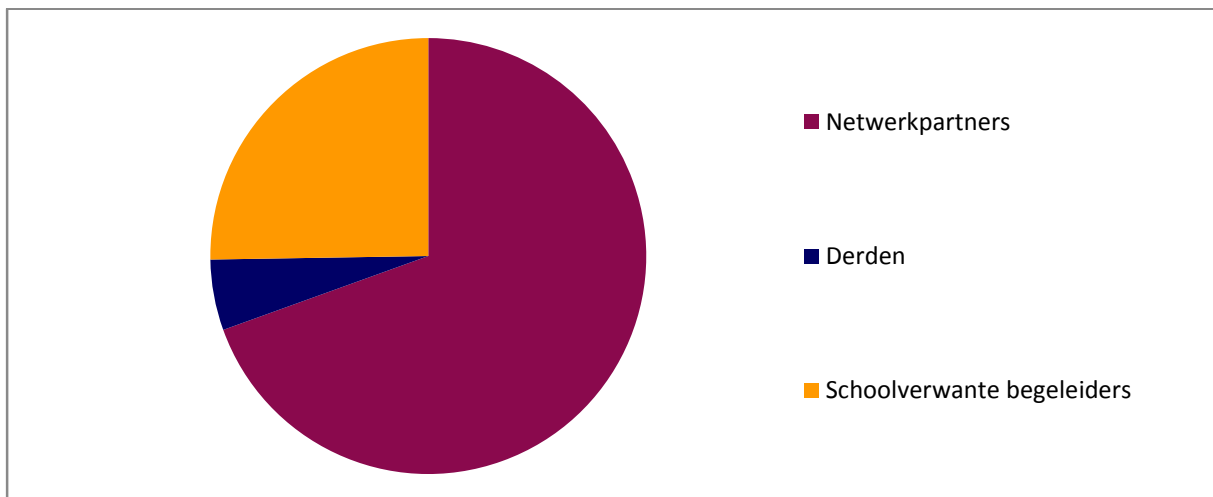
Figuur 32: verdeling leerlingen per familiale actor

### Derden

Tenslotte betreft het CLB ook derden in de begeleiding van leerlingen. Voor definities over deze 'derden' verwijzen we u graag door naar bijlage II.

| Familiale actor            | Aantal leerlingen |
|----------------------------|-------------------|
| Netwerkpartners            | 68 780            |
| Derden                     | 5192              |
| Schoolverwante begeleiders | 24 996            |

Tabel 62: aantal leerlingen per derdenactor

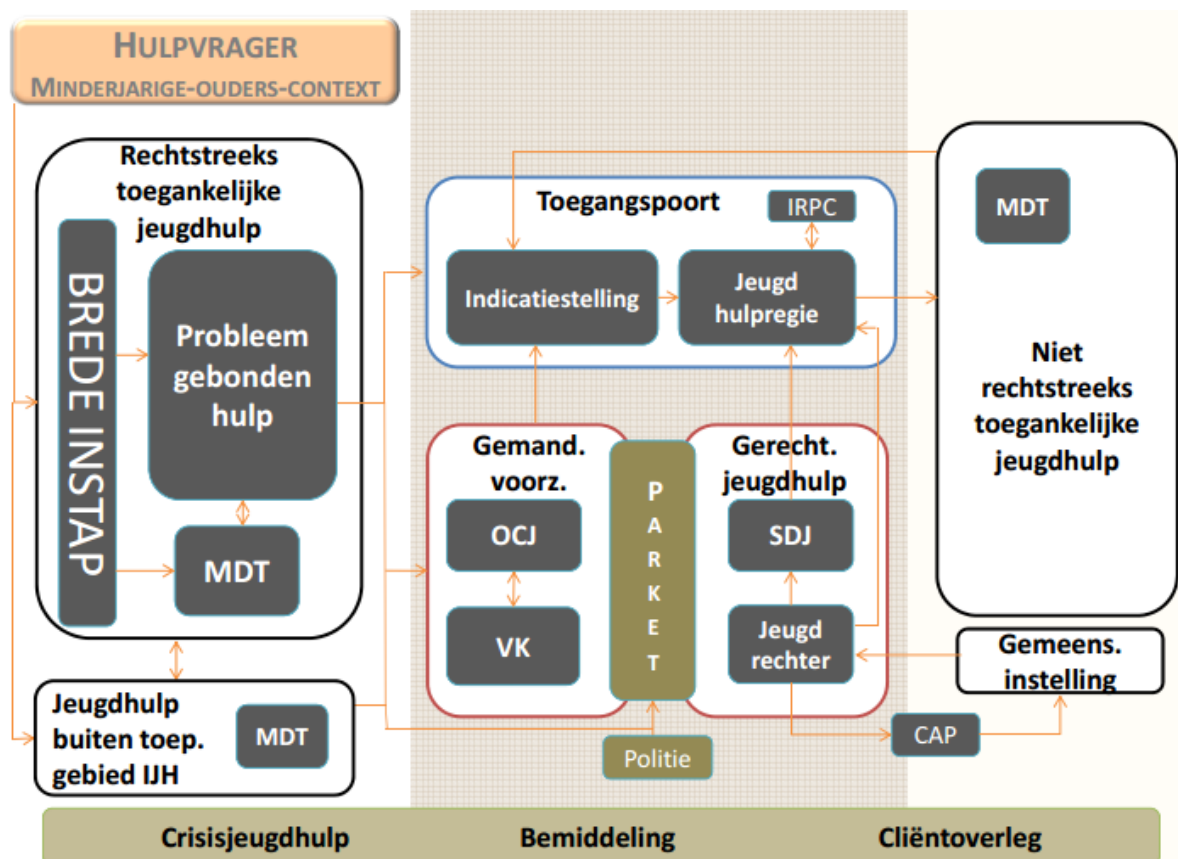


Figuur 33: verdeling aantal leerlingen per derdenactor

Voor meer dan 7 % van de leerlingenpopulatie werkte het CLB samen met een derde. We stellen ook hier een stijging vast in de samenwerking met netwerkpartners.

## De CLB's binnen het jeugdhulpverleningslandschap

Sinds de inwerkingtreding van het vernieuwde jeugdhulpverleningslandschap op 1 september 2013 vervullen de CLB's een cruciale rol binnen de Integrale Jeugdhulp (kortweg IJH). Dit kwam reeds verschillende keren aan bod. Zo bleek dat de CLB's een belangrijke rol spelen in het onthalen van vragen naar het (jeugd)hulpverleningsaanbod en in de toeleiding ernaar. In dit hoofdstuk bekijken we verder op welke manier het CLB een rol opneemt binnen de Integrale Jeugdhulp. De data uit dit hoofdstuk worden gegenereerd uit het jaarverslag jeugdhulp 2016 waaraan het CLB zijn actieve medewerking verleende<sup>22</sup>.



Figuur 34: de structuur van de Integrale Jeugdhulp

### Brede instap

In de eerste plaats neemt het CLB het merendeel van de brede instap voor zijn rekening. De brede instap onthaalt iedere vraag naar jeugdhulp, ongeacht de aard van de vraag of het werkingsgebied waarop dat CLB actief is. Zoals aan het begin van dit jaarverslag reeds werd aangetoond, vervullen de CLB's de grootste rol van onthaler binnen deze brede instap.

Zoals bovenstaande figuur ook aantoont, vormt de brede instap de eerste stap richting jeugdhulp. Vanuit de brede instap kan een leerling met nood aan jeugdhulp verder worden toegeleid naar rechtstreeks toegankelijke hulp binnen het probleemgebonden aanbod, niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp door middel van een multidisciplinair team (MDT) of naar een andere

<sup>22</sup> Bron: Agentschap Jongerenwelzijn, *Jaarverslag 2016*, online raadpleegbaar via <http://www.jaarverslagjeugdhulp.be/>

voorziening wanneer sprake is van verontrusting of crisis. We bekijken deze verschillende mogelijkheden en hebben daarbij steeds aandacht voor de rol die het CLB daarbij opneemt.

Kind & Gezin verwijst in zijn functie als brede instap ook regelmatig door naar het CLB. Vanuit de diensten preventieve gezinsondersteuning gebeurde 6,5 % van de verwijzingen naar het CLB. Dat is een stijging tegenover 2015 (waar dit 4,1 % bedroeg). Vanuit de inloopteams, gevestigd in 15 kansarme buurten in Brussel en Vlaanderen, werden 42 unieke gezinnen of 18,2 % doorverwezen naar het CLB. Ook dit is een toename in vergelijking met 2015 (14,1 %).

#### *Toeleiding naar de probleemgebonden hulpverlening*

Daar waar de brede instap iedere vraag tot jeugdhulp (onafhankelijk van de aard van de vraag) ontvangt, gebeurt de toeleiding naar de rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp enkel probleemgebonden. De toeleiding naar dit hulpaanbod gebeurt bij voorkeur door een professionele hulpverlener.

Een van de grote actoren binnen de probleemgebonden hulpverlening zijn de **Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg** of **CGG**. Meer dan 14 % van alle kinderen en jongeren die in begeleiding waren bij het CGG, werden doorverwezen door het CLB. Het CLB blijkt daarbij voor alle leeftijdscategorieën (met uitzondering van de jongeren vanaf 22 jaar) een belangrijke doorverwijzer te zijn.

| Leeftijd                                     | 0-5 jaar | 6-11 jaar | 12-17 jaar | 18-21 jaar | 22-25 jaar |
|----------------------------------------------|----------|-----------|------------|------------|------------|
| <b>Aantal verwijzingen naar CGG door CLB</b> | 9,9 %    | 21,3 %    | 18,6 %     | 9,6 %      | 1,1 %      |

Tabel 63: aandeel doorverwijzingen naar CGG door CLB

Bij de doorverwijzingen van leerlingen lager en secundair onderwijs staat het CLB in voor ongeveer 1 doorverwijzing op 5. De meeste aanmeldingen bij het CGG gebeuren in het kader van psychische of gedragsproblemen.

Binnen de probleemgebonden hulp bieden de **Vertrouwenscentra Kindermishandeling (VK)** casusgebonden ondersteuning aan professionelen rond het omgaan met kindermishandeling. Dit aanbod is de zogenaamde reguliere werking van het VK. Het VK kan daarbij verschillende vormen van ondersteuning bieden, gaande van advies of consult, coaching, eventuele rechtstreekse tussenkomst in het gezin tot een langdurig en meer intensief traject. De CLB's stonden in 2016 in voor de aanmelding van 1412 leerlingen aan het VK, wat goed is voor 20 % van alle aanmeldingen of een vraag op vijf.

Het Agentschap Jongerenwelzijn richt verschillende **organisaties voor bijzondere jeugdzorg (OVBJ)** in. Zij hebben minstens een erkenning voor het bieden van contextbegeleiding. Daarnaast bieden ze eveneens dagbegeleiding in groep, verblijfsmodules en ondersteunende begeleiding aan. De CLB's meldden in 2016 in totaal 744 dossiers aan bij een OVBJ, wat goed is voor 22,1 % van alle aanmeldingen.

Voor wat betreft **pleegzorg** stonden de CLB's in voor de aanmelding van 13 dossiers of 4 % van alle aanmeldingen.

*Multidisciplinaire teams (MDT)*

De aanmelding voor niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp gebeurt steeds door middel van een elektronisch aanmeldingsdocument (een A-document) dat enkel door een erkend MDT kan worden ingediend. Alle CLB's hebben zelf een MDT-erkenning of werken ten minste samen met een erkend MDT (wat altijd een partner-CLB is).

Een van de taken van het MDT is het aanleveren van diagnostiek op vraag van de intersectorale toegangspoort. In meer dan 60 % van deze vragen naar diagnostiek werd beroep gedaan op een CLB-MDT. Dat aantal ligt hoger dan in 2015, waar dit 53,6 % bedroeg. Dat betekent dat de rol die de CLB-MDT's innemen, nog aan belang toeneemt.

De CLB-MDT's dienden in 2016 samen 1899 A-documenten of aanvragen voor niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp in bij de toegangspoort. Dat is meer dan 15 % van alle ingediende A-documenten. Dit aantal ligt bovendien hoger dan in 2015, wanneer 1731 A-documenten werden ingediend (of meer dan 12 %).

*Niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp: wachten op hulp*

Nadat een leerling werd aangemeld bij de toegangspoort door een MDT, begint vaak een lange periode waarin de leerling wacht tot de opstart van de jeugdhulp.

De gemiddelde wachttijd op hulp bedroeg in 2016 240 dagen of zo'n 8 maanden. Daarbij zien we een onderscheid tussen een VAPH-voorziening (bijvoorbeeld verblijf voor minderjarigen met een handicap), waar de wachttijd gemiddeld 277 dagen telt, en een voorziening Jongerenwelzijn (bijvoorbeeld verblijf in een pleeggezin), waar de wachttijd gemiddeld 198 dagen duurt of meer dan 6 maanden. Een leerling wacht gemiddeld 261 dagen op een begeleiding bij een dienst Jongerenwelzijn en 196 dagen op een verblijf bij een dienst Jongerenwelzijn. Deze wachttijd wordt berekend als de tijd tussen de datum waarop een jongere voor een bepaald hulpaanbod op de wachtlijst van een voorziening komt en de datum van de opstart van hulp in een niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulpvoorziening. Het hele traject dat hieraan voorafgaat, is dus niet meegenomen in deze wachttijd.

Deze leerlingen blijven in tussentijd gewoon naar school gaan. Dat maakt de situatie op de school er niet eenvoudiger op. Vele actoren verwachten ook dat het CLB in die gevallen een rol opneemt.

Zoals in dit jaarverslag werd aangekaart, beschikt het CLB over een aantal mogelijke vormen van begeleiding, gaande van het bieden van een gesprek tot het lopen van een handelingsgericht diagnostisch traject of een kortdurende begeleiding. Deze kortdurende begeleiding is daarbij de meest intensieve vorm van hulpverlening die het CLB kan bieden. Het CLB zet deze kortdurende begeleiding alleen in indien het – in samenspraak met de leerlingen en/of de ouder(s) – van mening is dat de kortdurende begeleiding een antwoord kan bieden op de zorgvraag van de leerling. Het bieden van overbruggingshulp in afwachting tot de opstart van (niet-)rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp is niet de finaliteit van de kortdurende begeleiding. De CLB-sector staat vandaag alleen in voor de overbruggingshulp. De CLB's zijn dan ook al jaren vragende partij om deze vorm van overbruggingshulp grondig te evalueren en te bekijken welke actor het best geplaatst is om de hulp, in afwachting van de opstart van jeugdhulp, op zich te nemen.

### Gemandateerde voorzieningen

Binnen het IJH-landschap zijn twee zogenaamde gemandateerde voorzieningen actief: het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg of OCJ en het Vertrouwenscentrum voor Kindermishandeling of VK.

Het **OCJ** onderzoekt of het in verontrustende situaties noodzakelijk is om van overheidswege hulp op te starten of verder te zetten. Het OCJ zet daarbij in op het aangaan van relaties: enerzijds met het kind en de ouders, anderzijds met professionele hulpverleners. In 2016 meldden de CLB's in totaal 1064 situaties aan waarbij men aangaf de situatie verontrustend te vinden. Dat is 21 % van alle aanmeldingen, wat hoger ligt dan in 2015. Bij 78 % van de aanmeldingen was het OCJ van mening dat er sprake was van een maatschappelijke noodzaak. In 22 % van de aanmeldingen werd het dossier overgemaakt aan het Openbaar Ministerie.

Het **VK** heeft naast zijn reguliere werking ook een opdracht als gemandateerde voorziening. Vanuit dat mandaat onderzoekt het VK of het in verontrustende situaties - met een vermoeden van kindermishandeling - maatschappelijk noodzakelijk is om tussen te komen en hulp op te starten of verder te zetten. Indien nodig kan het VK een dossier doorverwijzen naar het Openbaar Ministerie, wanneer gerechtelijke jeugdhulp zich opdringt. Door het CLB werden 123 dossiers of meer dan 11 % van alle dossiers aangemeld bij het VK. Ook dat aantal ligt hoger dan in 2015. In de helft van de aanmeldingen door het CLB werd beslist om het dossier over te maken aan het parket.

Het CLB startte zelf voor 987 leerlingen een kortdurende begeleiding op in het kader van verontrusting. Dat is bijna een verdubbeling tegenover het schooljaar 2015-2016, het eerste schooljaar waarin het CLB dit registreerde.

|                                                                                                 | 2015-2016 | 2016-2017 |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|-----------|
| <b>Aantal leerlingen waarvoor een kortdurende begeleiding rond verontrusting werd opgestart</b> | 537       | 987       |

Tabel 64: aantal leerlingen kortdurende begeleiding verontrusting

Een derde van deze kortdurende begeleidingen werd opgestart in de provincie Antwerpen. De cijfers uit het jaarverslag jeugdhulp bevestigen dat de meeste meldingen verontrusting worden aangemeld in de provincie Antwerpen.

### Crisis

De crisisnetwerken in Vlaanderen zouden het referentiepunt voor eenieder die worstelt met een crisissituatie waarin hij ondersteuning nodig heeft, moeten zijn. De crisismeldpunten beluisteren de vraag en zoeken samen met de aanmelder naar een gepaste oplossing. De CLB's worden vermeld als een van de grootste aanmelders: 1225 crisissituaties of meer dan 15 % werden aangemeld door het CLB en dit voor in totaal 1377 minderjarigen. Dat aantal ligt hoger dan in 2015, waarin 963 minderjarigen werden aangemeld door het CLB. Globaal genomen zijn het aantal aanmeldingen bij een crisismeldpunt met 28 % gestegen. Na het afsluiten van de crisishulp werd voor 7,5 % van de dossiers vervolghulp door het CLB geboden. We willen erop wijzen dat ook de wachtlijsten voor crisishulp toenemen.

## DEEL IV: ORGANISATIE EN STRUCTUUR

## De CLB's in cijfers

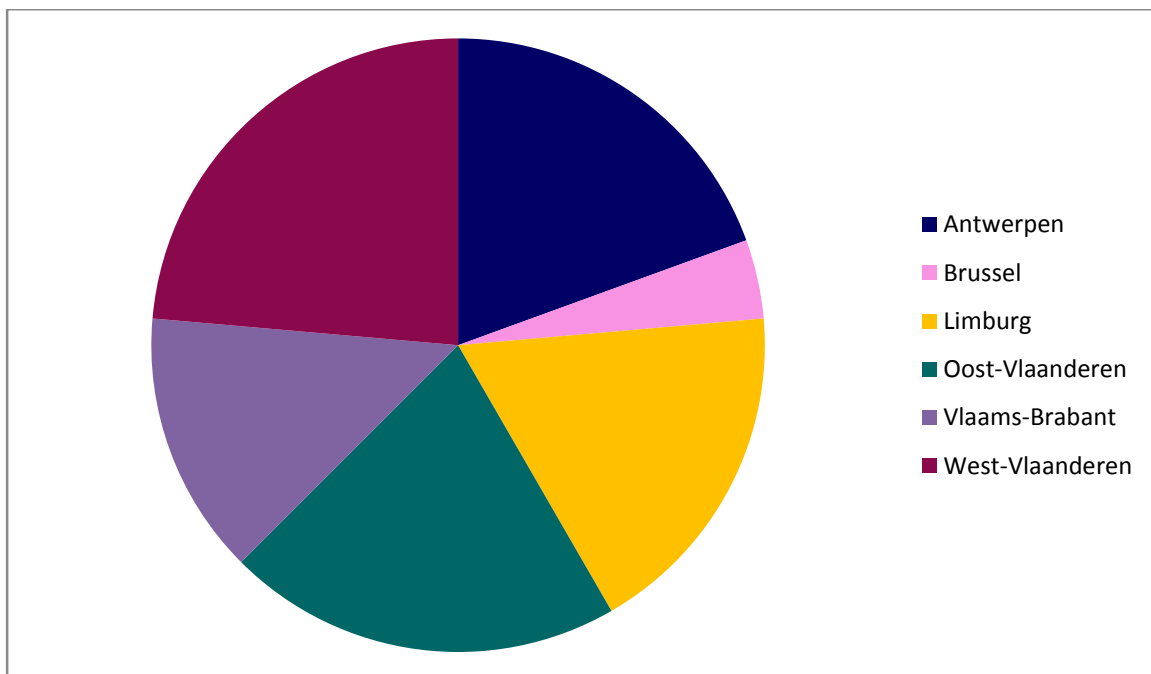
### *Het Vlaamse onderwijslandschap*

Tijdens het schooljaar 2016-2017 telde het Vlaamse onderwijslandschap 72 CLB's. Deze CLB's zijn verspreid over heel Vlaanderen en Brussel. Zij begeleidden in totaal 1 173 483 leerlingen in 3709 scholen<sup>23</sup>.

|                   | Kleuteronderwijs | Lager onderwijs | Secundair onderwijs |
|-------------------|------------------|-----------------|---------------------|
| Aantal leerlingen | 268 346          | 456 936         | 448 201             |

Tabel 65: aantal leerlingen per hoofdstructuur

De CLB worden ingericht door het GO! Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap (24 CLB's), het gesubsidieerd officieel onderwijs (5 CLB's) en het gesubsidieerd vrij onderwijs (43 CLB's). Het onderstaande taartdiagram toont de regio's waarin deze CLB's gevestigd zijn.



Tabel 66: overzicht regio's CLB

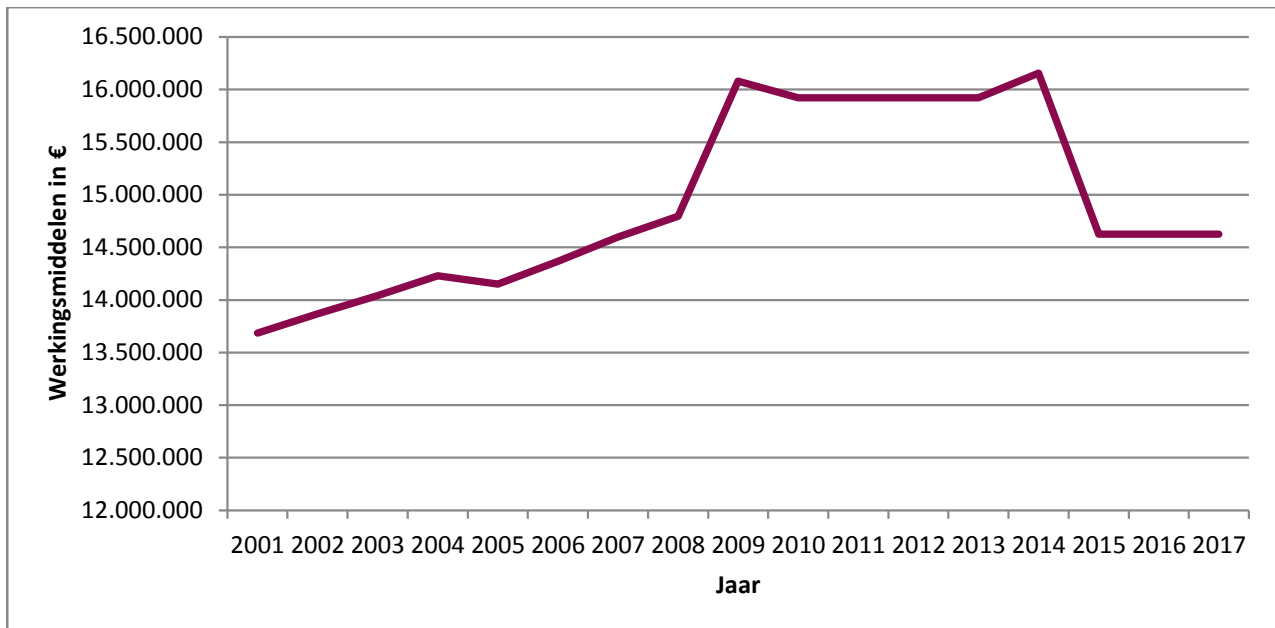
### *Financiële middelen*

Voor de uitvoering van hun opdracht ontvangen de CLB's enerzijds werkingsmiddelen en anderzijds omkaderingsgewichten voor het inzetten van personeel. In het begrotingsjaar 2015 werd door de minister van Onderwijs beslist om een besparing van 10 % toe te passen op de werkingsmiddelen van de CLB's. Hiernaast werden de werkingsmiddelen in 2015 voor nascholing eveneens met 2,2 % verminderd ten opzichte van 2014. Bovenop deze lineaire besparingen is er ook al verschillende jaren geen indexering meer van de werkingsmiddelen. Deze besparingen waren ook tijdens het schooljaar 2016-2017 van toepassing.

<sup>23</sup> Bron: Onderwijs Vlaanderen, *Statistisch Jaarboek 2016 – 2017*, online raadpleegbaar via <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/nl/onderwijsstatistieken/statistisch-jaarboek/statistisch-jaarboek-2016-2017>



De onderstaande grafiek geeft een overzicht van de evolutie de financiële werkingsmiddelen van de CLB, van de oprichting in 2000 tot het schooljaar 2016-2017.



Figuur 35: evolutie werkingmiddelen CLB

De voorbije 3 schooljaren werd het werkingsbudget voor de CLB-sector vastgelegd op € 14 624 000.

Ook wat betreft het nascholingsbudget dat de CLB's ter beschikking krijgen, stellen we een dalende trend vast. Dit ondanks het sterk veranderde onderwijs- en CLB-landschap waarbij medewerkers zich steeds verder dienen te professionaliseren.

| 2008    | 2009    | 2010    | 2011    | 2012    |
|---------|---------|---------|---------|---------|
| 217 000 | 222 000 | 178 000 | 182 000 | 182 000 |
| 2013    | 2014    | 2015    | 2016    | 2017    |
| 182 000 | 183 000 | 178 000 | 178 000 | 178 000 |

Tabel 67: evolutie globaal nascholingsbudget CLB (in €)

De onderstaande tabel schetst deze evolutie met het beschikbare nascholingsbudget per CLB-medewerker.

| 2008  | 2009  | 2010  | 2011  | 2012  | 2013  | 2014  | 2015  | 2016  | 2017  |
|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
| 84,83 | 86,80 | 69,81 | 70,88 | 71,37 | 71,40 | 71,89 | 69,91 | 69,51 | 69,34 |

Tabel 68: evolutie nascholingsbudget per CLB-medewerker (in €)

Dit betekent dat iedere CLB-medewerker in 2016-2017 een nascholingsbudget van € 69,34 ter beschikking had. Dat is een bijzonder laag bedrag. Ter vergelijking: een voltijdse medewerker in het secundair onderwijs had tijdens het schooljaar 2016-2017 een nascholingsbudget van € 97,88 ter beschikking.

#### Personeel van de CLB

Sinds de oprichting van de CLB's bij decreet op 1 september 2000 werken de CLB's onder een zogenaamde gesloten enveloppe. Dit betekent dat er een vast contingent van omkaderingsgewichten

werd bepaald in 2000 dat sindsdien niet meer is aangevuld. Het contingent werd daarbij vastgelegd op 2898,85 omkaderingsgewichten.

Dit contingent omkaderingsgewichten wordt op een 3-jaarlijkse basis onderling verdeeld tussen de 72 CLB's. Hierbij worden de gewogen leerlingenaantallen als eerste parameter gehanteerd. Zoals in het volgende hoofdstuk aan bod zal komen, steeg dit gewogen leerlingenaantal met 8,5 % sinds de oprichting van de CLB's. Het gewogen leerlingenaantal wordt bekomen door aan elke leerling een gewicht toe te kennen o.b.v. het onderwijsniveau waarin hij/zij les volgt. De tabel op de volgende bladzijde toont aan welke gewichten hiervoor gehanteerd worden. Deze worden decretaal vastgelegd.

| <b>Gewicht</b> | <b>Onderwijsniveau leerling</b>                                                                                                                                                                                                   |
|----------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>7</b>       | <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Buitengewoon onderwijs</li> <li>▪ Geïntegreerd onderwijs (GON)</li> <li>▪ Deeltijds secundair beroepsonderwijs</li> <li>▪ Deelnemers erkende vormingen</li> </ul>                        |
| <b>4</b>       | <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Eerste leerjaar B</li> <li>▪ Beroepsvoorbereidend leerjaar</li> <li>▪ 2e en 3e graad beroepsonderwijs</li> <li>▪ Anderstalige nieuwkomers in het basis en secundair onderwijs</li> </ul> |
| <b>2</b>       | <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Kleuteronderwijs</li> <li>▪ Lager onderwijs</li> </ul>                                                                                                                                   |
| <b>1,5</b>     | <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ 1e graad secundair onderwijs, m.u.v. eerste leerjaar B en het beroepsvoorbereidend leerjaar</li> <li>▪ Leerlingen kunst- en technisch secundair onderwijs</li> </ul>                     |
| <b>1</b>       | <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Alle overige leerlingen secundair onderwijs</li> </ul>                                                                                                                                   |

Tabel 69: overzicht wegingsgewichten per onderwijsniveau

Naast deze lineaire omkadering o.b.v. het leerlingenaantal, voorziet de overheid eveneens in een bijkomende omkadering o.b.v. SES-kenmerken en densiteit.

Tijdens het schooljaar 2016-2017 werd de bestaande omkadering met de duur van één schooljaar bevroren, waardoor de CLB's over hetzelfde omkaderingsgewicht beschikten. Dit in afwachting van de uitrol van een grondige hervorming van de leerlingenbegeleiding waarbij het omkaderingssysteem eveneens wordt herzien.

Op basis van de bovenstaande leerlingenkenmerken wordt het zogenaamde 'gewogen leerlingenaantal' bepaald. Omwille van de geslotenenvolpfinanciering heeft dit als pervers effect dat enkel de CLB's met de grootste toename in leerlingenaantallen, ook effectief meer omkadering ontvangen.

Onderstaande tabel geeft de evolutie van deze gewogen leerlingen over de afgelopen schooljaren. De referentiejaren in deze tabel hebben betrekking op de jaren waarin de CLB-omkadering werd berekend. Aangezien er geen nieuwe berekening gebeurde in het schooljaar 2016-2017, ontvingen de CLB's nog steeds de omkadering zoals bepaald in 2014.

| <b>2000</b> | <b>2003</b> | <b>2006</b> | <b>2009</b> | <b>2012</b> | <b>2014</b> |
|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|
| 2 440 599   | 2 505 366   | 2 531 555   | 2 549 428   | 2 609 460   | 2 647 146   |

Tabel 70: evolutie gewogen leerlingen

Bovenstaande tabel toont aan dat het aantal gewogen leerlingen in de periode 2000-2014 gestegen is met 206 547 gewogen leerlingen, of 8,5 %, en dit zonder het voorzien in extra omkadering voor de CLB's.

Op basis van het gewogen leerlingenaantal legt de overheid een zogenaamde omkaderingseenheid vast. Deze omkaderingseenheid bepaalt het aantal gewogen leerlingen die een CLB nodig heeft om 1 omkaderingseenheid te verkrijgen<sup>24</sup>. De onderstaande tabel schetst de evolutie van deze omkaderingseenheid:

| 2000   | 2003   | 2006   | 2009   | 2012    | 2014    |
|--------|--------|--------|--------|---------|---------|
| 952,26 | 977,53 | 987,75 | 994,72 | 1018,15 | 1032,85 |

Tabel 71: evolutie omkaderingseenheid

Naar analogie met het gewogen leerlingenaantal is ook de omkaderingseenheid gestegen met 8,5 %. Indien we dit cijfer hanteren binnen een open-endfinanciering, zoals die voor andere onderwijsinstellingen worden gehanteerd, hebben de CLB's recht op een totale omkaderingsenveloppe van 3145,25 omkaderingsgewichten in plaats van de huidige 2898,85 gewichten onder een gesloten enveloppe. Dat is een verschil van 246,40 omkaderingsgewichten.

#### Personeelsformatie

Nadat de CLB's hun personeelsomkadering ontvangen o.b.v. de berekening die eerder werd toegelicht, wordt de personeelsformatie per CLB ingevuld. Hierbij wordt rekening gehouden met de wettelijke minimeisen wat betreft de basisformatie<sup>25</sup>, waarna de CLB-directeur de overige omkadering inzet al naargelang de noden van de plaatselijke context.

Een CLB werkt steeds multidisciplinair. Om deze multidisciplinariteit te kunnen realiseren, heeft de directeur keuze uit een aantal vastgelegde CLB-ambten. Deze worden hieronder opgesomd. Ieder ambt kent vervolgens een bepaalde kost o.b.v. de hieraan gekoppelde looneisen.

| Kost<br>omkaderingsgewicht | Ambt                        |
|----------------------------|-----------------------------|
| 1,6                        | Directeur                   |
| 1,6                        | Arts                        |
| 1,3                        | Consulent                   |
| 1,3                        | Psychopedagogisch consulent |
| 1                          | Administratief werker       |
| 1                          | Maatschappelijk werker      |
| 1                          | Paramedisch werker          |
| 1                          | Psychopedagogisch werker    |
| 0,7                        | Medewerker                  |
| 0,7                        | Intercultureel bemiddelaar  |
| 0,5                        | Ervaringsdeskundige         |

Tabel 72: overzicht omkaderingsgewicht per ambt

<sup>24</sup> Naast deze zgn. *lineaire* omkadering ontvangt het CLB eveneens een omkadering voor SES en densiteit.

<sup>25</sup> Deze basisformatie bestaat uit een (voltijdse) arts, directeur, 2 maatschappelijk werkers, 2 paramedisch werkers, 2 psychopedagogische consulenten en 1 administratief werker of medewerker.

## Het CLB in cijfers: schooljaar 2016-2017

Tijdens het schooljaar 2016-2017 waren 2774 voltijds personeelsleden (zogenaamde voltijds equivalenten of VTE) actief in de CLB's. Dat aantal ligt hoger dan in het schooljaar 2015-2016 omdat het CLB een aantal projectsubsidies ontving (zie eerder, waaronder 'Samen tegen schooluitval' en 'Begeleiding van vluchtelingenkinderen met traumaproblematiek'). Toch ligt het aantal VTE in 2017 nog steeds lager dan 10 jaar geleden, wat een gevolg is van de gesloten enveloppe en personeelskosten die alsmat stijgen.

| 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | 2012 | 2013 | 2014 | 2015 | 2016 | 2017 |
|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|
| 2786 | 2777 | 2771 | 2763 | 2742 | 2749 | 2739 | 2739 | 2739 | 2774 |

Tabel 73: evolutie voltijdse equivalenten

### Multidisciplinair teamwerk

De multidisciplinariteit binnen de CLB's vormt een van de kernwaarden van de CLB-begeleiding. Zorgvragen en verplichte begeleidingen worden steeds benaderd vanuit een holistisch perspectief, waarbij de verschillende CLB-teamleden vanuit hun achtergrond (hetzij medisch, sociaal of psychopedagogisch) een multidisciplinaire bijdrage leveren. Het team kan eveneens uitgebreid worden met medewerkers die een bijkomende bijdrage kunnen leveren, bv. vanuit een interculturele achtergrond. Zowel het auditrapport van PwC als de wetenschappelijke review<sup>26</sup> die achteraf plaatsvond, vermelden dat de multidisciplinariteit van het CLB een van de sterktes is van de huidige werking.

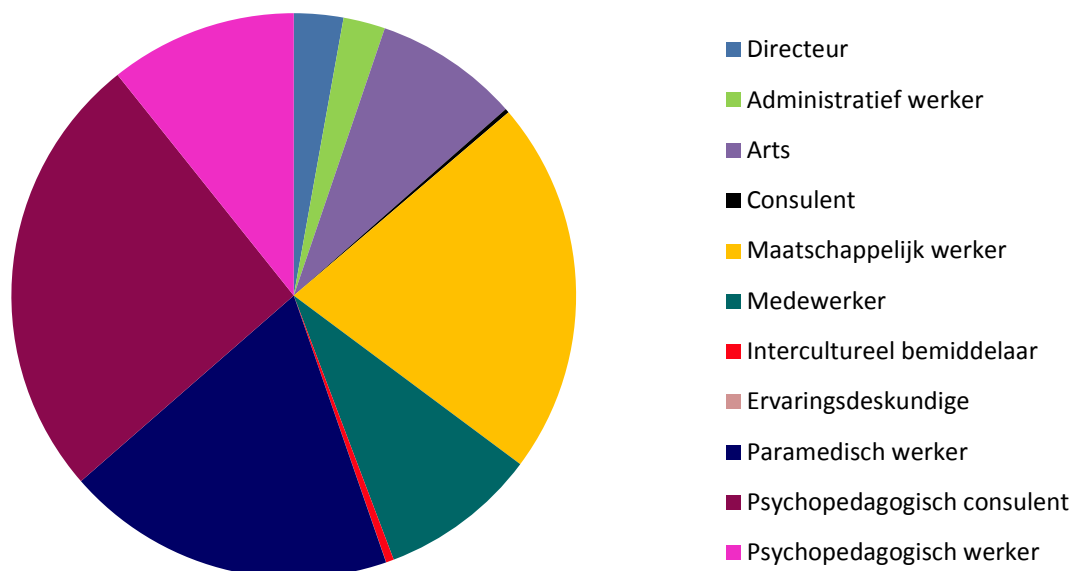
De tabel op de volgende bladzijde toont aan op welke manier deze multidisciplinariteit wordt ingezet in de CLB's.

| Ambt                        | Aantal voltijdse personeelsleden |
|-----------------------------|----------------------------------|
| <i>Basisformatie</i>        |                                  |
| Directeur                   | 72                               |
| Administratief werker       | 61                               |
| Medewerker                  | 230,50                           |
| Arts                        | 211,10                           |
| Maatschappelijk werker      | 545,35                           |
| Paramedisch werker          | 480,70                           |
| Psychopedagogisch consulent | 653,75                           |
| <i>Aanvullende formatie</i> |                                  |
| Consulent                   | 6                                |
| Intercultureel bemiddelaar  | 11,50                            |
| Ervaringsdeskundige         | 0,20                             |
| Psychopedagogisch werker    | 273                              |
| Totaal                      | 2545,1                           |

Tabel 74: overzicht voltijdse personeelsleden per ambt

De multidisciplinaire teamwerking van de CLB's wordt eveneens visueel voorgesteld in het taartdiagram op de volgende bladzijde.

<sup>26</sup> Struyf et al (2015), *Leerlingenbegeleiding in een internationaal perspectief – een reviewstudie. Eindrapport 2015*. Universiteit Antwerpen, KU Leuven, Online raadpleegbaar via [http://www.ond.vlaanderen.be/obpwo/rapporten/Review\\_Leerlingenbegeleiding\\_Eindrapport.pdf](http://www.ond.vlaanderen.be/obpwo/rapporten/Review_Leerlingenbegeleiding_Eindrapport.pdf)



Figuur 36: verdeling ambten

## BIJLAGEN

## Bijlage I: overzicht functies

Door het selecteren van een functie binnen een activiteit, duiden we aan wat de kerndoelstelling is van die specifieke activiteit. De hamvraag daarbij is: 'Waarom doe ik wat ik aan het doen ben, in de totaliteit van een begeleidingstraject?', bv.: 'Ik doe aan vraagverheldering op een huisbezoek.'

| FUNCTIE                       | Verduidelijking                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|-------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Onthaal                       | <ul style="list-style-type: none"> <li>- is het voor het eerst beluisteren van een inhoudelijke vraag betr. de cliënt</li> <li>- leidt meestal tot vraagverheldering</li> <li>- impliceert verduidelijken van rechten &amp; plichten van de cliënt; als dit door omstandigheden niet zou kunnen tijdens het onthaal (vb. bij crisistussenkomen, als het onthaal niet face-to-face met de cliënt gebeurt) kan het ook in een navolgend contact met de cliënt; moet in feite bij elk nieuw traject gebeuren, ook al is de cliënt door vorige contacten al vertrouwd met het CLB</li> <li>- in een traject kan slechts 1 keer de functie onthaal voorkomen</li> </ul>                                                                                                                                                     |
| Vraagverheldering             | <ul style="list-style-type: none"> <li>- is het uitvoerig verkennen van problematiek en oplossingsalternatieven opdat zowel cliënt als hulpverlener beter inzicht verkrijgen: wie stelt de vraag, wat houdt de vraag in, op wie heeft de vraag betrekking, wat wenst de cliënt te bereiken.</li> <li>- kan in een traject enkel als er onthaal aan voorafgaat, of in één activiteit gecombineerd met onthaal</li> <li>- kan in eenzelfde traject meerdere keren voorkomen, in verschillende activiteiten, evt. met verschillende actoren (de cliënt, ouders, leerkracht...)</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                 |
| Informatieverstrekking        | <ul style="list-style-type: none"> <li>- is het aanbieden van informatie zonder bijkomende overwegingen of uitspraken over opportuniteit, haalbaarheid, alternatieven, ... en geeft meestal geen aanzet tot verdere begeleiding of opvolging.<br/>vb: opleidingsaanbod van hogeschool bezorgen aan leerling<br/>informatieavond overgang LO-&gt;SO voor oudergroep geven</li> <li>- kan in een traject enkel als er onthaal aan voorafgaat, of in één activiteit gecombineerd met onthaal</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| Advisering                    | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Heeft 2 betekenissen, te onderscheiden obv. actoren: <ol style="list-style-type: none"> <li>1.informer en handelingsgericht advies geven <u>aan cliënt of personen uit de leefomgeving</u> over keuzemogelijkheden en gedragalternatieven; evt. aanraden van bepaalde hulp</li> <li>2.informer en handelingsgericht advies geven <u>aan leerkrachten</u> om hun draagkracht te versterken bij de opvang van een leerling met zorgvragen (zgn. 'consultatieve leerlingenbegeleiding')</li> </ol> </li> <li>- kan in een traject enkel als er vraagverheldering aan voorafgaat</li> </ul>                                                                                                                                                                                       |
| Diagnostiek – algemeen        | <p>In geval men een casus niet als HGD-traject benadert:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- slaat op het gericht onderzoeken van inhoud en omvang van hulpvraag en ermee samenhangende factoren, bedoeld om op objectieve basis oplossingsalternatieven te formuleren</li> <li>- doorgaans gebruikt men specifieke methodieken (vb. gestructureerd vraaggesprek, analyse leerlingendossier, observatie in klas) of materiaal (test, apparaat, vragenlijst) en wint men informatie in bij school en/of externe diensten (vb. opvragen diagnostische gegevens) om tot een zo volledig mogelijk beeld van de cliënt te komen.</li> <li>- resulteert in een gemotiveerd oordeel over benodigde hulp (= indicatiestelling)</li> <li>- kan in een traject enkel als er vraagverheldering aan voorafgaat</li> </ul> |
| Diagnostiek - HGD – intake    | <p>In geval men een casus expliciet als HGD-traject benadert:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- is het scherp stellen van de vraag van de cliënt, de klacht en het probleem analyseren (negatief en positief, relevante kind-, school- en gezinskenmerken) en afstemming zoeken mbt. wensen en verwachtingen bij betrokkenen (leerling, gezin, school);</li> <li>- kan in een traject enkel als vraagverheldering eraan voorafgaat: als uit deze vraagverheldering blijkt dat diepgaander onderzoek nodig is, stappen we over naar diagnostisch traject, waarvan HGD-intake het startpunt is.</li> </ul>                                                                                                                                                                                                    |
| Diagnostiek - HGD – strategie | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Fase van reflectie: het CLB-team 'trekt zich terug' om gegevens uit de intakefase te ordenen, te objectiveren en te taxeren op ernst en om na te gaan of er bijkomend diagnostisch onderzoek nodig is om de hulpvraag te beantwoorden. In dat geval formuleert het CLB-team hypothesen met daaraan verbonden onderzoeksvragen.</li> <li>- Bevindingen en voorstellen worden voorgelegd aan en besproken met betrokkenen (leerling, ouders, school).</li> <li>- Kan in een traject enkel als er diagnostiek - HGD – intake aan voorafgaat</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                           |



|                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|-----------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Diagnostiek - HGD<br>– onderzoek  | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Verzamelen van bijkomende informatie aan de hand van een breed spectrum aan onderzoeksinstrumenten (genormeerde diagnostische testen, observatie, vragenlijsten, ...) Naast CLB'ers kunnen leerlingen, ouders en leerkrachten fungeren als mede-onderzoekers.</li> <li>- Verwerken en beoordelen van de onderzoeksresultaten en de vooraf geformuleerde hypothesen er aan toetsen</li> <li>- Kan in een traject enkel als er diagnostiek - HGD – intake aan voorafgaat</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Diagnostiek - HGD<br>– indicering | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Fase van reflectie: het CLB-team integreert resultaten tot één geheel op basis waarvan, samen met het zorgteam van de school, wenselijke en haalbare veranderingen omschreven worden.</li> <li>- Dit vormt basis voor opvoedings-, onderwijs- en ondersteuningsbehoeften die het CLB-team in overleg met zorgteam, ouders en cliënt formuleert.</li> <li>- Tenslotte maakt het CLB-team, bij voorkeur in overleg met het zorgteam, een lijst van mogelijke maatregelen en aanbevelingen, met telkens argumenten voor en tegen. Ze worden gerangschikt van meest wenselijk naar minimaal noodzakelijk.</li> <li>- Kan in een traject enkel als er diagnostiek - HGD – intake aan voorafgaat</li> </ul>                                      |
| Diagnostiek - HGD<br>– advies     | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Het CLB-team informeert cliënt en ouders over de aanbevelingen, met argumenten pro en contra.</li> <li>- Alle betrokkenen overleggen over de aanbevelingen en er wordt een keuze uit gemaakt. De gekozen aanbeveling(en) krijg(t)en kracht van advies.</li> <li>- Het advies wordt neergeschreven in een verslag en er worden concrete afspraken gemaakt over uitvoering en evaluatie ervan.</li> <li>- Kan enkel als er in het traject er diagnostiek - HGD – intake aan voorafgaat</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                            |
| Formalisering attest/advies       | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Dit is het formaliseren en neerschrijven in een attest of een gemotiveerd verslag, van een advies dat een "toegangsticket" inhoudt tot een keuze OLB, een voorziening in de hulpverlening, een specifieke zorg,... Zonder dit attest of verslag kan de cliënt reglementair geen toegang krijgen tot bepaalde keuzes, voorzieningen of zorg. (Vb. attest BuO, verslag POT, Multidisciplinair Verslag VAPH,...)</li> <li>- Kan enkel als er in het traject advisering of diagnostiek-hgd-advies aan voorafgaat.</li> <li>- Om verwarring met 'advisering' en/of 'diagnostiek-HGD-advies' te vermijden, gebruiken we 'Formalisering attest/advies' enkel in specifieke gevallen (zie punt 9 limitatieve lijst)</li> </ul>                     |
| Kortdurende begeleiding           | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Het bieden van professionele, multidisciplinaire ondersteuning, gericht op het samen met de cliënt zoeken naar antwoorden en oplossingen voor de problematische situatie.</li> <li>- Er is rechtstreeks contact met de actor (face tot face, per e-mail, telefoon, ...) of groep van actoren (vb. ADHD-groepjes, sociale vaardigheidstraining, ...).</li> <li>- Bestaat in principe uit een aanbod van twee tot acht sessies.</li> <li>- Kan enkel als er in het traject vraagverheldering aan voorafgaat.</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                      |
| Afsluiten van een traject         | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Dit is de laatste activiteit van een traject, waarin samen met de cliënt nagegaan wordt of de hulp die het CLB geboden heeft voldoende was, m.a.w. of de cliënt verder kan.</li> <li>- Kan enkel als er in het traject vraagverheldering aan voorafgaat</li> <li>- Kan slechts eenmaal in het traject voorkomen.</li> <li>- Indien er zich een nieuwe vraag zou stellen op een later tijdstip dan is dit de start van een nieuw traject.</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| Samenwerking met netwerk          | <p>Slaat op de opdracht van CLB om te fungeren als draaischijf tussen onderwijs en hulpverlening, en omvat overleg met actoren in het hulpverleningsnetwerk</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- om haalbaarheid of zinvolheid van doorverwijzing te toetsen of om doorverwijzing te faciliteren en te realiseren (inclusief <i>opmaken</i> van een verslag tbv. de hulpverlener of de dienst waar men naar verwijst)</li> <li>- om informatie en inzichten van de externe hulpverlener te kunnen vertalen naar de schoolse context (inclusief <i>ontvangen en verwerken</i> van een opvolgingsverslag of een respons vanwege de hulpverlener of de dienst waar men naar verwezen heeft).</li> <li>- Kan enkel in het traject wanneer er onthaal aan voorafgaat.</li> </ul> |



## Bijlage II: overzicht actoren

Een actor is een persoon, andere dan de CLB-medewerker, die per definitie aanwezig is bij de activiteit.

| ACTOR                                  | Verduidelijking                                                                                                                                                                                     |
|----------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Leerling                               | leerling die aanwezig is op het moment van de tussenkomst                                                                                                                                           |
| Klasgroep                              | alle leerlingen uit één bepaalde klas (in de groepsstructuur van LARS: een subgroep) binnen één bepaalde school                                                                                     |
| Leerlingengroep                        | verschillende leerlingen die geen klasgroep vormen; kunnen uit verschillende klassen of uit verschillende scholen/vestigingen komen                                                                 |
| Leerlingen schoolpopulatie             | alle leerlingen van één bepaalde school                                                                                                                                                             |
| Moeder                                 | natuurlijke of adoptiemoeder                                                                                                                                                                        |
| Vader                                  | natuurlijke of adoptievader                                                                                                                                                                         |
| Mee-ouder                              | bij lesbisch of homokoppel: de partner van de natuurlijke of adoptiemoeder resp. vader, die wettelijk ouderlijke rechten uitoefent                                                                  |
| Voogd                                  | persoon die officieel het ouderlijke gezag uitoefent, maar niet de moeder of vader of mee-ouder is                                                                                                  |
| Ouders van klasgroep                   | ouders van alle leerlingen uit één bepaalde klas binnen één bepaalde school                                                                                                                         |
| Oudergroep                             | groep ouders van leerlingen die geen klasgroep vormen; kunnen uit verschillende klassen of uit verschillende scholen/vestigingen komen                                                              |
| Ouders schoolpopulatie                 | ouders van alle leerlingen van één bepaalde school                                                                                                                                                  |
| Leerkracht(en)                         | personeelslid van de school dat vanuit zijn individuele opdracht als lesgever aanwezig is bij de activiteit (dus niet in een structureel verband als MDO/cel lbgl, klassenraad, ...)                |
| Zorgcoördinator / leerlingenbegeleider | personeelslid van de school dat instaat voor de interne leerlingenbegeleiding of is aangesteld als zorgcoördinator                                                                                  |
| Directie/directieteam                  | schooldirectie (NIET directeur van het CLB; die is eigenaar of deelnemer)                                                                                                                           |
| Klassenraad                            | vergadering van leerkrachten die aan eenzelfde klas lesgeven; selectie van deze actor impliceert aanwezigheid van directie gezien die voorzitter is van de klassenraad                              |
| Cel leerlingenbegeleiding / MDO        | structureel overleg tussen een vast team van de school en het CLB met dubbele taak: individuele leerlingen opvolgen (= cliënt-type leerling) en vorm geven aan het zorgbeleid (= cliënttype school) |

|                                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|----------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Schoolverwante begeleiders       | personeelslid in schoolse context, dat geen leerkracht, zoco, lbg of directeur is; bv. opvoeder, internaatsmedewerker, medewerker MPI, GON-begeleider, leertrajectbegeleider, secretariatsmedewerker, ...                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| Netwerkpartners en hulpverlening | professionele hulpverleners, niet verbonden aan school, CLB-medewerker(s) van een ander centrum.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Derden                           | andere dan de opgelijste personen die bij de activiteit aanwezig zijn<br>Let op:<br>- NIET interpreteren als 'buitenstaander' want er is geen verband met de mate van betrokkenheid op de problematiek of de begeleiding<br>- stiefmoeder of -vader, oom of tante, grootouders, pleegouders, broers en zussen, vrienden van de leerling, ... zijn allemaal voorbeelden van derden !                                                                                                      |
| Geen actor                       | te selecteren als niemand anders dan de CLB-medewerker(s) (van het eigen centrum) aanwezig is (zijn) bij de activiteit, bvb. een teamoverleg.<br>Dit wordt ook aangeduid bij formalisering attest/ advies.                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| Opvoedingsverantwoordelijke      | andere natuurlijke personen dan de ouders die de minderjarige op duurzame wijze in feite onder hun bewaring hebben of bij wie de minderjarige geplaatst is door bemiddeling of te laste van de openbare overheid.<br>Voorbeelden zijn de grootouders, de stiefouder, de partner van één van de ouders, pleegouders of om het even welke derde die de minderjarige feitelijk opvoedt. Deze personen zijn geen titularis van het ouderlijk gezag maar staan zeer dicht bij de minderjarige |